

ARHIVA SENATORILOR DIN CHISINAU

SI OCUPATIA RUSEASCA DELA 1806-1812

NEGOCIERILE DIPLOMATICE SI
OPERATIUNILE MILITARE DELA 1807 LA 1812;
AMANUNTE RELATIVE LA AMBELE TERI

DE

RADU ROSETTI

ACADEMIA ROMÂNĂ

ARHIVA SENATORILOR
DIN CHIȘINĂU

ȘI OCUPAȚIA RUSEASCĂ DELA 1806—1812

II.

NEGOCIERILE DIPLOMATICE ȘI
OPERAȚIUNILE MILITARE DELA 1807 LA 1812;
AMÂNUNTE RELATIVE LA AMBELE ȚERI

DE

RADU ROSETTI

EXTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXI.
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE.

BUCUREȘTI

Institutul de Arte Grafice «CAROL GÖBL» S-sor Ioan St. Rasidescu
16, STRADA DOAMNEI, 16

1909.

24.499

Prețul 1 leu 50 bani.

ARHIVA SENATORILOR DELA CHIȘINĂU

ȘI OCUPAȚIA RUSEASCĂ DELA 1806—1812

II.

NEGOCIERILE DIPLOMATICE ȘI OPERAȚIUNILE MILITARE DELA 1807 LA 1812;
AMĂNUNTE RELATIVE LA AMBELE ȚERI

DE

RADU ROSETTI

Sedința dela 15 Maiu 1909.

I.

NEGOCIAȚIUNILE DINTRE NAPOLEON ȘI ALEXANDRU I IN PRIVINȚA
PĂSTRĂRII DE CĂTRE ACEST DE PE URMĂ A MOLDOVEI ȘI A ȚERII-ROMÂ-
NEȘTI, DELA SFÂRȘITUL IERNII 1807—1808 PÂNĂ DUPĂ INTREVEDEREA
DELA ERFURT.

Am văzut că, la Tilsit, Napoleon promisese lui Alexandru, verbal, Moldova și Țara-Românească, dar fără a specifica în chip lămurit compensația pretinsă de el în schimbul acestor țeri și mănținând, în textul tratatului, obligațiunea pentru împăratul Rusiei de a-și re-trage imediat trupele peste Nistru.

El mai avu dibăcia să lase pe Alexandru să creadă că acel obiect de compensație va fi Albania și Grecia, pe cari Napoleon avea să le păstreze după împărțirea Impărăției Otomane, la care împăratul Francezilor se arătase dispus. Surprinderea țarului fu din cele mai neplăcute când află, mai pe urmă, că compensația pretinsă de Napoleon era Silezia. Această provincie care, după tratat, Napoleon avea s'o restituie Prusiei, Alexandru nu voiă să i-o lase cu nici preț, căci : 1) posesiunea ei dădea lui Napoleon o bază de operațiuni prea apropiată de granițele Rusiei; 2) aparțineă Prusiei al cărei rege era aliatul și amicul lui și a cărei ființă ca Stat o privia, cu drept cuvânt, ca necesară Impărăției sale; 3) se temea ca Napoleon să nu dea Silezia Marelui Ducat al Varșoviei.

În prima jumătate a iernii 1807—1808 silințele lui Alexandru fură mai cu seamă îndreptate asupra unui punct: să îndemne pe Napoleon a căuta, pentru anexarea de către Rusia a țărilor noastre, compensațiuni în Turcia.

Am văzut pretextele sub cari evacuarea Principatelor, începută de către oștirea rusească, fusese suspendată; Napoleon din partea lui nu evacua provinciile pe cari tratatul le restituise regelui Prusiei, fiindcă acesta nu achitase contribuțiile de războiu la cari fusese îndatorit.

Împăratul Alexandru, prin tratatul de alianță dela Tilsit, se îndatorise să declare războiu Angliei, dacă această putere nu primiă mediațiunea lui spre a încheia pacea cu Franța până la Noemvrie 1807. Bombardarea Copenhagei de către flota engleză și distrugerea puterii navale daneze (16 August 1807), fără declarație prealabilă de războiu, veniră să justifice pe deplin acest pas în ochii lui Alexandru. Trebuie adaos că, încurajat de Napoleon, el se pregăti să pună mâna pe Finlanda.

Articolul 5 al tratatului secret dintre Franța și Rusia, din 8 Iulie 1807, stipulă următoarele:

«Si lors de la paix future avec l'Angleterre, le Hanovre vient à être réuni au royaume de Westphalie, un territoire formé de pays cédés par S. M. le roi de Prusse sur la rive gauche de l'Elbe et ayant une population de trois à quatre cent mille âmes cessera de faire partie de ce royaume et sera rétrocédé à la Prusse.

Pacea cu Anglia devenise un lucru foarte depărtat și Hanovera rămăsese în stăpânirea de fapt a lui Napoleon, fără ca el să se fi arătat dispus a da Prusiei compensația stipulată mai sus.

O armată franceză sub ordinele lui Junot luase în stăpânire Portugalia în luna Octomvrie 1807, silind familia regală să caute adăpost în Brazilia.

Regatul Etruriei, înființat prin pacea dela Lunéville, eră ocârmuit de Maria Luiza, văduva primului rege Ferdinand de Parma, ca regentă, în timpul minorității fiului ei. Nu eră un mister pentru nime, la începutul anului 1808, că anexarea acestui regat către Imperiu eră un lucru hotărît și care nu mai putea să întârzie.

Negociațiunile de pace între Rusia și Turcia, cari trebuiau să se facă la Paris, încă nu începuse la 1 Ianuarie 1808, și sub un pretext sau sub altul ele se amânau neconținut.

Solul rusesc Tolstoi văzând pe Napoleon la 10 Ianuarie (1), acesta îi spuse că nu i se va refuza Rusiei nimic din ceea ce i se convenia după tratatul dela Tilsit, adăugând că va evacua Silezia îndată ce trupele rusești vor ieși din Principate. Grecia nu-i convenia însă, deci trebuia să găsească aiurea un obiect de compensație; Silezia îi convenia mai bine decât oricare altul, nu pentru a o păstra ci pentru a o da altuia. Tratatul dela Tilsit hotărâ evacuarea Principatelor, pe când el nu fixa epoca evacuării Sileziei.

Prin instrucțiunile ce Rumianțov le trimitea lui Tolstoi la 11 Ianuarie (2), îi recomandă ca, când cu prilejul tratărilor pentru pace cu Turcii va fi vorba de frontiera dela Dunăre, să *stărue ca acea frontieră să urmeze brațul Sulinei, care este adevărata matcă a Dunării*. Împăratul însă se bizue, zice Rumianțov, pe zelul pentru binele patriei al lui Tolstoi spre «a împinge acea frontieră până la lacurile Babada și Razelm».

La 12 Ianuarie (3), Napoleon scria lui Champagny să porceadă la schimbul deplinelor puteri dintre solul turcesc și Tolstoi, trimițând totodată la Constantinopol un curier spre a duce Porții vestea că tratările de pace s'au început. Totodată îi poruncia să trimită alt curier lui Sébastiani, pentru a-l însărcina să pună Porții următoarele două întrebări:

1. Dacă Rușii ar vrea să păstreze Moldova și Țara-Românească, este Poarta în intențiune să facă cauză comună cu Franța în războiu? Cari sunt mijloacele ei de războiu? 2° În cazul când Englezii ar debarca la Corfu, se însărcinează Poarta să îndatorească pe Ali Pașa să aprovizioneze acea cetate și să ocrotească trecerea curierilor și a trupelor de uscat? S'ar acorda oare libera trecere pentru 5.000 oameni cari ar merge într'ajutorul cetății amenințate și cari nu ar putea să îngrijească pe Ali Pașa?

Talleyrand cu care Napoleon urmă să se consulte, dar care nu se sfiă să-i tradeze secretele și către Austria și către Rusia, spunea la 16 Ianuarie lui Metternich (4), că negociațiunile cu Anglia pentru pace trebuiesc privite ca rupte cu desăvârșire și că Napoleon avea pentru moment două proiecte: unul întemeiat pe baze adevărate și celalalt care nu este decât un roman. Întâiul este privitor la împărțirea Turciei, al doilea la o expediție în India. Talleyrand

(1) D. A. Sturdza, op. cit., I, p. 705.

(2) Ibid., p. 708.

(3) Ibid., p. 710.

(4) Ibid., p. 719.

mai spuse lui Metternich că, deoarece Austria nu se poate opune acelor proiecte, trebuie să ia parte la ele. Împărțirea Turciei eră ca și începută, nici Franța nemai fiind în stare să smulgă Moldova și Țara-Românească din mâinile Rusiei.

La 23 Ianuarie se deschideau, la Ministerul Relațiilor Exterioare din Paris, negociațiunile pentru încheierea păcii între Rusia și Turcia. Din protocolul conferinței(1) rezultă că, după cererea lui Tolstoi, ele au fost amânate spre a-i permite să primească dela Curtea lui un supliment de instrucțiune. Plenipotențele însă fuseseră schimbate.

În audiența ce o acordase lui Metternich la 22 Ianuarie(2), Napoleon puse convorbirea pe subiectul împărțirii Turciei, arătând că el nu caută printr'însa nici o sporire de teritoriu. «Egiptul și câteva colonii i-ar fi de folos, dar acest folos nu ar putea să compenseze mărirea prodigioasă a Rusiei».

Se încercă să sondeze pe Metternich și să stârnească poftetele Austriei, declarând că ea trebuie să ia parte la acea împărțire a unui imperiu care se află la granițele ei.

Într'o convorbire ce o avu Caulaincourt, la 21 Ianuarie, cu împăratul Rusiei(3), îl vedem întreținându-l de expediția în Indii; împăratul se arată însă foarte rezervat asupra acestui proiect, punând în îndoială chiar puțința de a-l putea aduce la îndeplinire.

Instrucțiunile trimise lui Caulaincourt la 29 Ianuarie(4) îi recomandau ca, în convorbirile lui cu împăratul și cu Rumianțov, să nu respingă ideea împărțirii Turciei și să se informeze de chipul în care ei cred că trebuie săvârșită și cari ar fi puterile ce ar avea să participe la ea. Mai eră însărcinat să arate că acea împărțire este puțin folositoare pentru Franța, care nu avea într'însa un lot folositor, chiar în cazul când acest lot ar fi de mare întindere, și în sfârșit să-i convingă că măsura are a fi deferită până la încheierea păcii cu Anglia.

Scopurile lui Napoleon sunt caracterizate într'un chip minunat în următoarele rânduri ale scrisorii adresate de Tolstoi lui Rumianțov la 31 Ianuarie 1808(5):

«Il est évident que le désir énoncé de notre part d'acquérir la Moldavi, et la Valachie n'a été si favorablement accueilli par lui [Napoleon] que pour

(1) Ibid., p. 720.

(2) Ibid., p. 728.

(3) Ibid., p. 730.

(4) Ibid., p. 732.

(5) Ibid., p. 734.

motiver une seule raison, quelque peu valable qu'elle puisse être, de ne pas évacuer la Prusse et de forcer le roi à souscrire à toutes les conditions qu'il lui impose; en attendant il se gardera bien de finir si promptement les affaires de Turquie, dont il a su si adroitement attirer la négociation à Paris pour les terminer ou les retarder à son gré».

La 2 Fevruarie (1) Napoleon adresă lui Alexandru o scrisoare prin care, fără a vorbi de împărțirea Turciei, îl întrețineă despre o expedițiune în Indii :

«Une armée de 50.000 hommes, russe, française, peut-être même un peu autrichienne, qui se dirigerait par Constantinople sur l'Asie, ne serait pas arrivée sur l'Euphrate, qu'elle ferait trembler l'Angleterre et la mettrait aux genoux du continent. Je suis en mesure en Dalmatie; Votre Majesté l'est sur le Danube. Un mois après que nous en serions convenus, l'armée pourrait être sur le Bosphore. Le coup en retentirait aux Indes, et l'Angleterre serait soumise. Je ne me refuse à aucune des stipulations préalables, nécessaires pour arriver à un aussi grand but. *Cela ne peut être que dans une entrevue avec Votre Majesté, ou bien après de sincères conférences entre Romanzof et Caulaincourt et l'envoi ici d'un homme qui fût bien dans le système.....* Tout peut être décidé avant le 15 mars. Au 1-er Mai nos troupes peuvent être en Asie. . . . »

De împărțirea Turciei, de Principate nici un cuvânt, în schimb găsim în rândurile de mai sus întâia idee despre o intrevvedere cu împăratul Alexandru.

În aceeași zi (2), scriind lui Caulaincourt, după ce se plângea pe larg de Tolstoi, îl însărcină să zică împăratului că, deoarece nu-l grăbește să evacueze Moldova și Țara-Românească, împăratul Alexandru să nu-l grăbească pe dânsul să evacueze Prusia. Să spună lui Alexandru și lui Rumianțov că ideea unei expediții în Indii nu este departe de el și că se gândește la o împărțire a Imperiului Otoman și la ducerea unei armate de 20—25.000 Ruși, 8—10.000 Austriaci și 35—40.000 Francezi în Asia și de acolo în Indii, *că nimic nu e așa de ușor ca o asemenea operație.*

Din raportul lui Tolstoi din 10 Fevruarie (3) aflăm că, după cum îi comunicase Metternich, Curtea din Viena trimisese solului ei instrucții pentru cazul când Austria ar fi chemată să joace vreun

(1) Ibid., p. 735.

(2) Ibid., p. 736.

(3) Ibid., p. 749.

rol în schimbările ce Napoleon avea de gând să le îndeplinească în Răsăritul Europei. Austria doriă ca integritatea Imperiului Otoman să fie păstrată, și Metternich eră însărcinat să aducă aceeașă dorință la cunoștința guvernului francez, dar în cazul când împărțirea Turciei ar fi fost hotărîtă în chip irevocabil, Metternich eră autorizat să accedeze la toate punerile la cale, dar numai în bună înțelegere și cu Franța și cu Rusia, oferind chiar concursul militar al Austriei spre a ajunge la scopul dorit.

La 15 Februarie (1) Sébastiani eră invitat să meargă la Divan spre a luă cunoștință de răspunsul Porții la comunicarea ce o făcuse, că Turcia va avea poate să cedeze Rusiei Moldova și Țara-Românească. Miniștrii turci îi declarară că Sultanul văzuse cu cea mai mare mahnire schimbarea ce se făcuse în dispozițiile Franței, care-i comunicase o asemenea știre fără a o însoți de vreo făgăduință de ajutor. Ei declarară că Poarta nu va cedă niciodată Principatele, preferind de o mie de ori războiul unei asemenea umilințe. Sultanul hotărîse să scrie împăratului Napoleon spre a-i expune situația critică în care se află imperiul său.

Ne întrebăm de care comunicare este vorba aici? Nu poate fi cea făcută în urma ordinului lui Napoleon dela 12 Ianuarie și pe care am menționat-o mai sus, căci în acea comunicare se întreabă Poarta dacă, în caz că Rusia ar voi să păstreze Moldova și Țara-Românească, ea este dispusă să facă cauză comună cu Franța împotriva Rusiei. Fost-a întrebarea schimbată mai în urmă, cu sau fără știrea lui Napoleon, sau avem a face cu altă comunicare, anterioară?

Alexandru I, influențat și de oamenii cari îl înconjurau, ale căror tendențe antifranceze erau cunoscute, găsiă, și nu fără dreptate că, dela Tilsit încoace, aliatul său dobândise foloase neasemănat mai mari (2) decât acelea ce le-ar putea trage el din stăpânirea închezsluită a țărilor române.

Aceste păreri reieșiau foarte lămurit dintr'o convorbire ce împăratul o avu cu Caulaincourt în a doua jumătate a lui Februarie 1808 (3):

L'empereur : L'Etrurie, le Portugal, le Hanovre, qui devait être rendu à l'Angleterre, et tant d'autres royaumes, qui sont dans vos mains sont des équivalents assez considérables pour deux provinces ruinées. que les Turcs

(1) Ibid., p. 758.

(2) Dar prezentând cu bună seamă mai puține cheazășii de trăinicie.

(3) D. A. Sturdza, op. cit., I, p. 765.

me donneraient sans vous si je ne voulais les tenir de votre empereur (*Râzând*). Vaus avez tout : vous n'avez donc qu'à choisir.»

Și mai departe :

«La Valachie et la Moldavie ne valent point la Silésie. Sans ce sot armistice ces provinces seraient évacuées. Je ne manquerai jamais de prétexte plausible pour les avoir. Vous reculerez cela, mais n'empêcherez pas les Turcs de faire des sottises. Le Grand Seigneur, le Divan sont-ils maîtres de leurs pachas ? Vous serez cause que 200.000 hommes seront égorvés si je me décide à évacuer. Et qu'y gagnerez-vous ? Ne semblerait-il pas, aux difficultés les qu'on me fait, qu'il est question d'une chose imprévue, de vous prendre quelquechose, de m'approcher de vous ? On dirait que cela vous coûte quelquechose ? Si vous voulez être vrai, et l'empereur le sait car il me l'a dit, la Porte même n'y perdra rien. D'anciens traités et les habitudes du pays autant que la religion lui ont ôté toute influence sur ces provinces qui ne lui rapportent rien (!!)».

La aceste cuvinte prin care împăratul căută să micșoreze valoarea obiectului dorit de el, Caulaincourt răspunde că aceleași argumente s'ar putea aplica spre a motiva desmembrarea Prusiei :

«Ce qu'elle perdrait ôterait-il quelque chose à Votre Majesté ? Le roi lui même n'y gagnerait il pas aisance et tranquillité ? Mais la grande question n'est pas là, Sire. L'intérêt de la France c'est le traité de Tilsit pur et simple. Ce qui est au delà c'est l'intérêt de Votre Majesté. Eh bien, l'empereur oublie le sien ; mais lors qu'il veut faire ce que Votre Majesté désire, ce qui lui est utile, n'a-t-il rien à prétendre pour lui même ? *L'acquisition de la Valachie et de la Moldavie remplit la page de l'histoire. Le règne de Votre Majesté réalise ce que les précédents ont fait désirer*, et la France ne retirera d'autre avantage de cet arrangement qu'une acquisition éloignée ?... »

Apoi, după ce vorbește de Anglia, de desmembrarea Turciei, de Persia și chiar de o expediție franco-rusă în Indii, menită să înspăimânte pe Anglia, împăratul revine la neputința în care se află să cedeze asupra Sileziei :

«Nous sommes francs avec vous. M. de Champagny a dit au Prince Guillaume que la non évacuation de la Prusse tient à l'évacuation de la Valachie et de la Moldavie. Est-ce vrai ? De là des lamentations. Ces gens-là m'écrivent, me pressent et me désespèrent. C'est pour vous qu'on nous a rendu la moitié de nos états, — disent-ils — mettez nous donc dans le cas d'y rentrer. Il faut que nous payions des sommes énormes, et nous ne pos-

sédons pas le pays qui doit nous les fournir. Ils n'ont pas de quoi dîner, c'est à la lettre. Je n'ai pas fatigué l'empereur de ces lamentations, quoi- qu'elles fussent de nature à intéresser tout souverain. Vous voulez avoir une de leurs provinces. Les déchargerez-vous alors des contributions qu'elle dont payer? C'est un pays ruiné. *Agrandissez la France même. Je vois avec plaisir sa puissance; mais ne vous étendez pas si près de nous.*

La 25 Fevruarie(1) Caulaincourt raportează lui Napoleon că ne- siguranța care domnește asupra afacerilor cu Turcia face ca socie- tatea rusească să fie bănuitoare față de el. Achizițiunea Principa- telor a fost admisă ca un lucru atât de pozitiv, încât publicul le privește ca alcătuiind niște stăpâniri definitive ale Rusiei. Dacă ele vor trebui să fie evacuate, această evacuare va fi privită ca pier- derea unei provincii.

Un lung raport al ambasadorului Franței, din aceeași zi dar adre- sat lui Champagny, dă seamă despre altă convorbire cu împăratul Rusiei, în care de către amândouă părțile se reproduc aceleași ar- gumente ca în cea rezumată mai sus. Reiese dintr'însa, că țarul eră mult mai puțin bine dispus către Austria decât către Prusia, căci îl vedem emițând idea că compensația ce s'ar putea da Fran- ței, în loc de Silezia, s'ar putea găsi în cuprinsul statelor austriace.

«Et l'Autriche, ne pourrait-on pas faire un arrangement avec elle, lui pren- dre la Bohême pour quelquechose en Italie?»

În același raport Caulaincourt dă seamă despre o convorbire cu Rumianțov. Cancelarul se plânsese că la Paris s'a vorbit lui Tolstoi(2) în chip prea categoric, ceeace a indispus pe împărat.

«J'aimerais mieux qu'on lui eût parlé d'une manière moins positive. L'empereur est quelque fois au moment de donner l'ordre de demander la stricte exécution du traité de Tilsit. Je m'y expose, je vous le dis franche- ment, ce n'est pas à l'ambassadeur que je parle en ce moment. Vous con- naissez le pays, vous pouvez apprécier tout ce que l'empereur Alexandre a fait pour l'empereur; vous pouvez donc juger de l'effet que cela produir- rait. Je vous sers véritablement plus que nous par ce moyen, car en ne donnant pas suite, pour ce qui nous regarde, aux pensées de Tilsit, il faudra que chacun rentre chez soi, mais alors nous ne vous aurons aucune obli-

(1) Ibid., p. 773.

(2) Solul rusesc la Paris.

gation et cette alliance n'aura servi que vos intérêts. Est-ce là ce que vous pouvez vouloir? Les Turcs en rentrant en Moldavie et en Valachie feront beaucoup de victimes; mais le moment actuel passé, ils nous donneront ces provinces si nous y tenons encore. Ce n'est rien leur ôter de fait. C'est peu nous donner aussi dans l'état où elles sont. Vous connaissez l'empereur et le pays; quel avantage recueillerez-vous d'un changement dans la religion de Tilsit....?

Apoi, după ce sfătuește pe Franța să se întindă cât va putea, numai nu la granițele Rusiei, revine la Principate :

«.....Tenez, M. l'ambassadeur, vous m'inspirez tant de confiance que je vais vous faire part d'une réflexion que je n'ai pas même faite à mon maître. Quand je le vois disposé à évacuer la Valachie et la Moldavie, ce qui ôterait à notre influence toute sa force comme toute son influence, je ne regrette pas, je vous assure, ces provinces, mais je suis inquiet de ce qui en résultera et des moyens qu'en tireront nos ennemis communs pour attaquer le système dans lequel je veux affermir mon pays. A quoi mènerait cette évacuation? A des difficultés interminables. Pourrait-elle se faire juste en même temps? Nous évacuerions peut-être au jour dit, mais le moindre retard de votre part amènerait des explications, d'où il résulterait nécessairement un état pire que celui dont on veut sortir. Je ne vous dissimule pas que l'empereur m'a encore parlé de cette ligne de l'Oder comme du point de départ de Frédéric».

În urma convorbirii, Rumianțov puse din nou pe tapet idea desmembrării Turciei care, după el, ar face să dispară toate greutățile și la care s'ar putea eventual asocia și Austria. Caulaincourt însă răspunse că această idee eră pentru moment irealizabilă.

Oprirea pe loc a mișcării de evacuare a Principatelor de către oștirea rusească nu putea decât să nemulțamească și să îngrijească pe Austria și s'o facă să bănuască, încă din toamna anului 1807, o înțelegere între Napoleon și Alexandru, prin care nu numai că se închezeșluiă acestuia Dunărea ca graniță cu Turcia europeană, dar se urmăria și distrugerea Imperiului Otoman; am văzut mai sus cât de fundată eră această bănuială. Raportul adresat la 26 Fevruarie 1808 de către Metternich, ambasadorul austriac la Paris, lui Stadion, Ministrul Afacerilor străine al Austriei, ne dă în această privință un adaos de amănunte peste cele ce le cunoaștem.

(1) D. A. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 780.

Din această piesă reiese iarăș, că Metternich eră în cele mai strânse raporturi cu Talleyrand, care lucră cu solul austriac în sens opus direcțiunii politice adoptate de Napoleon. Principele de Bénévent eră un partizan convins al mănținerii Imperiului Otoman și cu totul potrivnic ideii de a-l desmembră.

Apoi vedem că atât cabinetul din Viena cât și Metternich și Meerveldt (1) credeau că împărțirea Turciei eră dorită numai de Napoleon și că el eră singurul care doriă grabnica ei aducere la îndeplinire. Talleyrand fu acela care destăinuî lui Metternich că «cucerirea Turciei eră una din ideile de predilecție ale împăratului Alexandru, care leagă de acea idee gloria domniei lui, închezeșluirea siguranței lui personale și că împăratul se deschisese de repetite ori către dânsul (Talleyrand) asupra acestui subiect».

Mai vedem că solul austriac își făcea iluzii, *crezând că s'ar putea izbuti să se inspire Rusiei repulsiune pentru acest proiect de împărțire și că Napoleon se deschisese în această privință către el spre a înfățișa Austria, la Petersburg, ca fiind cea dintâi care agitase chestiunea.*

În acest timp sosise la Petersburg scrisorile din 2 Fevruarie ale lui Napoleon, adresate una împăratului și cealaltă lui Caulaincourt care se grăbise să o comunice lui Rumianțov. Ambii diplomați avură, la 28 Fevruarie, o lungă conferință spre a trată despre «le grand objet» și în care Rumianțov, întrebând pe Caulaincourt dacă are dela suveranul său instrucțiuni asupra modului de împărțire, solul francez, arătându-i scrisoarea împărătească, îi declarase că nu are altceva.

Rumianțov atunci declară că tot ce propune Napoleon convine Rusiei, care admite chiar ca Napoleon să dobândească posesiuni mari în India, adăogând: *Franța are nevoie de stabilimente acolo spre a formă marinari.* Apoi întrebă dacă Napoleon se gândește să izgonească pe Turci și din Asia, la care întrebare solul răspunse că chestiunea împărțirii eră pusă numai pentru Europa, dar nu putu să arăte care eră partea anume ce Napoleon voia s'o dobândească pentru dânsul. Apoi cancelarul îl întrebă brusc dacă nu are să-i spună ceva despre Silezia.

În cursul discuțiunii care urmă, amândoi căzură de acord că, pentru reușita unei asemenea negocieri, o întâlnire între cei doi împărați ar fi de folos.

---

(1) Ambasadorul austriac la Petersburg.

La 1 Martie următor (1) împăratul Alexandru arată lui Caulaincourt bucuria ce o resimțea văzând că Napoleon revenise «la ideile dela Tilsit în privința marelui obiect», și că se gândește chiar la o desmembrare a Turciei mai radicală decât aceea de care fusese vorba atunci. Împăratul adăose că, la Tilsit, el se mulțamea pe deplin cu stăpânirea Moldovei și a Țerii-Românești, dar dacă Napoleon voește să meargă mai departe și să distrugă cu desăvârșire Imperiul Otoman, el este gata să-l ajute chiar la cucerirea Indiei. Mai emise idea ca să se facă din Constantinopol un fel de oraș liber. Declară că mijlocul ce-l preferă pentru punerea la cale a întregului proiect eră o întrevvedere cu Napoleon, la locul și în ziua ce acesta va hotărî. În sfârșit, împăratul Rusiei se felicită că în scrisoarea lui Napoleon către Caulaincourt nu mai eră nici vorbă despre Silezia.

Caulaincourt mai avu încă conferințe cu Rumianțov în privința punerii la cale a «marelui obiect» la 2, 4 și 9 Martie (2). În aceste conferințe se discutau două ipoteze: 1° un proiect de alianță cu o împărțire parțială a Turciei și 2° un proiect de împărțeață desăvârșită. În ele fu vorba de provinciile turcești cari ar fi atribuite Rusiei și de acele ce ar reveni Franței în fiecare din cele două ipoteze de mai sus. Rumianțov revenind asupra declarației împăratului că dorește ca Constantinopolul să fie un oraș liber, îi ceru, în cazul ipotezei a doua, pentru Rusia, împreună cu Principatele, Serbia, Bulgaria și Rumelia. Franței îi oferia Albania, (cu parte din Macedonia), Morea, Arhipelagul, Egiptul, Siria și schelele Levantului. Austriei i se atribuia de Rumianțov o parte din Bosnia cu Croația turcească.

Caulaincourt protestă că Rusia își face o parte prea mare și că Napoleon îi va lăsa Constantinopolul numai cu condiție ca Dardanelele să-i aparțină, lucru ce Rumianțov nu voi de loc să admită.

Partea Austriei fu sporită cu Serbia și cu o parte din Macedonia, până în Marea Egee.

În ultima conferință, Caulaincourt scrisse următoarea însemnare ce i-o dictă Rumianțov (3) și la care făcu observațiunile ce urmează acelei însemnări.

Dans l'idée du traité d'alliance: La Russie aurait la Moldavie, la Bessarabie, la Valachie et la Bulgarie; la France aurait l'Albanie, partie de la

(1) D. A. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 792 sq.

(2) Ibid., p. 795 sq., 801 sq., 808 sq.

(3) Ibid., p. 811.

Bosnie, la Morée, Candie; l'Autriche la Croatie, partie de la Bosnie. La Serbie serait indépendante et donnée à un prince de la maison d'Autriche ou à tout autre prince étranger épousant une grande duchesse de Russie.

Dans l'idée du grand partage: La Russie aurait la Moldavie, la Bessarabie, la Valachie, la Bulgarie et partie de la Romélie, la frontière russe partant de la Bulgarie et suivant celle actuelle de la Serbie jusqu'à la chaîne des montagnes qui se dirige sur Trajanopoli, d'où la Maritza servirait de frontière à cette puissance jusqu'à la mer. La France aurait la Bosnie, l'Albanie, la Morée, Candie, Chypre, Rhodes, toutes les îles de l'Archipel, Smyrne et les Echelles du Levant, la Syrie et l'Égypte. L'Autriche aurait la Serbie en toute propriété comme province autrichienne, la Macédoine jusqu'à la mer, sauf les parties que la France pourrait désirer pour fortifier sa frontière d'Albanie, de manière aussi à ce que cette puissance ait Salonique. On tirerait donc une ligne de Scapia sur Orfana, où la frontière autrichienne aboutirait à la mer. La Croatie dont il n'est point parlé serait à la France ou à l'Autriche, au gré de l'empereur Napoléon. Soit qu'on adopte une ou l'autre idée, les trois puissances copartageantes contribueront à une expédition aux Indes; la Russie ne prétend à rien aux Indes pour sa coopération.

Annexe. Objections présentées par M. de Caulaincourt et non admises par le Comte Rumiantzov.

«1° La possession de Constantinople par la Russie. 2° La nécessité de donner les Dardanelles à la France, si elle pouvait consentir à voir la Russie s'établir à Constantinople (l'Autriche pourrait être dédommagée en Croatie ou en Bosnie de la perte qu'elle ferait en Macédoine). 3° Si on ne peut s'entendre sur les deux premières objections, revenir à la première idée de l'empereur Alexandre et aviser aux moyens d'établir un gouvernement indépendant à Constantinople. 4° Demander formellement si l'empereur de Russie ne coopérerait point à la conquête de la Syrie et de l'Égypte qu'il offre? *Nota.* — Si la France avait les Dardanelles, ou qu'on établît un gouvernement indépendant à Constantinople avec un arrondissement en Europe, la Russie pourrait être dédommagée en Asie, du côté de Trébizonde».

Se pare că pe când Caulaincourt se siliă să reducă pe cât putea pretențiile Rusiei și să inchezeșluească Franței partea leului în împărțirea proiectată a Impărăției turcești, Napoleon uitase cu desăvârșire de «idea cea mare» pentru a-și aduce iarăș aminte de Silezia. Aceasta este impresiunea ce ne lasă cercetarea instrucțiunilor trimise la 9 Martie(1) de Champagny lui Caulaincourt.

(1) Ibid., p. 812. sq.

Ministrul Relațiilor Exterioare arată solului francez la Petersburg că *împăratul văzuse cu părere de rău atribuindu-i-se cuvinte ce nu le rostise niciodată, spre a le opune textului scris al tratatelor dela Tilsit, care singur poate alcătui titlu pentru părțile contractante.*

Prin tratatul de pace dela Iulie 1807, Franța s'a îndatorat să evacueze provinciile restituite regelui Prusiei, iar Rusia să evacueze Moldova și Țara-Românească. Prin tratatul de alianță Rusia se îndatorează să declare războiu Angliei, dacă aceasta nu va primi mediațiunea Rusiei spre a încheia pacea cu Franța. Iar Napoleon se îndatoră să unească puterile lui cu ale împăratului Rusiei spre a face războiu Turciei, în cazul când aceasta nu ar primi mediațiunea Franței pentru încheierea păcii cu Rusia. Anglia neprimind mediațiunea și bombardând Copenhaga, Rusia i-a declarat războiu, executând astfel stipulațiunile tratatului. Din partea ei, Turcia a executat și ea hotărârile dela Tilsit, căci a primit mediațiunea Franței, a iscălit armistițiul astfel cum l-a voit plenipotențiarul rus și n'a ascultat de îndemnurile Angliei. *Nu se poate deci tăgădui că Poarta este în drept să s'aștepte la aducerea la îndeplinire a tratatului care garantează independența ei.*

Astfel fiind stipulațiunile tratatului dela Tilsit, împăratul (Napoleon) nu le violează întru nimic când vorbește de Moldova și de Țara-Românească ca neapartținând Rusiei mai mult decât aparține Silezia Franței. În cazul când împăratul Rusiei ar voi ca tratatele sus pomenite să nu fie aduse la îndeplinire, împăratul Napoleon este gata să consimtă la dorințele aliatului său, dar este vederat că asemenea schimbări să fie alcătuite astfel, încât să mulțamească ambele părți.

Creșterea de putere și de avuție a Rusiei prin achizițiunea Moldovei, a Țerii-Românești și poate prin a Finlandei, provincii limitrofe cu teritoriile ei, poate fi socotită cu greu, valoarea nouălor provincii având a spori neasemănat pe viitor prin o mai bună ocărmuire și dobândirea lor având ca urmare și dobândirea altora.

Este de mirat în asemenea împrejurări ca Rusia să facă obiecțiuni la dobândirea de către Franța a Sileziei, a unei provincii atât de îndepărtate de granițele ei. Dacă Rusia are încredere în durată alianței sale cu Franța, atunci prezența Francezilor în Silezia nu poate alcătui pentru ea vreun temei de grijă. Iar dacă Rusia socoate că această alianță nu are sorti de durată, atunci este de interesul Franței să aibă față de dânsa o pozițiune defensivă. Prusia înar-

mându-se împotriva Franței, trebuie să conteze pe cooperațiunea Rusiei; este deci firesc ca Franța să nu fie grăbită să pună în mâinile Prusiei niște arme ce ea pare atât de dispusă să le întrebuițeze. Acesta este sensul în care împăratul dorește să vorbească Caulaincourt care până acum n'a pus destulă vigoare în argumentarea lui.

Aceasta nu vrea să zică că Napoleon respinge toate vederile Rusiei asupra Imperiului turcesc și refuză să coopereze la ele, dar numai că urmările acestor vederi vor fi examinate, că dată fiind importanța lor, Franța nu va putea să violeze, pentru executarea lor, tratatele subscrise de ea fără a cere foloase proporționale cu cele la cari consimte.

La 10 Martie(1) avu loc o nouă întrevedere între Caulaincourt și Rumianțov. Acest de pe urmă arată că împăratul Alexandru ținea numai decât la posesiunea Constantinopolului, căci orice împărțire desăvârșită a Imperiului Otoman, care nu ar atribui acest oraș Rusiei, ar fi contrară sentimentului națiunii rusești și ar nemulțumi-o mai mult chiar decât situațiunea actuală. Împăratul nu se simția justificat să dea aliatului său ajutor de trupe pentru o expediție în Indii, dacă nu i se asigură stăpânirea pe Constantinopol și pe Dardanele.

Rumianțov propuse să se fixeze prin tratat un drum militar care ar putea să fie dorit de Franța, spre a trece Dardanelele în orice timp, a merge din Europa în Asia și din Asia în Europa. Caulaincourt respinse această propunere și propuse ca să se dea Franței Dardanelele din Asia, dar Rumianțov nu consimți nici la această idee, zicând că împăratul, care prevăzuse că ea va fi pusă înainte, se pronunțase cu hotărîre împotriva ei. Cancelarul rus mai comunică solului francez, că împăratul aprobase cele propuse de Rumianțov în privința închezeșlurii posesiunii de către Franța a schelelor Răsăritului, dar că Rusia nu putea să coopereze la cucerirea Siriei și a Egiptului.

Înainte de a se despărți de Caulaincourt, Rumianțov îi propuse ca Napoleon să întrunească cu Imperiul său și Regatul napolitan, dând regelui spre despăgubire Siria, Candia, etc., terminând prin cuvintele: «Ne nous touchons pas pour rester amis.»

După ce le supuse împăratului Alexandru (2), Rumianțov puse

(1) Ibid., p. 812. sq.

(2) Ibid., p. 817 sq.

propunerile lui pe hârtie și le remise lui Caulaincourt(1). La 13 Martie Alexandru scrise(2) lui Napoleon pentru a-i spune că scrisoarea lui dela 2 Fevruarie îl readusese la vremile din Tilsit, a căror amintire îi rămăsese atât de scumpă. Apoi laudă geniul lui Napoleon care concepușe un plan atât de mare și declară că pregătiă pentru el o armată care să iea parte la expediția în Indii, alta spre a-i ajuta să cucerească schelele Răsăritului situate în Asia-Mică și că a poruncit comandanților flotei rusești să fie la ordinele lui Napoleon. Apoi se declară gata să se întâlnească cu aliatul său la Erfurt. Termină dând amănunte asupra cuceririi Finlandei de către trupele lui.

Purtarea mai mult decât îndoelnică a Franței față de Turcia, neevacuarea Principatelor de către Ruși, svonurile că, într'ascuns, Napoleon consimțise la cedarea lor Rusiei, cele despre o înțelegere între ambii împărați pentru desmembrarea Impărăției Otomane, svonuri împrăștiate cu dibăcie în Constantinopol de către diplomația engleză, sau raportate de Muhib Efendi, solul turcesc din Paris, uimise, îngrijise și nemulțămise în cel mai înalt grad cercurile Porții, făcând-o să bănuiească fățarnicia Franței față de ea.

La 4 Martie Sultanul (3) adresase lui Napoleon o scrisoare în care îngrijirea și nemulțumirea se oglindiau. Mustafă IV reamintia lui Napoleon toate dovezile de credință ce-i dăduse guvernul său, buna credință neschimbată ce el o arătase în îndeplinirea angajamentelor sale, precum și făgăduințele formale ce i se făcuse după încheierea tratatului dela Tilsit și speranțele legitime cărora aceste făgăduințe dăduse naștere. Termină solicitând din nou ocrotirea împăratului și rugându-se să i se garanteze integritatea teritoriului Impărăției sale.

La 14 Martie (4) Generalul Sébastiani, solul francez la Constantinopol, comunică că știrile transmise Porții de Muhib Efendi au distrus cele de pe urmă speranțe ce Poarta le pusese în prietenia Franței. Muhib a înștiințat-o că nu trebuie să se mai bizue pe spriinul lui Napoleon care este cu desăvârșire angajat pe căile politice rusești și care, de i-ar cere-o aliatul său, n'ar sta la îndoală pentru a-i jertfi Turcia, cum îi jertfiă în acel moment Suedia. Până acuma Sultanul și miniștrii lui se plânsese, dar cu demnitate, cu măsură,

(1) Ibid., p. 822 sq.

(2) Ibid., p. 826 sq.

(3) Ibid., p. 806.

(4) Ibid., p. 827.

ei exprimase mai multă durere decât mânie. Cele de pe urmă știri dela Muhib au stârnit indignarea lor; bănuiala și ura au înlocuit simțirile de încredere și de admirație ce le aveau odinioară pentru Napoleon. «Franța», zicea Sébastiani, «este privită ca o aliată necredincioasă care a trădat pe Sublima Poartă; această credință este obștească. Nu este cu puțință a o distruge și astăzi Turcia simte mai multă ură împotriva Franței decât împotriva Rusiei».

Nu este deci de mirare dacă, din întâia jumătate a lunii Martie, circulau sgomote (de altmintrelea neîntemeiate) cum că Turcia semnase cu Anglia (1) un tratat secret și că comandantul Dardanelor, care se credea că este înlocuit, fusese trimis la Malta spre a încheia alcătuiri nouă.

Din scrisoarea adresată de Caulaincourt lui Napoleon la 16 Martie (2), vedem că atât împăratul cât și Rumianțov urmau să bănuiască că Franța n'a renunțat la idea de a dobândi Silezia și că această bănuială îngrijă și supără mult atât pe împărat cât și pe sfetnicii lui. Pe de altă parte Rumianțov nu voia să cedeze de loc asupra stăpânirii Constantinopolului și a Dardanelor:

«Que Votre Majesté réunisse l'Italie à la France, peut-être même l'Espagne, qu'elle change les dynasties, fonde des royaumes; qu'Elle exige la coopération de la flotte de la Mer Noire et d'une armée de terre pour conquérir l'Egypte; qu'Elle demande les garanties qu'Elle voudra; qu'Elle fasse avec l'Autriche les échanges qui lui conviendront; en un mot que le monde change de place; si la Russie obtient Constantinople et les Dardanelles, on pourra, je crois, obtenir d'elle tout ce qu'elle pourra offrir et lui faire tout envisager sans inquiétude. Le ministre a beau paraître modéré, calme, conciliant, l'ambition perce et personne ne peut la cacher au nom de Constantinople....».

La 22 Martie (3) Caulaincourt anunță că Cutuzov fusese trimis cu întăriri la oastea din Principate și că Turcii îndreptase spre Dunăre multe trupe din Asia-Mică. Depeșa din 23 Martie (4) a lui Rumianțov către Tolstoi confirmă marile pregătiri de războiu făcute de Turci. Prin această depeșă se prescria lui Tolstoi să urmeze a reprezenta guvernului francez, ca și în trecut, că ceeace

(1) Ibid., p. 830.

(2) Ibid., p. 830 sq.

(3) Ibid., p. 832 sq.

(4) Ibid., p. 834 sq.

privește Moldova și Țara-Românească nu are nici o legătură cu ceea ce privește Prusia și-i recomandă să aibă grijă a despărți în totdeauna aceste două interese de o potrivă încredințate solicitudinii lui.

Dintr'o depeșă din 4 Aprilie (1) a lui Champagny către Caulaincourt reiese că Napoleon, crezând util să cunoască dispozițiile Turciei asupra cesiunii eventuale «a celor două provincii ocupate de armatele rusești», însărcinase pe Sébastiani să sondeze Poarta în această privință. Răspunsurile lui Sébastiani arătau că Turcii erau cu desăvârșire hotărâți să i se împotrivească și că această eventualitate «pare să trezească în ei acel vechiu fanatism care a făcut altădată gloria și puterea lor». Mai vedem că Poarta arătase atât lui Sébastiani la Constantinopol, cât și lui Champagny la Paris, prin solul ei, oarecari îngrijiri în privința expirării armistițiului. Napoleon însărcinase pe Champagny s'o liniștească, comunicându-i că suspensiunea de arme stabilită prin tratatul dela Tilsit va fi menținută până la izbutirea sau ruperea negociațiunilor pentru pace, constituindu-se chezaș pentru împăratul Alexandru în această chestiune.

La sfârșitul lui Martie un manifest al împăratului Alexandru decretase anexiunea Finlandei (2) la Impărăție. Împăratul eră foarte mulțumit de acest rezultat al alianței lui cu Franța, dar Rumianțov afectă să vorbească de dobândirea Finlandei ca de aceea a unui pustiu pe malurile Mării-Caspice; gândul lui nu se putea despărți de Dunăre și chiar de Bosfor, ceea ce făcea pe Caulaincourt să zică: «Nu-mi aparține să cetesc în viitor, dar cine oare va mai opri pe acest colos, dacă el ține un deget pe Torneo și are un cot așezat pe Constantinopol?»

Sondarea Porții de către Sébastiani în privința unei eventuale cesiuni a Principatelor aduse ca rezultat să hotărască pe Turci la reînceperea războiului și la purtarea lui cu desnădăjduire. Dar Rumianțov asigură pe Caulaincourt că trupele rusești primise ordin să evite până și cele mai neînsemnate harțuri, împăratul nevoind să facă nimic în această privință înainte de a se fi înțeles cu Napoleon.

Pe de altă parte însă Tolstoi, la 14 Aprilie, remise lui Champagny o notă în care eră zis că, față de întinsele măsuri militare

(1) Ibid., p. 837.

(2) Ibid., p. 840.

(3) Ibid., p. 840 sq.

ale Turcilor și de însemnata sporire a oștirilor lor, Rusiei nu-i rămăsese decât să respingă nedreapta agresiune ce se medită. O schimbare în intențiunile guvernului otoman atât de lămurit manifestată, distrugând temeiurile cari făcuse să se înceapă negociațiunile la Paris, nu putea decât să le facă nule și neavenite (1).

«Împăratul Rusiei crede asemenea că această nouă stare de lucruri nu mai admite legătura stabilită de Majestatea Sa Imperială și Regală (Napoleon) între afacerile Turciei și ale Rusiei și că, apreciind temeiurile cari îndatorează actual pe Rusia să mențină ocuparea Moldovei și a Țerii-Românești, nu va mai face ca evacuarea statelor restituite regelui Prusiei prin tratatul dela Tilsit să atârne de aceea a celor două Principate».

«Împăratul (Alexandru) l-a însărcinat să-și reînnoască reprezentațiunile în această privință și să reclame tot interesul augustului său aliat în favoarea M. S. prusiene... Asemenea împăratul a primit cu multă mulțămire știrea ce M. S. I. și R. a binevoit să o dea lui Tolstoi în audiența dela 17 Fervuarie despre viitoarea evacuare a statelor prusiene și a Marelui Ducat al Varșoviei».

În aceeași lună Aprilie 1808, împăratul ordonase trupelor franceze să ocupe Roma, pusese stăpânire pe Legațiuni, pe Urbino, Ancona, Macerata și Camerino și întrunise fostele ducate de Parma și de Piacenza precum și Regatul Etruriei cu Impărăția lui. Apoi plecase, aproape fără d'eveste, la Bayonne unde avea să obțină, prin manopere odioase, dela slăbăciunea lui Carol IV și Ferdinand VII, renunțarea lor la tronul Spaniei, pe care Napoleon avea să așeze pe fratele său Iosif.

Dela Bayonne scria la 18 Aprilie lui Caulaincourt, zicându-i între altele că, în nota asupra proiectului de împărțire redactată de Rumianțov, se găseau «*lucruri scabroase*» cari cu greu s'ar putea pune la cale, dacă acel proiect ar alcătui un *ultimatum* al Rusiei. Arată că tocmai în vederea acestor greutăți ceruse întrevederea, *căci spre a termina această afacere ar trebui cel puțin treizeci de curieri și că treizeci de curieri a câte două luni fiecare ar necesită trei ani, pe când tratând chestiunea în persoană, ar isprăvi-o în treizeci de conferințe, ceeace, socotind câte două conferințe pe zi, ar cere numai cinsprezece zile.*

Împăratul Alexandru nu-și ascunse nemulțumirile din cauză că plecarea neașteptată a aliatului său la Bayonne amânase întrevederea între ei, la care era gata să plece (2).

(1) Ibid., p. 843.

(2) Ibid., p. 844 sq.

Legăturile Curții rusești cu cea daneză îi permiteau să aibă un oarecare contact cu Poarta prin solul danez la Constantinopol, d-l Hübsch, pe care ministrul danez la Petersburg, baronul de Blome, îl rugase să se pună la dispoziția lui Rumianțov spre a procura acestuia lămuririle dorite de el (1). Hübsch scrisese la 14 Martie lui Blome că, aflându-se la Căpitan Pașa, unde vorbea cu acesta de situația actuală a Imperiului Otoman, de primejdia la care eră expus în urma apropierii dintre Franța și Rusia și despre greutățile cari împiedecau neconținut încheierea păcii», venise acolo și Sultanul, căruia Căpitan Pașa îi comunicase obiectul convorbirii lor. Sultanul însărcină pe ministrul său să spună lui Hübsch că dorința lui este să se împace cu împăratul Alexandru și că îl roagă pe dânsul să-și întrebuițeze silințele spre acest sfârșit. Folosindu-se de această deschidere, Rumianțov scrisese lui Blome la 21 Aprilie (2) pentru a-l ruga să transmită Sultanului dorința împăratului Alexandru de a vedea restabilite cât mai curând legăturile de prietenie între ei:

„M. S. a încredințat împăratului Napoleon, ca mediatorului acelei păci, singurele condițiuni cari îi păreau de natură, *schimbându-se starea fruntariilor, să ducă la pace temeinică și statornică. M. S. este încredințată că împăratul Francezilor a comunicat aceste condițiuni Porții Otomane* și depinde prin urmare numai de Înălțimea Sa (Sultanul) să comunice împăratului Alexandru că le primește . . .”.

Precum am văzut, Franța se mulțămise să sondeze numai Poarta în privința cesiunii Principatelor, fără a-i arăta clar și lămurit că această cesiune eră o condițiune *sine qua non* pentru încheierea păcii. Destănuirea ce aveă s'o facă ministrul danez nu puteă decât să confirme bănuelile ce le aveă Poarta asupra nesincerității lui Napoleon către ea și, deoarece Rumianțov știă prea bine că Poarta eră absolut ireductibilă în ceea ce privia cesiunea Principatelor, demersul lui nu poate fi privit decât ca o manoperă menită să grăbească reizbucnirea războiului. Apoi alegațiunea cum că Rusia comunicase Franței că va încheia pacea cu Turcia numai în cazul când aceasta i-ar cedă Principatele, alcătuiă un neadevăr patent, deoarece am văzut că Napoleon nu admise ca Rusia să dobândească ținuturile noastre decât în cazul când el ar obțineă Silezia.

(1) Ibid., p. 827 sg.

(2) Ibid., p. 846.

Intr'un raport din 26 Aprilie (1), Caulaincourt comunică că foștii miniștri blamează pe împăratul Alexandru pentru că nu a ocupat Turcia cu trupele lui când a văzut că Napoleon ocupă Spania.

În aceeași zi (2) împăratul scrisese lui Caulaincourt din Bayonne că Albanezii au asasinat fără nici un temei pe niște ofițeri italieni și că o mare fierbere domnește la Constantinopol.

«Tout se prépare donc pour conduire à bonne fin l'entrevue, que je compte pouvoir avoir lieu en Juin. Pour cela il faut que la Russie montre moins d'ambition...».

O lungă depeșă a lui Metternich către Stadion (3), purtând data de 27 Aprilie, după ce se ocupă cu schimbările aduse în Europa de politica distructivă a Franței, conchide că viitorul câmp de războiu al lui Napoleon va fi în Turcia: toate măsurile lui vizează la distrugerea Porții. Aceasta ar putea fi salvată numai prin ferma voință și unirea intimă a cabinetelor dela Petersburg și dela Viena și printr'un războiu fericit purtat de ambele Curți împărătești împotriva Franței. Metternich rezumează în chipul următor conținutul depeșii lui:

«Il me paraît constant : 1° Qu'il est impossible de regarder l'état de paix avec la France comme un état de repos ; 2° Que le retour de Napoleon après son expédition d'Espagne sera le signal de nouveaux mouvements ; 3° Que la partie occidentale de l'Europe étant soumise et ayant subi les changements de dynastie et de forme que Napoleon médite depuis longtemps, il ne peut tourner son activité que vers l'Orient ; 4° Que tout indique que le partage de la Turquie est le premier but vers lequel il tend ; 5° Qu'une alliance offensive et défensive entre la Russie et l'Autriche, ayant pour résultat une guerre heureuse contre la France, l'arrêterait seule dans ses projets ; 6° Que cette alliance, vû les dispositions morales et physiques des deux empires, n'étant pas possible, il est essentiel de songer à un accord de nature à garantir leur existence réciproque ; 7° Que si nous ne parvenons pas, d'un commun accord avec la Russie, à arrêter par la voie de la persuasion les projets destructeurs de Napoleon contre la Porte, *il faut y prendre une part active ; que si on parvient à soustraire la Turquie au danger qui la menace, il n'en faut pas moins se concerter sur les mesures à opposer à l'inquiète activité de ce prince* ; 8° Que si Napoléon ne renonce pas à ce boulever-

(1) Ibid., p. 846 sq.

(2) Ibid., p. 848.

(3) Ibid., p. 848.

sement, qu'il ne peut guère entreprendre sans nous, il s'agit de prendre des mesures diplomatiques et militaires pour ne pas le laisser sortir d'une ligne de conduite à convenir.

Precum reiese din depeșa lui Caulaincourt dela 28 Aprilie (1), Rumianțov îi dăduse asigurarea că, cu toate că împrejurările puteau cere măsuri grabnice, împăratul Alexandru va aștepta vești dela aliatul său înainte de a lua o hotărîre în privința Turciei.

La 29 Aprilie Napoleon (2) răspunde din Bayonne la scrisoarea ce Alexandru îi trimisese pentru a-i comunica manifestul relativ la anexiunea Finlandei. După ce vorbește de expedițiunea lui Bernadotte și de afacerile Spaniei, vorbește și de afacerile turcești. Zice că proiectul alcătuit de Rumianțov este departe de a putea concilia toate interesele, scop la care trebuie lucrat. Arată că nu știe ce face Austria și nu are nici legătură nici știință despre mișcările ei. Se plînge de greutățile ce-i face Poarta cu cei o sută de pași ai ei cari toți fac după capul lor.

Caulaincourt comunicând lui Rumianțov copie despre refuzul categoric al Porții să cedeze Principatele, refuz comunicat de Sébastiani, împăratul Alexandru se arată foarte mâhnit din cauza acestui demers. «Care este scopul acestor scrisori, zise el; a face să valoreze temeiurile Turcilor pentru a se pregăti la războiu?» Împăratul eră supărat și de faptul că Franța garantase Sultanului durata armistițiului, un armistițiu pe care el, Alexandru, nu-l încuviințase niciodată. El nu voi să se lege nici acuma, după încredințarea dată Turcilor de Napoleon, dar Rumianțov scrisese lui Prozorovsky să înceapă ostilitățile numai în cazul când ar fi absolut silit.

Catastrofa familiei regale din Spania umpluse de grijă Curtea dela Viena, dând dreptate prevederilor lui Metternich (3). Acesta înțelesese că, după ce Napoleon va fi isprăvit cu Spania, el își va îndrepta armele împotriva Austriei spre a o pedepsi pentru că ea adunase, după tratatul dela Presburg, mijloace pentru a rezista unei nouă agresiuni franceze și își puneă toate silințele pentru a convinge Curtea lui că singurul mijloc de apărare eră o hotărîită și strînsă alianță între Austria și Rusia. O mare piedecă la această alianță o alcătuiă acțiunea Rusiei pentru dobîndirea Principatelor, înfățișată de solul austriac Merveldt, în toate depeșile lui, ca fiind

(1) Ibid., p. 855.

(2) Ibid., p. 856.

(3) Ibid., p. 869 sq.

singura țintă a tuturor negociațiunilor dintre Rusia și Franța, ceea ce stârniă în cel mai înalt punct gelozia lui Metternich și a cabinetului austriac. La încheierea unei înțelegeri între Austria și Rusia lucră și solul rusesc la Paris, Tolstoi, care eră foarte ostil politicei franceze.

La 21 Maiu împăratul Alexandru avu cu Caulaincourt o nouă convorbire⁽¹⁾ în privința împărțirii Imperiului Otoman și a întrevederii cu Napoleon.

Rumianțov voia ca, înainte ca această convorbire să aibă loc, să se fi ajuns la o înțelegere asupra modalității împărțirii. Caulaincourt sfătuindu-l să primească întrevederea fără condițiuni, împăratul consimți. Atunci solul redactă o notă în care, după ce se consemnă acest fapt, se adaoase că împăratul Alexandru speră că întâia întrevedere va putea să aibă loc înainte de 1 August.

Intr'o scrisoare adresată de Napoleon din Bayonne, la 31 Maiu ⁽²⁾ lui Caulaincourt, împăratul declară că primește întrevederea numai fără condițiuni și că nu admite bazele propuse de Rumianțov, cari îi sunt prea defavorabile, adăogând:

«J'ai dit à l'empereur Alexandre: Conciliez les intérêts des deux empires. Or, ce n'est pas concilier les deux empires que de sacrifier les intérêts de l'un à ceux de l'autre et compromettre même son indépendance. D'ailleurs nous nous rencontrerions dès lors nécessairement, car la Russie, ayant les débouchés des Dardanelles, serait aux portes de Toulon, de Naples, de Corfou. Il faut donc que vous laissiez pénétrer que la Russie voulait beaucoup trop et qu'il était impossible que la France voulût consentir à ces arrangements; que c'est une solution d'une question très difficile et que c'est pour cela que je voulais essayer de s'arranger dans une conférence. Le fond de la grande question est toujours là: Qui aura Constantinople?

În cursul lunii Maiu 1808, Sébastiani întorcându-se în Franța, trecu prin Șumla, Rusciuc, București și Iași, unde se întâlni cu Prozorovski ⁽³⁾. Cu acest prilej solul lui Napoleon ar fi izbutit să hotărască pe bătrânul comandant de căpetenie să prelungească durata suspensiunii ostilităților. Acest fapt fu comunicat de Principele Kurakin, solul Rusiei la Viena, lui Tolstoi ⁽⁴⁾, dar nu este confirmat de altă parte.

(1) Ibid., p. 875.

(2) Ibid., p. 879.

(3) Hurmuzaki, supl. I, vol. III, p. 153.

(4) D. A. Sturdza, op. cit. I, p. 880.

La 1 Iunie Napoleon scrisese din Bayonne lui Caulaincourt pentru a-l autoriza să fixeze ziua întrevederii la care consimția definitiv (1).

Așezarea pe tronul Spaniei a unui frate al lui Napoleon era un fapt de natură a stârni și a îndreptăți bănuelile tuturor suveranilor, chiar ale celor către cari împăratul Francezilor arăta mai multă prietenie. Nu fusese doară suveranul pe care îl deposedase de tron, pe el și pe urmașii lui, un aliat credincios care-i pusese la dispoziție toate puterile și toate resursele lui ?

Toți sfetnicii împăratului Alexandru, printre cari mai cu seamă Czartorijski(2), îl sfătuiau, față de ambițiunea nemăsurată a lui Napoleon și de lipsa lui absolută de bună credință, să se lepede de alianța franceză și, unit cu Austria, să se împotrivească cu hotărâre planurilor cuceritoare ale împăratului Francezilor. Cu toții prevedeau că Napoleon nu va întârziă să-și îndrepte din nou armele împotriva Austriei. Dar împăratul era hotărât să temporezeze, mai păstrând iluzii asupra foloaselor ce-i putea aduce alianța franceză.

Dintr'o convorbire ce împăratul o avu cu Caulaincourt la începutul lui Iulie(3), rezultă că întrevederea era fixată pentru luna Septembrie și că Alexandru mai credea că va izbuti să convingă pe Napoleon să-i lase Ceneștinopolul și Dardanelele.

Dintr'un lung și amănunțit memoriu adresat de Generalul Sébastiani lui Napoleon, la 12 Iulie 1808(4), tratând despre starea Imperiului Otoman, despre resursele sale militare și starea sa politică, precum și despre situația sa față de Franța, Austria și Rusia, extrag următoarele rânduri privitoare la țerile noastre :

«..... Les Grecs de Constantinople sont ou boyards ou négociants ; ceux ci ne s'occupent que de leur commerce. Les boyards ne possédant aucun immeuble, aucune industrie, ne vivent que des ressources qui leur sont offertes par les principautés de Moldavie et de Valachie ; tant qu'ils ont eu de l'argent, ils ont eu accès dans les maisons des ministres turcs ; *mais aujourd'hui qu'ils sont accablés de misère, ils sont chargés de toute le mépris que doivent inspirer les hommes les plus vils et les plus abjects qui existent.* Parmi les familles de princes, celles des Souzzo et Callimachi sont les seules attachées à la France. Ils ont quelque influence, mais elle ne

(1) Ibid., p. 883.

(2) Ibid., p. 883 și mai cu seamă memoriul lui Czartorijsky din 8 Iulie 1818, p. 886.

(3) Ibid., p. 891.

(4) Ibid., p. 893.

peut pas balancer celle des Morousi, qui, avec les richesses dont ils sont encore possesseurs, se sont fait des protecteurs et qui portent jusqu'à l'exagération la haine contre la France (1).»

«..... La province de Valachie est dans un état de misère difficile à peindre. Le séjour de l'armée russe, qui pèse entièrement sur elle et la rapacité d'Ipsilanti l'ont réduite au dernier état de misère; le mécontentement des boyards et du peuple est très grand, mais ce mécontentement est incapable de produire aucune effet. *Avilis et accoutumés à trembler sous un prince grec, qui n'avait d'autres troupes que deux cents Albanais, ils ne conçoivent pas la possibilité de résister à l'autorité* (2).»

Asigurările ce împăratul Alexandru le dădea lui Caulaincourt, că alianța și prietenia lui pentru Napoleon erau departe de a fi niște cuvinte deșerte, nu-l împiedecau să revină neconținut asupra «marei lucrări care trebuia să le cimenteze și să le facă indisolubile» (3). Veștile primite dela Constantinopol, cari anunțau uciderea Sultanului Selim și detronarea lui Mustafă, erau un nou temei de care se folosiă pentru a susține că Turcii trebuiau scoși din Europa. Asigură pe Caulaincourt că se va înțelege fără îndoială cu Napoleon asupra *limbii de mătă* (la langue de chat), cum numia Dardanelele. Se declară uimit de purtarea Austriei, o găsiă neexplicabilă și imprudentă.

Guvernul Austriei, sub imboldul energic al Arhiducelui Carol, se apucase cu tot dinadinsul și în chip foarte stăruitor de reorganizarea armatelor sale. O asemenea reformă nu putea decât să atragă băgarea de seamă a Franței și Rusiei. Principele Kurakin, solul rusesc la Viena, crezù de datoria lui să lămurească, la 1808, împotriva cui erau îndreptate aceste înarmări, cu atât mai mult cu cât Rusia se găsiă în stare de războiu cu Turcia.

Stadion răspunse că Austria nu avea de loc gând să iea parte la acel războiu și că efectivul garnizoanelor de pe frontiera turcească eră cel de pace (4). La începutul lui Iulie, Stadion, din ordinul împăratului, intră în convorbiri mai deschise cu Kurakin în privința afacerilor Europei în deobște și a acelor ale Turciei în special. *Declară că Austria nu putea să tolereze timp mai*

(1) Ibid., p. 898.

(2) Ibid., p. 907.

(3) Ibid., p. 909.

(4) Ibid., p. 911.

îndelungat violențele și insultele ce le suferiă dela Napoleon: rup-tura cu Franța eră deci probabilă și inevitabilă.

Cabinetul Vienei doriă să-și asigure de mai nainte concursul Rusiei. Kurakin declară la rândul lui că Rusia nu putea să ad-mită ruina Austriei, dar voi să știe până la ce punct ea eră dis-pusă să respecte interesele rusești în Orient în timpul cât aveă să țină războiul, și *dacă cabinetul dela Viena ar consimți să nu pună obstacol la anexiunea către Rusia a unor provincii tur-cești? Stadion dădu solului un răspuns absolut satisfăcător, totuș Kurakin întrebă din nou:*

«Vous me faites comprendre, M. le comte (1), que vous ne verriez pas d'un œil jaloux que la Russie étendît sa domination jusqu'au Danube?» — «Non certainement» répondit résolument le comte de Stadion».

Apoi ministrul urmă:

«Mais je vous avoue, que si les deux principautés vous étaient finalement cédées, il y a une petite partie de la Valachie, qui nous a été cédée en 1718, par le traité de Passarovitz, qui serait à notre très grande conve-nance. Cependant nous ne ferons jamais valoir d'autres prétentions sur ce territoire que celles que l'amitié qui existe entre nos maîtres pourra ad-mettre, que celles qui pourront dériver d'engagements à l'amiable entre nous».

La finele lui Iulie, Contele Merveldt, solul Austriei la Petersburg, propuse lui Rumianțov mediațiunea Austriei pentru a termină războiul cu Turcii. Rumianțov mulțămî, dar spuse că Napoleon pri-mise rolul de mediator. *Atunci solul declară că cabinetul din Viena este dispus să coopereze la anexiunea Țerii-Românești și a Moldovei către Rusia «sous certaine modalité».* Solul mai adaoase că eră în interesul Rusiei să amâne împlinirea planurilor ei până în momentul când împrejurările vor permite Austriei și Rusiei să proceadă la împărțirea tuturor posesiunilor turcești, fără a mai aveă să consulte o a treia putere, mai ales una atât de for-midabilă ca Franța. Rumianțov răspunse că timpul încă nu sosise pentru o împărțire desăvârșită a Împărăției Otomane, dar că, când acel timp va sosi, consimțimântul și concursul Austriei vor fi in-dispensabile. Aceste propuneri ale Austriei dovedesc că cabinetul

(1) Ibid., p. 911.

Vienei întrebuiță toate mijloacele spre a obține alianța Rusiei în vederea războiului cu Napoleon, de care se pregătia. Dar împăratul Alexandru recunoscă că o alianță cu Austria eră cu neputință, resursele Rusiei fiind sleite și ea având nevoie de odihnă, pe când alianța cu Austria ar fi însemnat un nou războiu cu Napoleon (1).

Acesta, față cu înarmările Austriei și cu greutățile ce le întâmpină în Spania, se hotărise să-și asigure alianța Rusiei, consimțind la anexarea de către ea a Principatelor. Întâiul semn al acestei schimbări îl găsim în depeșa adresată de Champagny lui Caulaincourt la 16 August (2), în care cetim următoarele:

«...Entre les grandes puissances les traités seuls ne doivent pas être la règle des procédés. Il faut, en allant au delà des traités, inspirer de la confiance et la justifier. Une liaison de souverain est encore plus déterminée par le sentiment que par le besoin. C'est d'après ce principe que l'empereur évacue les états prussiens sans exiger de la Russie l'évacuation de la Valachie et de la Moldavie qu'il était en droit de prétendre...».

Pregătindu-se pentru întrevvedere la Erfurt, Napoleon însărcină pe Hauterive, «una din luminile Departamentului Relațiunilor Exterioare», să alcătuească un memoriu asupra împărțirii Turciei (3). Hauterive, elev al lui Talleyrand, eră cu totul contra ideii împărțirii Turciei, dar, pe de altă parte, neputând să se pronunțe împotriva planurilor împăratului, alcătui o lucrare în care, după ce arată toate temeiurile pentru cari Turcia nu trebuia să fie împărțită, declară că împărțirea este inevitabilă. «Spre a lupta împotriva Angliei, uzurpătoare a mărilor, Franța și Rusia, cele două mari puteri continentale, erau conduse să adopte un sistem paralel și nemărginit de mărire; Turcia așezată pe calea ce aceste două puteri trebuiau s'o urmeze spre a lovi pe inamica lor în India, este astăzi întâiul stat care trebuie să resimtă efectele acestei obligațiuni de a cotropi. Turcia este condamnată». Hauterive exprimă totuș dorința ca împărțirea să fie admisă sub formă de simplu proiect, având a fi adus la îndeplinire numai în împrejurări mai bune (4).

Modul de împărțire propus de Hauterive eră foarte simplu: linia împărțitoare urmă meridianul dela Nicopoli până la Marea Egee.

(1) Ibid.

(2) Ibid., p. 913.

(3) Ibid., p. 914 sq.

(4) Ibid.

Partea dela răsăritul acestei linii, cu Constantinopolul și Dardanelele, aveau să aparțină Rusiei, cea dela apusul paralelului avea să fie împărțită între Franța și Austria, Franța fixând partea Austriei și luând pentru ea Egiptul și Arhipelul. Hauterive mai propunea ca acest plan de împărțire să fie comunicat Angliei «ca un act cominatoriu, menit să fie imediat adus la îndeplinire, dacă nu are asupra acestei puteri efectul să învingă îndărătnicia guvernului ei de a refuza Europei și lumii pacea de care au nevoie și una și alta (1)».

Napoleon pusese la dispoziția lui Talleyrand toată corespondența cu Caulaincourt (2) cerându-i s'o studieze, deoarece avea să-l însoțească la Erfurt și să fie însărcinat cu negociațiunile ce aveau a urma acolo. Talleyrand zice în memoriile lui că, după ce se puse în curentul afacerilor, nu se mai îngriji decât de mijloacele trebuitoare spre a împiedeca, pe cât era cu putință, «ca spiritul de întreprindere să nu predominescă din cale afară în acea stranie întrevedere». Napoleon chemându-l mai pe urmă într'o seară, îi povestii tot ce zisese și scrisese de doi ani în afacerile cu Rusia, mândrindu-se de ascendentul ce-l luase asupra împăratului Alexandru, deși el (Napoleon) executase numai ceea ce-i convenia din tratatul dela Tilsit. Apoi îi spuse că voește să se întoarcă dela Erfurt liber să facă în Spania ceea ce voia, fiind sigur că Austria va fi îngrijită și conținută și nefiind angajat în chip lămurit față de Rusia. Ceru lui Talleyrand să-i pregătească o convenție care să mulțumească pe împăratul Alexandru, să fie îndreptată mai cu samă împotriva Angliei și în care să fie la largul său față de ceilalți, adăogând că îl va ajuta și că prestigiul nu va lipsi.

Mai pe urmă Napoleon îi scrisese pentru a-i arăta ce voia să conțină articolele convenției pe care Talleyrand se grăbi s'o redacteze.

Prin acea convenție, (3) menită:

«Să conțină principiile pe cari sunt hotărâți să le urmeze în chip invariabil și cari îi vor călăuzi în toate demersurile ce le vor face spre a ajunge la restabilirea păcii, ambii împărați:

1°. Confirmă și reînnoesc alianța încheiată la Tilsit și se îndatorează să nu încheie nici să trateze de pace cu dușmanul comun.

(1) Ibid.,

(1) Ibid., p. 918 sq.

(1) Ibid., p. 921.

2^a, 3^a și 4^a. Se specifică condițiunile în cari se vor trată condițiunile de pace cu Anglia.

5° Se va propune Angliei să trateze pe baza de *uti possidetis*, cuprinzându-se într'însa și Spania ; și condițiunea *sine qua non*, de care înaltele părți contractante se îndatoresc a nu se depărtă niciodată, va fi ca *Anglia să recunoască pe de o parte alipirea Terii-Românești, a Moldovei și a Finlandei către Rusia, iar pe de alta pe Iosif Bonaparte ca rege al Spaniei și al Indiilor.*

6° *Poarta Otomană fiind încercată, în urma tratatului dela Tilsit, de mai multe revoluțiuni și schimbări, cari par să nu-i lase nici o puțință de a da și, prin urmare, nu îndreptățesc nici o speranță de a obține dela ea garanții îndestulătoare pentru persoanele și bunurile locuitorilor Terii-Românești și ai Moldovei, și Majestatea Sa împăratul Rusiei care de atunci a contractat față de ei angajamente osebile și cari, prin o urmare a revoluțiunilor sus zise, s'a văzut silit să facă cheltueli enorme spre a păzi acele provincii, fiind pentru aceste motive hotărît să nu le părăsească, cu atât mai mult că singură posesiunea lor poate da imperiului său o frontieră firească și necesară, Majestatea Sa împăratul Napoleon nu se va opune, în cât îl privește, ca [acele provincii] să fie alipite la Imperiul Rusiei și zisa Sa Majestate se dezistă de mediațiunea oferită și primită de Rusia în tratatul dela Tilsit.*

7° *Totuș Majestatea Sa împăratul tuturor Rușilor se va mărgini, pentru prezent, să ocupe ca prin trecut Țara-Românească și Moldova, lăsând acolo toate lucrurile în starea în care se găsesc astăzi și va propune chiar să înceapă, fie la Constantinopol fie într'o insulă a Dunării și sub mediațiunea Franței, o negociațiune spre a obține de bună voie cesiunea acestor două provincii. Dar această negociere nu se va deschide decât numai atunci când negociațiunile cu Anglia vor fi dat un rezultat oarecare, spre a nu da loc la discuțiuni nouă cari să poată depărtă pacea.*

8° Napoleon se îndatoria să se silească a obține dela Poarta Otomană o cesiune de bună voie. Toate notele și toate demersurile ambelor curți în acest scop urmau să fie făcute în înțelegere și în acelaș spirit.

9° In cazul când un refuz al Porții Otomane ar face să reînceapă ostilitățile, Napoleon nu avea să iea nici o parte într'însele și se mărginiă să ajute Rusiei prin bunele lui oficii. Dar în cazul când Austria sau altă putere ar face cauză comună cu Poarta în acel războiu, Napoleon avea să facă îndată cauză comună cu Rusia, acest caz fiind privit ca interesând alianța obștească unind amândouă Imperiile.

10° Părțile contractante se îndatoriau a mănțineă întregimea celorlalte posesiuni ale Imperiului Otoman, nevoind în această privință să determine sau

să întreprindă ele înseși ceva, nici să sufere ca ceva să fie întreprins, de către oricine ar fi, fără ca ele să fie prealabil înțelese.

11° În negociațiunile cu Anglia, Napoleon avea să facă cauză comună cu Rusia spre a face ca alipirea Moldovei și a Țerii-Românești către Rusia să fie recunoscută chiar în cazul când Poarta nu ar fi admis această cesiune.

12° Împăratul Alexandru se dezistă de angajamentul luat de Napoleon în articolul 5 al tratatului secret dela Tilsit, relativ la cesiunea unui teritoriu de pe râul Elba către Prusia, în caz când Hanovera ar fi alipită la Vestfalia.

Precum se vede, Napoleon plecă la Erfurt gata să cedeze Principatele Rusiei.

Negociațiunile fură conduse până la Erfurt de către Champagny și Rumianțov, având ca punct de plecare o «notă asupra situațiunii (1) prezente», redactată de către cel dintâiu. Nota stabiliă ca principal obiect al negociațiunilor încheierea păcii generale, căreia i se puneă în drum numai îndărătnicia miniștrilor eglezii. Spre a o învinge, ambii împărați aveau să scrie regelui Angliei. Ministerul englez, chiar de nu voiă pacea, n'avea să îndrăznească a mărturisi reaua voință de care este animat, ci avea să facă răspunsuri evazive permițând să se câstige timp. De acest răgaz trebuia să se tragă folos, stabilind o înțelegere obștească a puterilor continentale asupra condițiunilor păcii cari aveau să fie impuse Angliei. Din ele numai Austria arată dispozițiuni îndoelnice. Trebuia deci să i se forțeze mâna, silind-o să recunoască, ca probă a sincerității ei, noua stare de lucruri din Spania.

Pacea urmă să fie întemeiată pe principiul *uti possidetis*. Franța avea să consimtă ca Rusia să păstreze Finlanda și Principatele pe cari le posedă de fapt, dar acest consimțământ va trebui să fie ținut secret până la începerea negociațiunilor, spre a evita ca Turcia, aflând de el, să nu se arunce în brațele Angliei, care astfel ar pătrunde în Marea Neagră, ceea ce ar face pacea mai grea de încheiat și mai neavantagioasă pentru Rusia. În cazul când Anglia ar propune condițiuni neadmisibile pentru pace, ambele Curți împărătești și-ar rezervă să avizeze la mijloacele trebuitoare spre a învinge opunerea cabinetului dela Londra.

Negociațiunile dela Erfurt fură foarte grele, mai ales din cauza îndărătniciei cu care Rumianțov pretindea ca să se dea imediat în vileag că Franța recunoscuse anexarea Principatelor către Rusia. Champagny scriă lui Napoleon la 6 Octomvrie:

(1) Ibid., p. 922.

«J'espérais éteindre le sentiment de méfiance qu'annonçait la réponse de M. de Roumianzoff; mais je n'ai pu l'ébranler; celui qui est prêt à saisir une proie qu'il a longtemps convoitée est sourd à toutes les raisons qui peuvent retarder sa jouissance. Il y a trente ans que M. de Roumianzoff à rêvé cette acquisition; c'est le triomphe de son système; là est sa réputation et son honneur. Tout autre intérêt lui paraîtra faible auprès de celui-là».

Napoleon adaosese la art. 7 al proiectului alcătuit de Talleyrand cuvintele următoare:

«Il ne sera donné aucun éveil à la Porte sur les intentions de la Russie, qu'on n'ait connu l'effet des propositions faites par les deux puissances à l'Angleterre».

Rumianțov nu voiă cu nici un preț să admită vreo trăgănare, mai ales îndelungată a luării în posesiune definitivă a Principatelor. Cum raportează Champagny: *el vrea provinciile turcești; le vrea cu orice preț; le vrea astăzi mai degrabă decât mâine*. El întreabă cum și când fi-va cunoscut efectul acestor propozițiuni? Rumianțov cerea ca toate stipulațiunile să fie precise.

«Chipul vag în care au fost redactate articolele dela Tilsit, zicea el, ne-a făcut prea mult rău; un an a fost pierdut și astfel este singurul rezultat al alianței noastre cu voi». Champagny nu mai nădăduia să aducă pe Rumianțov să-și schimbe părerea, când Napoleon izbuti să obțină dela împăratul Alexandru ca tratatul să conțină stipulațiunea că recunoașterea de către Napoleon a anexiunii Principatelor către Rusia să fie ținută în cel mai adânc secret.

Iată de almintrelea textul articolelor cari ne privesc din „*Convențiunea secretă de alianță între Franța și Rusia încheiată la Erfurt în 12 Octomvrie 1808*“.

Art. 5. Les hautes parties contractantes s'engagent à regarder comme condition absolue de la paix avec l'Angleterre qu'elle reconnaisse la Finlande, la Valachie et la Moldavie comme faisant partie de l'Empire de Russie.

Art. 8. Sa Majesté l'Empereur de Russie, d'après les révolutions et changements qui agitent l'Empire Ottoman, et qui ne laissent aucune possibilité de donner et, par conséquent, aucune espérance d'obtenir des garanties suffisantes pour les personnes et les biens des habitants de la Valachie et de la Moldavie, ayant déjà porté les limites de son empire jusqu'au Danube de ce côté, et réuni la Valachie et la Moldavie à son empire, ne pouvant

(1) Ibid., p. 923.

qu'à cette condition reconnaître l'intégrité de l'Empire Ottoman, Sa Majesté l'Empereur Napoleon reconnait la dite réunion et les limites de l'empire russe de ce côté portées jusqu'au Danube.

Art. 9. Sa Majesté l'Empereur de Russie s'engage à garder dans le plus profond secret l'article précédent et a entamer, soit à Constantinople soit partout ailleurs, une négociation, afin d'obtenir à l'amiable si cela se peut la cession de ces deux provinces. La France renonce à sa médiation. Les plénipotentiaires ou agents des deux puissances s'entendront sur le langage à tenir afin de ne pas compromettre l'amitié existant entre la France et la Porte, ainsi que la sûreté des Français résidant dans les Echelles, et pour empêcher la Porte de se jeter dans les bras de l'Angleterre.

Art. 10.—Dans le cas où, la Porte Otomane se refusant à la cession de ces deux provinces, la guerre viendrait se rallumer, l'Empereur Napoleon n'y prendra aucune part et se bornera à employer ses bons offices auprès de la Porte Ottomane; mais s'il arrivait que l'Autriche ou quelque autre puissance fit cause commune avec l'Empire Ottoman dans la dite guerre, Sa Majesté l'Empereur Napoleon ferait immédiatement cause commune avec la Russie, devant regarder ce cas comme un de ceux de l'alliance générale entre les deux empires. Dans le cas où l'Autriche se mettrait en guerre contre la France, l'Empereur de Russie s'engage à se déclarer contre l'Autriche et à se mettre du côté de la France, ce cas étant également un de ceux auxquels s'applique l'alliance qui unit les deux empires.

Art. 11.—Les hautes parties contractantes s'engagent d'ailleurs à maintenir l'intégrité des autres possessions de l'Empire Ottoman, ne voulant ni faire elles-mêmes, ni souffrir qu'il soit fait aucune entreprise contre aucune partie de cet empire, sans qu'elles en soient préalablement prévenues.

Impăratul Rusiei se mai legase față de aliatul lui să nu reînceapă ostilitățile cu Turcii înainte de trei luni.

II.

Operațiunile militare dela Dunare, dela reluarea ostilităților în aprilie 1809 până la sfârșitul anului 1809.

Un congres menit să trateze despre pace se întruni la Iași în cursul lunii Februarie, dar el nu se întruni nici măcar o singură dată. Prozorovsky primise ordin dela Petersburg să trimită și înainte de deschiderea congresului, la Constantinopol, un curier pentru a vesti pe Sultan că, dacă nu va da solului englez pașapoartele lui, războiul va reîncepe două zile după întoarcerea curierului.

Căpitanul Paskievici, care fu trimis ca curier, plecă la 7 Martie și se întoarse la 3 Aprilie, aducând un refuz categoric din partea Porții.

Prozorovski voi să se folosească de nepregătirea Turcilor și de faptul că aveă înțelegeri în armata lor, spre a lua Giurgiul cu asalt.

Armeanul Manuc Bei, care fusese secretar al lui Mustafă Bairactar și eră depozitarul averii și a secretelor lui, fugi din Constantinopol după moartea Vizirului (1), merse la Rusciuk de unde ridică toate bogățiile lui Mustafă și veni la București unde se stabili.

Fu bine primit de Ruși și chiar decorat, fiind în măsură de a le face servicii. El aveă în Rusciuk un prieten numit Ahmet, care ocupă în garnizoana de acolo un rang însemnat și care se temeă că, la sosirea noului Vizir în Rusciuk, acesta va pune sub sabie pe toți oamenii devotați predecesorului său. Pus la cale de Manuc Bei, el găsi mijlocul să scoată din Giurgiu pe toți tunarii cari se aflau acolo, nelăsând în acea garnizoană decât 400 oameni și se declară gata să iasă din Rusciuk și să se unească cu Rușii, îndată ce aceștia se vor apropia de Giurgiu.

Langeron (2) căruia îi împrumut aceste amănunte, zice că întreprinderea dădù greș numai din cauza ușurinței și a incapacității lui Miloradovici care fusese însărcinat s'o aducă la îndeplinire.

Miloradovici care locuia la Vistierul Filipescu și eră cu totul sub influența acelu boier, lăsă hârtiile lui, până chiar cele mai importante, pe toate mesele, în toate camerele; ordinele cele mai secrete erau astfel cetite și date în vileag, când nu erau încredințate Vistierului de înșuș Miloradovici. Filipescu fiind de partida Francezilor și a Turcilor și având relațiuni foarte strânse cu Consulul francez Ledoulx, Turcii erau vestiți la timp despre orice desemn al Rușilor. Nu este deci lucru de mirare dacă hotărîrea lui Prozorovski de a lua Giurgiul cu asalt eră cunoscută și lui Aidin Pașă, comandantul cetății.

Asaltul fu dat în ziua de 5 Aprilie; Rușii se făcură stăpâni pe oraș, dar nu putură să pătrundă în cetate. Ajutoare turcești sosind din Rusciuk, ei părăsiră și orașul cu o pierdere de peste 500 oameni.

---

(1) Mustafă Baiaractar pierise în ruinele palatului său cu prilejul răscoalei ienicerilor dela 14 Decemvrie 1808, pentru că ei bănuiau pe Vizir că favorizează corpul rival al seimenilor; se știe că la 29 Maiu 1807 Selim fusese depus și înlocuit prin Mustafa IV, care la 28 Iulie 1808 fusese depus și înlocuit prin Mahmud II.

(2) Supl. I, vol. III, p. 157 sq.

În schimb însă ei izbutiră să iea Slobozia.

În Oltenia Isaiov se făcu stăpân pe insula Ostrovul-Mare la începutul lui Aprilie, și respinse, la mijlocul aceleiaș luni, un atac ce Turcii îl încercase dealungul Oltului. Un atac al Rușilor asupra Zimnicei însă nu izbuti.

Isaiov respinse toate atacurile turcești asupra Ostrovului-Mare, dar încercarea lui de a se face stăpân pe Cladova, la 21 Iulie, nu izbuti: fu silit să se retragă cu o pierdere de 1.000 oameni. Langeron (1) zice că pandurii români, comandați de colonelul lor Curt, un țaran moldovean dela Focșani, «care înaintase în armata rusească nu se știe cum», o luase la fugă dela început adăogând că:

«Acești panduri sunt buni numai în redute, unde teama ce o au de soartea ce-i așteaptă dacă cad în mâinile Turcilor, îi silește să se apere până la cea de pe urmă extremitate.»

Prozorovski care se află în București la întoarcerea lui Paskievici, se duse la corpul principal al armatei sale, care se află sub comanda lui Cutuzov și întâlnindu-se cu el la Focșani, se îndreptă asupra Brăilei pe care o asediă la 7 Aprilie. În această cetate comandă Nazirul Ahmet, om de o mare vitejie, oștean foarte priceput și care știa să comunice trupelor lui îndrăzneala de care eră însufleșit.

După mai multe mici atacuri, în deobște nenorocite, Prozorovski, împotriva părerii celorlalți generali, dădu asaltul la 2 Maiu, dar acest asalt fu respins cu o pierdere de 200 ofițeri și 5.000 soldați. La 6 Maiu Prozorovski ridică asediul și se retrase pe Siret, dar nu fără a fi pus mai întâiu să dea foc și să distrugă toate satele raielei, izgonind pe locuitorii lor, cărora nu li se lăsă altceva decât câte o pereche de boi și un car.

În acest timp Langeron, care comandă înaintea Ismailului, se încercă să convingă pe noul comandant al acelei cetăți, fostul mare Vizir Mustafă Celebi, să i-o predea, însă fără succes.

Prozorovsk dispusese trupele lui astfel, încât ori unde Turcii se încercau să năvălească, se găseau în fața unor forțe superioare.

Prozorovski se pregătiă să treacă Dunărea la Galați, pe un pod ce începù să-l așeze acolo, lăsând comanda armatei de rezervă lui Langeron; dar, la începutul lui Iulie, bătrânul feldmareșal căzând

(1) Ibid., p. 164.

greu bolnav, operațiunile fură mărginite la niște harturi ale garnizoanei Brăilei cu Cazacii lui Platov.

La 6 August podul dela Galați eră gata și trupele începură să treacă Dunărea; Isaccea, Tulcea și Babadagul fură ocupate fără împotrivire, Voinov primi ordin să împresoare Ismailul.

Prozorovski care trecuse Dunărea la 17 August și încălecase încă la 19 ale aceleiaș luni, muri la 21 August. Principele Bagration care sosise de curând din Petersburg luă comanda armatei.

Zass fusese însărcinat cu asediul Ismailului și îl luă, la 25 August, prin capitulațiune.

La 30 August Măcinul, singura cetate de peste Dunăre care încercase să se apere, se predă. Rușii urmară să înainteze.

«Bulgaria fu cu desăvârșire devastată și prădată de ei și această țară atât de rodnică, atât de bogată, care ar fi putut să hrănească armata în tot timpul verii și chiar în al iernei, fu ruinată și schimbată în pustiu. Platov și șefii regimentelor lui dădură foc tuturor satelor și trimiseră acasă la ei peste 50.000 capete de vite».

La 3 Septemvrie Hârșova se predă lui Platov; la 11 ale aceleiaș luni Chiustengea (Constanța) aveă aceeaș soarte. Cetatea și orașul fură distruse.

Bagration trimise până spre Bazargic și Varna detașamente cari răspândiră teroarea în împrejurimile acelor orașe. La 22 Septemvrie el eră înaintea Silistriei.

Contele Serghie Camenski, după ce rase dela pământ, din ordinul lui Zass, Tulcea și Babadagul, primi ordin să se îndrepte, prin Constanța, la Mangalia, pe care o distruse asemenea.

La începutul lui August Turcii, în număr de 6—700 oameni, atacând Cernețul, Colonelul Jeltuhin care comandă acolo, «un om cunoscut ca neavând nici vitejie nici hotărîre nici cunoștințe militare», părăsi postul ce-i fusese încredințat, deschizând astfel drumul Craiovei. Din ordinul lui Langeron care primise comanda peste toate trupele din Țara-Românească și din Oltenia, colonelul Acht reluă Cernețul la 31 August. Turcii încercând un atac asupra Ostrovului, la 31 August, fură răspinși cu pierderi.

Marele Vizir văzând grosul armatei rusești pe malul drept al Dunărei și aflând dela partizanii Franței că Langeron dispune de prea puține trupe la București, se hotărî să se folosească de această împrejurare pentru a încercă o lovitură asupra capitalei Țerii-Româ-

nești, silind astfel pe Bagration să se întoarcă cu oastea lui dincoace de Dunăre. El și începuse să grămădească trupe multe la Giurgiu și în împrejurimi. Langeron descrie pre larg primejdia în care se află Bucureștii și vorbește de informațiunile date Turcilor de Filipescu. Acesta, prin Miloradovici, cu care eră în corespondență, află multe lucruri ce ar fi trebuit ținute secrete, între cari și pregătirile de apărare făcute. Apoi Langeron mai povestește o încercare, probabil închipuită, făcută de Filipescu pentru a-l otrăvi. Mai arată că, la 4 Septemvrie, Turcii ocupase cu putere tot Ostrovul-Mare, afară de reduta despre țărmul român, care însă în urmă fu părăsită din ordinul generalului Isaiov.

La 6 Septemvrie Langeron, aflând că Turcii erau gata să se îndrepte spre București pe trei coloane, cea din centru fiind alcătuită din 30.000 oameni, se hotări să-i previe și să le ieasă înainte, deși dispunea numai de ceva peste 6.000 oameni.

Ieșind la 8 Septemvrie din București, înaintă asupra Giurgiului; la 10 se află la Fălăstoc. Turcii atunci ieșiră din Giurgiu în număr de 7—8.000 și o luptă destul de serioasă se dădu la locul unde fusese satul Frasina, luptă în care Turcii pierdură mai bine de 1.500 de oameni, iar Rușii 2 ofițeri și 170 soldați. Langeron zice că acest succes al lui impresionă mult pe Vizir, făcându-l să creadă că Rușii dispun la București de mult mai multe trupe decât îi spusese Alexandru Suțu și agenții lui din București și că, din această cauză, ar fi renunțat la operațiunea proiectată.

Asediul Silistriei țină până la sfârșitul lui Octomvrie. În acest răstimp garnizoana făcu șase ieșiri dând loc la lupte sângeroase. Un corp de Turci sub comanda lui Pehlivan veni dela Rusciuc spre a da ajutor garnizoanei, neliniștind mult pe Ruși. La 22 Octomvrie Bagration îi atacă cu 11.000 oameni și 60 tunuri, dar fără succes și, în urma acestei lupte, se văzu silit să ridice asediul, luând pozițiune la Carasù, în mijlocul valului lui Traian. Dar frigul, precum și lipsa de corturi și de proviziuni sili pe Ruși să treacă pe malul stâng al Dunărei, lăsând un corp de observație la Hârșova.

Turcii din Brăila întreprinse mai multe expedițiuni spre a face furaj și a prădă, dar fusese în totdeauna respinși de Viazemski și de Olsufiev.

Generalul Essen luând comanda înaintea Brăilei, deși dispunea numai de 6.000 oameni, impresură orașul, care număra 12.000 de apărători, în chip atât de strâns, încât Ahmet să văzu silit să-l

predeà la 2 Noemvrie, din cauză că proviziile lui erau sleite. Dar garnizoana obținù să se retragă pe malul drept al Dunărei.

Armata își luă pe urmă cartierele de iarnă.

III.

Operațiunile militare dela Dunăre din cursul anului 1810.

În Martie 1810 Bagration părăsi comanda armatei, care fu reluată de Conte Nicolae Camenski. Iată cum îl judecă Langeron (1);

«Comme général, il manquait de la première qualité nécessaire à un soldat, de celle même sans laquelle toutes les autres sont paralysées. Il craignait le danger. Il n'ignorait pas qu'on lui connaissait cette faiblesse; il en rougissait et cherchait à forcer la nature; mais trop souvent elle le trahissait.

«Le Comte Kamenski avait encore d'autres défauts. L'excès de sa violence était telle que souvent il s'oubliait même avec des personnes dont il eut dû respecter l'âge et le rang. Il n'était ni affable ni populaire avec les soldats et il n'en était pas aimé. Son peu de courage les éloignait encore de lui. Le soldat russe ne pardonne jamais cette faiblesse à son chef.»

Camenski adună grosul armatei lui la Slobozia, în întâia jumătate a lunii Aprilie, și, după ce își complectă toate aprovizionările, trecu Dunărea la Hârșova unde se aflară adunați în ziua de 17 Maiu 60.000 de oameni. După douăsprezece zile armata se îndreptă spre Silistria, un corp fiind detașat sub comanda contelui Serghie Camenski, fratele Comandantului de căpetenie, spre Bazargic.

La 2 Iunie Rușii ajunseră înaintea Silistriei și asediul începù; Turcii fiind în număr mic și rău aprovizionați, nu îndrăzniau să neliștească pe impresurători.

La 5 Iunie sosi în tabără vestea că Serghie Camenski luase Bazargicul și că vestitul Pehlivan (fostul comandant al Ismailului), se găsiă printre prinși.

Elic Oglù, comandantul Silistriei, începù tratările pentru capitularea cetății la 8 Iunie și trei zile mai târziu capitulația eră iscălită: Turcii obținură dreptul să părăsească orașul.

La 13 Iunie Camenski se îndreptă spre Șumla cu grosul trupelor, după ce detașase pe colonelul Sabaneev cu trei batalioane și ceva

(1) Ibid., p. 221.

cavalerie împotriva Rasgradului, unde ajunse la 13 Iunie și se împreună cu altă coloană, mai puternică, venită din Turtucaia. Orașul și cetatea fură luate după o scurtă apărare; în numărul prinșilor se găsiă și Scarlat Calimah, Domnul Moldovei.

Turtucaia fusese luată de generalul Zass încă dela 1 Iunie, aproape fără luptă. De acolo el primi ordin să împresoare Rusciucul, înaintea căruia trupele lui ajunseră la 4 Iunie, izbutind să-l împresoare din toate părțile la 17 Iunie. Se purcese la un asediu regulat; Turcii încercară vreo două ieșiri, dar fără succes. Zass auzind că Camenski vine spre a conduce asediul în persoană, încercă un asalt în ziua de 6 Iulie, dar fără succes. Rușii fură respinși cu o pierdere de 700 oameni.

Camenski care ajunsese înaintea Șumlei la 22 Iunie, atacă a doua zi orașul, voind să-l iea cu asalt. Lupta ținū două zile, în urma căroră Rușii se retraseră cu o pierdere de 2.000 oameni. O împresurare regulată nu izbuti mai bine, Turcii reușind să ravitalizeze orașul, Camenski se hotărî să lase pe frate-său înaintea Șumlei și să meargă să dirigeze asediul Rusciucului, plecând cu o parte din oaste în noaptea de 7 spre 8 Iulie.

Langeron care primise ordin să meargă la Rasgrad, fu atacat de Turci, sub comanda lui Ahmet, fostul Nazir al Brăilei, în ziua de 8 Iulie, la Derechioi, dar izbuti să-i respingă. La 4 August Turcii, cari primise întăriri, atacară fără succes pe Serghie Camenski înaintea Șumlei.

Contele Nicolae Camenski dădu asalt Rusciucului în noaptea dela 6 la 7 August, acest asalt costă pe Ruși 6.000 morți și 2.000 răniți, fără a izbuti.

În urma acestei neizbânde Camenski chemă la Rusciuc trupele dela Rasgrad și dela Șumla, însărcinând pe Langeron cu asediul în regulă al Rusciucului și al Giurgiului.

15.000 de Turci cari venise în ajutorul Rusciului se întărise la Batin; Camenski porunci fratelui său să-i izgonească din acea poziție. După o încercare neizbutită din cauza incapacității lui Serghie Camenski, în ziua de 28 August, comandantul de căpetenie veni să atace pe Turci în persoană la 7 Septemvrie. Lupta fu sângeroasă, dar Turcii fură nimiciți, deabiă 800 scăpară, 5.000 fură uciși și 5.000 prinși.

Rusciucul și Giurgiul capitulară în ziua de 27 Septemvrie, garnizoanele și locuitorii fiind învoiți să se ducă unde le conveniă.

La 11 Septemvrie Silistria capitulase.

La 18 ale aceleiaș luni, pandurii români de sub ordinele colonelului Jeltuhin, cari trecuse Dunărea din propria lor inițiativă, se făcură stăpâni pe Lom, Țibru și Orova, fapte pentru cari Jeltuhin, incapabil, corupt și mișel, obținù gradul de general-major.

La 27 Octomvrie se predă și Nicopolul înaintea căruia venise Camenski.

O expediție în interiorul Bulgariei, sub ordinele lui Voronțov, a-junse până la Plevna și până la Selve, la picioarele Balcanilor.

În Oltenia unde Isaiov izgonise pe Turci din Ostrovul-Mare încă dela mijlocul lui Martie, el trecuse pe malul drept al Dunărei, dar fusese chemat înapoi de Camenski. Conteșe Țucato, un ofițer de mare valoare, primi comanda trupelor.

El operă în înțelegere cu Sârbii și, trecând Dunărea la 5 Iunie, se împreună cu ei. După mai multe harțuri, toate în avantajul Rușilor, o luptă mai însemnată avu loc la 17 Maiu, în urma căreia Turcii din Dudu se predară; la 5 Iunie capitulă și Brza Palanca, asigurându-se astfel comunicațiunile între Oltenia și Serbia.

Sârbii se prezentară înaintea Cladovei, pe când Țucato amenință Negotinul și Prahova. Această de pe urmă pozițiune, unde Turcii aveau o tabără întărită, se predă Rușilor tocmai la 18 Septemvrie.

O expediție în interiorul Serbiei, făcută din ordinele lui Țucato, de către Conteșe Orurk cu puține trupe, avu drept rezultat curățirea de Turci a unei însemnate părți a Serbiei. Orurk primi dela Cara Gheorghe poreclea de «Mântuitor al Serbiei».

Țucato murise la 6 Septemvrie, Isaiov a doua zi; comanda fu luată de colonelul Țvileniev, care veni înaintea Cladovei, asediată de Petru Dobrinici și de Sârbi, cu un batalion de Ruși. Cetatea capitulă la 13 Septemvrie. Comanda peste trupele din Oltenia fu atunci dată de Camenski generalului Zass care se făcù stăpân pe Bugova și pe Florentin. Orurk fu trimis pentru a doua oară în Serbia spre a face o diversiune în favoarea Sârbilor. Înaintând prin Deligrad, el luă cetățuia Gurgozovița la 17 Noemvrie, apoi deoarece Cara Gheorghe bătuse pe Turci, se întoarse în Oltenia unde-și luă cartierele de iarnă.

IV.

NEGOCIAȚIUNILE DINTRE AUSTRIA, FRANȚA, RUSIA ȘI
TURCIA PRIVITOARE LA PRINCIPATE DELA INTREVEDEREA DELA ERFURT
PÂNĂ LA SFÂRȘITUL ANULUI 1810.

Napoleon cedase lui Alexandru asupra Principatelor, întâiu din cauză că voia să-și asigure toată libertatea de acțiune trebuitoare pentru a zdrobi insurecțiunea din Spania și pentru a asigura domnia lui și în acel regat și apoi pentru că prevedea că, în curând, va avea să poarte din nou războiul cu Austria. Dată fiind o asemenea eventualitate, trebuia să se evite cu îngrijire a da Rusiei vreo pricină de nemulțumire.

Austria din partea ei, pregătindu-se la o luptă asupra ale cărei gravități nu-și putea face iluzii, se încercă să capete și ea bunăvoința Rusiei.

Arhiducele Carol, sufletul partidului războinic dela Viena, primind în audiență pe Tolstoi la Noemvrie 1808, după ce-i explică în toate amănuntele întreaga organizare războinică a Austriei, îi zise că, în caz de război, pe lângă măsurile militare ce luase, lucrul pe care Austria îl doria mai mult era uniunea cea mai strâmtă, înțelegerea cea mai desăvârșită cu Rusia.

Din această pricină Arhiducele doria ca Rusia să termine cât mai curând afacerile ei cu Poarta, adăogând: *Luați Principatele și păstrați-le*, întindeți-vă, dar terminați cât mai curând, pentru ca să puteți îndreptă marea voastră influență și puterile voastre spre centrul Europei (1).

La 9 Ianuarie 1809 (2) Napoleon scria din Valladolid lui Caulaincourt, că veștile din Austria îl ademenise să se apropie de Rusia. Apoi îl însărcină să spună împăratului că este gata să se îndrepte împotriva Austriei, dacă această putere nu-și schimbă purtarea, și că ar și fi început războiul cu dânsa, dacă nu ar fi avut grijă să nu facă ceva potrivnic alianței sale cu Rusia. Dar că acum el dorește ca ei (Napoleon și Alexandru) să ia acum cu Austria tonul cuvenit, precum el propusese la Erfurt. Altfel nu vor putea isprăvi nimic bun în privința afacerilor cu Turcia.

În instrucțiunile ce le trimise lui Caulaincourt (3) cu 5 zile mai târziu, Napoleon zicea că războiul este inevitabil dacă amândoi îm-

(1) D. A. Sturdza, op. cit., I.

(2) Ibid., p. 931.

(3) Ibid., p. 832 sq.

părații nu țin Austriei un limbaj ferm și hotărît și dacă nu smulg pe slabul ei monarh din vârtejul intrigilor engleze unde este târit».

«Dacă Austria voește pacea, împărății i-o garantează; deci ea să desarmeze, să recunoască Finlanda, Moldova și Țara-Românească ca stând sub stăpânirea împăratului Alexandru și să înceteze de a pune obstacole intereselor celor două împărății . . .».

Dacă se opune, atunci amândoi solii să facă un demers comun și să părăsească odată Viena. Împăratul nu-i va lăsa să plece și pacea va fi restabilă. Dacă nu va împiedeca plecarea lor, atunci trebuiesc luate măsuri pentru a isprăvi cu o putere care, de cinsprezece ani, deși veșnic învinsă, turbură neconținut pacea Europei. Dacă mijloacele de conciliere nu izbutesc, trebuie să se întrebuițeze forța spre a o constrânge.

La 23 Ianuarie Napoleon eră la Paris, unde găsi o depeșă a lui Andréossy (solul francez la Viena), care se termină prin cuvintele:

«Au moment où je terminais ma dépêche, il m'est revenu que le cri de guerre s'est fait entendre ; l'attaque serait au commencement de Mars».

Împăratul se apucă cu patimă de pregătirile războiului. Simțise că curtea Vienei fusese împinsă la măsurile îndrăznețe ce le luă de către nemulțumiți din anturajul lui cari, în absența sa, uitând rivalitățile lor și scontând depărtarea lui, se unise spre a căuta elementele unui alt guvern. Talleyrand trădă secretele împăratului și către Rusia și către Austria, aceasta fiind pusă în cunoștința tuturor elementelor de neînțelegere cari începeau să fiarbă între Napoleon și Alexandru. Împăratul ghicind că acel ce, de mai multe luni, țesea firele intrigii care încurcă ițele politicei lui nu putea să fie decât Principele de Bénévent, în urma unei scene memorabile îl disgrația cu desăvârșire, destituindu-l din postul de mare șambelan.

Disgrația lui Talleyrand, departe de a pune capăt raporturilor lui cu Rusia și cu Austria, le făcu numai mai frecvente. O corespondență în regulă se stabili, în care Talleyrand contribui mult la alimentarea bănuelilor lui Alexandru și la deslipirea lui de Napoleon (1).

La 17 Martie (2), Caulaincourt dă samă de ultima lui convorbire

(1) Albert Vandal, *Napoleon et Alexandre I*, II, p. 44 sq.

(2) D. A. Sturdza, op. cit., I, p. 955.

cu împăratul. Caulaincourt vorbise despre pregătirile rășboinice ale Austriei, despre marile concentrări de trupe în Boemia și pe Inn și expusese necesitatea ca împăratul Alexandru să aibă pregătite trupele menite să între în Galiția și în Transilvania. Împăratul însă afectă să creadă, și expuse pe lung solului, că pacea eră încă posibilă. Mai arată greutatea ce le întâmpină din cauza celor trei rășboaie ce aveă să poarte, în acelaș timp, cu Anglia, cu Suedia și cu Poarta. Congresul dela Iași se despărțise îndată, din cauză că Turcia nu voia să renunțe la bunele raporturi ce le stabilise cu Englezii și să remită solului englez pașapoartele, adică pentru o pricină care interesă mai cu seamă Franța.

Totuș împăratul asigură că dacă va fi absolută nevoie să se facă rășboiu Austriei, Napoleon îl va găsi gata; mai vorbiă de dificultățile lui financiare și de posibilitatea eventualității de a vedeă nevoit a cere Franței un serviciu bănesc.

Cu prilejul acestor întrevederi ce le are cu împăratul, Caulaincourt, îmboldit de Napoleon, stăruie pentru ca planul cooperării militare dintre Franța și Rusia să se stabilească. Alexandru dă asigurările cele mai favorabile, dar găsește totdeauna vreun pretext spre a amână luarea vreunei hotărîri. El nu cruță sarcasmele când vorbește de purtarea Austriei, asigură că trupele lui sunt aproape de granița austriacă, dar de fapt nu iea nici o măsură, nu contractează nici un angajament. Cu alt prilej întemeiază neputința de a da un răspuns hotărîtor pe faptul că îndatoririle lui religioase îi absorb în săptămâna mare tot timpul și toate preocupățiunile(1).

Ostilitățile reîncepând între Ruși și Turci la începutul lui Aprilie, Poarta dispuse ca strâmtoarele să fie pe viitor închise vaselor tuturor puterilor, comunicând acestora măsura luată(2). Poarta le asigură că această măsură este numai vremelnică și că va fi ridicată îndată ce nu va mai există vreun inconvenient pentru ca vasele puterilor amice să plutească pe Marea-Neagră.

Pregătirile de rășboiu ale Austriei fiind terminate în ziua de 9 Aprilie 1809, trei armate austriace, comandate fiecare de un Arhiduce, trec fără prealabilă declarație de rășboiu fruntariile Bavariei, ale Marelui Ducat al Varșoviei și ale Italiei.

Se știe cum Napoleon răspunse la acea agresiune: prin victoriile dela Abensberg, Landshut, Eckmühl, Regensburg, și Ebersberg,

(1) Ibid., p. 935 sq.

(2) Albert Vandal, op. cit., II, p. 65 sq.

iar la 15 Maiu el eră la Schönbrunn. Totuș în cursul bătăliei dela Aspern și Esslingen (21 și 22 Maiu), două creșteri subite și consecutive ale Dunărei rupând podurile și lăsând o parte din armata franceză izolată pe malul stâng al Dunărei, ea fu scăpată de o catastrofă numai mulțumită vitejiei sale strălucite și geniului împăratului. Napoleon își retrase trupele în insula Lobau, unde stătù șase săptămâni, pregătind victoria dela Wagram, care lăsă Austria la picioarele lui.

În zilele cari precedase începerea ostilităților, Alexandru adunase o armată rusească de aproape 60.000 de oameni la granița Galiției sub comanda bătrânului Galițin. Dar această armată nu se mișcă din cantonamentele ei, neîmpiedecând cu nimic înaintarea Arhiducelui Ferdinand, a căruia superioritate numerică sili pe Poniatovski, care comandă trupele Marelui Ducat, să se retragă, părăsind Varșovia și lăsând pe Austriaci să înainteze până spre Thorn și Danzig.

La toate stăruințele lui Caulaincourt spre a obține ordine către Galițin pentru ca acesta să înceapă ostilitățile, împăratul găsiă câte un pretext de amânare. Ordinul promis la 17 Aprilie nu plecase încă la sfârșitul lui Maiu.

Și cooperarea trupelor rusești ar fi fost de neprețuit folos pentru Napoleon. Unite cu Poniatovski, ele ar fi zdrobit oastea Arhiducelui Ferdinand, apoi amenințând pe Arhiducele Carol dela spate, l-ar fi împiedecat să se opună lui Napoleon pe șesul Dunărei, silindu-l să se arunce cu armata lui sau în Ungaria sau în Boemia.

O scrisoare a generalului rus Gorceacov către Arhiducele Ferdinand fu prinsă de Poloni și comunicată de ei lui Napoleon.

«În ea se oglindea o ură neîmpăcată împotriva Francezilor și se expunea nădejdea unei alianțe între Ruși și Austriaci pentru susținerea împreună a *cauzei celei drepte*».

Napoleon care până atunci își tot făcuse iluzii asupra eficacității alianței lui cu Rusia, nu-și mai putea ascunde, după bătălia dela Aspern, el că nu mai avea de așteptat nici un ajutor serios din acea parte; el pirdù orice încredere în buna credință a aliatului său. La 2 Iunie el însărcină pe Champagny să scrie lui Caulaincourt următoarea scrisoare :

Monsieur l'Ambassadeur, l'Empereur ne veut pas que je vous cache que les dernières circonstances lui ont beaucoup fait perdre de la confiance que lui inspirait l'alliance de la Russie, et qu'elles sont pour lui des indices de la mauvaise foi de ce cabinet. On n'avait jamais vu prétendre

garder l'ambassadeur de la puissance à laquelle on déclarait la guerre.... Six semaines se sont écoulées et l'armée autrichienne occupe le Grand-Duché comme une de ses provinces. Le cœur de l'Empereur est blessé; il n'écrit pas à cause de cela à l'Empereur Alexandre; il ne peut pas lui témoigner une confiance qu'il n'éprouve plus. Il ne dit rien, il ne se plaint pas, il renferme en lui-même son déplaisir; mais il n'apprécie pas l'alliance de la Russie.... Quarante mille hommes que la Russie aurait fait entrer dans le Grand-Duché auraient rendu un véritable service et auraient au moins entretenu quelque illusion sur un fantôme d'alliance. L'Empereur a mieux aimé que je vous écrivisse ces mots que de vous envoyer dix pages d'instructions, mais il veut que vous regardiez comme annulées vos anciennes instructions. Ayez l'attitude convenable, paraissiez satisfait; mais ne prenez aucun engagement et ne vous mêlez en aucune manière des affaires de la Prusse avec la Suède et la Turquie; remplissez vos fonctions d'ambassadeur avec grâce et dignité, ne faites que ce que vous avez strictement à faire; mais qu'on n'aperçoive aucun changement dans vos manières et dans votre conduite. Que la Cour de Russie soit toujours contente de vous, autant que vous paraissiez l'être d'elle; par cela même que l'Empereur ne croit plus à l'alliance de la Russie, il lui importe d'avantage que cette croyance, dont il est désabusé, soit partagée par toute l'Europe. Anéantissez cette lettre du moment que vous l'aurez lue et qu'il n'en reste aucune trace.

Rușii trecură fruntaria Galiției de abia la 3 Iunie, cincizeci și trei de zile după începerea ostilităților; în realitate însă ei lăsară pe Austriaci să facă ce voiau, evitând cu îngrijire orice act de ostilitate împotriva lor.

Intrarea Rușilor în Galiția avuse mai mult de scop să pună capăt insurecțiunii ce Poniatovski o fomentase în acea provincie austriacă. Împăratul Alexandru și Rumianțov nu se temeau acum de nimic atât ca de reconstituirea Poloniei. Împăratul declară lui Caulaincourt că chestiunea Poloniei era singura asupra căreia nu va transige niciodată. «Vreu cu orice preț să fiu liniștit», zise Alexandru lui Caulaincourt; el legă cooperarea lui la războiu de oarecare garanții ce le cerea împotriva restabilirii Poloniei. La 26 Iulie Rumianțov remise lui Caulaincourt o notă care urmă să afirme alianța, dar care semnală faptele acelor cari «arborau numele de Poloni», recapitulă motivele de plângeri ale Rusiei, mărturisă temerile Rusiei și cerea în sfârșit explicări și garanții (1). Garanțiile cerute

(1) A. Vandal, op. cit., p. 112 sq.

însă nu erau specificate; Caulaincourt transmise nota rusească lui Napoleon. Nemulțămirea împăratului Alexandru nu putură decât să fie mărite prin stipulațiunile tratatului de pace dela Viena, cari, pe când atribuiău Marelui Ducat teritorii din Galiția locuite de 1.500.000 locuitori, nu dădeau Rusiei decât 400.000 suflete.

Această favorizare a Marelui Ducat eră într'adevăr însoțită de asigurări repetite că «împăratul, departe de a fi dispus să resusciteze idea renașterii Poloniei, atât de depărtată de gândul lui, este dispus să lucreze împreună cu împăratul Alexandru la tot ce va putea să șteargă amintirea ei din inima vechilor ei locuitori»; mai adăogând că:

«Majestatea Sa aprobă ca cuvintele de Polonie și de Polonez să dispară nu numai din toate transacțiunile politice, dar chiar și din istorie (1)».

Aceste asigurări repetite și însoțite de altele nu puteau să facă pe împăratul Rusiei să se mângâie de preferința dată, cu prilejul păcii, Marelui Ducat și să-l împiedece să vadă în această preferință un semn că Napoleon urmărește tocmai scopurile de cari se temeă. Unul din temeiurile de căpetenie pentru cari alianța încheietă la Tilsit aveă să se schimbe în dușmănie, ducând în curând la războiu, eră de față. De altmintrelea el există în stare latentă dela înființarea Marelui Ducat prin acelaș tratat (2).

Eră firesc ca, date fiind bănuelile și nemulțămirea Rusiei împotriva Franței de o parte și starea de amarăciune în care învingerea lăsase cercurile curții austriace de alta, să se încerce de către amândouă aceste părți (Rusia și Austria) o apropiere. Ea avu loc la sfârșitul anului 1809, însă în convorbirile cari avură loc cu acest prilej, împăratul Alexandru arată cea mai mare rezervă, accentuând că rămâne aliatul lui Napoleon. La Viena Rusia eră reprezentată vremelnice de Conte Șuvalov. El eră autorizat să declare că Rusia nu cerea dela Poartă altceva decât fruntaria Dunărei: prin urmare Moldova, Basarabia și Țara-Românească, cucerite de armele rusești, aveau să rămână Rusiei. Cabinetul din Viena declară din partea lui că nu va interveni dacă Rusia nu se va încerca să anexeze și Serbia (3). Totuș este cert că anexarea către Rusia a Principatelor făcea mult sânge rău Austriei.

(1) A. Vandal, op. cit., p. 163.

(2) Ibid., p. 165.

(3) D. A. Sturdza, op. cit., I, p. 939 sq.

Însă în ultimele luni ale anului 1809, vedem supărarea lui Napoleon pe Rusia scăzând, tonul lui față de această putere redevine cordial, el se arată gata la concesiuni, dispus chiar să garanteze împăratului Rusiei că nu va restabili niciodată Polonia. Pricina acestei schimbări eră hotărîrea lui de a se divorța de Iosefina de Beauharnais și nădăjdea că va lua în căsătorie o Mare Ducesă, soră a lui Alexandru.

Acestei pricini trebuie fără îndoială să atribuim cuvintele următoare, pronunțate de împărat cu prilejul deschiderii Corpului Legiuitor, la 3 Dechemvrie 1809:

..... Les provinces illyriennes portent sur la Save les frontières de mon grand empire. Contigu avec l'Empire de Constantinople, je me trouverai en situation naturelle de surveiller les premiers intérêts de mon commerce dans la Méditerranée, l'Adriatique et le Levant. Je protégerai la Porte, si la Porte s'arrache à la funeste influence de l'Angleterre; je saurai la punir si elle se laisse dominer par des conseils astucieux et perfides... Mon allié et ami, l'Empereur de Russie, a réuni à son vaste empire la Finlande, la Moldavie et la Valachie et un district de la Galicie. Je ne suis jaloux de rien de ce qui peut arriver de bien à cet empire. Mes sentiments pour son illustre souverain sont d'accord avec ma politique.....

Se știe cum Napoleon, văzând că această căsătorie nu izbuteste, că Împăratul Alexandru îl poartă numai cu vorba și că este pe punctul de a primi un refuz, ceruse și obținuse, la începutul lui Fevruarie, fără nici o greutate, mâna fiicei împăratului Francisc încă înainte de a fi primit răspunsul definitiv al Rusiei (1).

Răceala între cele două împărății nu putea în urma acestei împrejurări decât să reînceapă și să crească. Pe de altă parte căsătoria cu Arhiducesa nu putea decât să aibă drept urmare o apropiere simțitoare între Franța și Austria. Șuvalov (2) se convinse, în primăvara anului 1810, că Arhiducele Carol exercită din nou o influență răsboinică asupra politicii externe a Austriei și proclamă necesitatea de a împiedeca scopurile Rusiei împotriva Turciei. Insuș împăratul Francisc zisese că: «Ces messieurs (les Russes) auront bien chaud cet été». La 8 Iunie 1810 Șuvalov raportează că Napoleon, cu toată alianța încheiată la Tilsit și confirmată la Erfurt,

(1) A. Vandal, op. cit., II, p. 253 sq.

(2) D. A. Sturdza, op. cit., I, p. 941 sq.

eră gata să facă războiu Rusiei. Dacă această știre este cu bună seamă inexactă, este însă cert că el căută, în vara anului 1810, să stârnească poftetele Austriei asupra Principatelor.

Pretențiunea Rusiei ca Napoleon să dea asigurări cum că el nu va restabili Polonia, dusesse la prezentarea, de către cabinetul rusesc, a unui proiect de tratat în care se găsea fraza: «que le royaume de Pologne ne sera jamais rétabli».

Aceste se întâmplau tocmai la începutul tratărilor relative la căsătoria cu Marea Ducesă și Napoleon, hotărît să izbutească cu orice preț la această căsătorie, dăduse lui Caulaincourt depline puteri pentru a semna orice tratat de natură a liniști pe Rusia. Caulaincourt «judecând că instrucțiunile ce le avea nu puneau nici o margine condescendenței sale (1)», trecu peste această formulă extraordinară și semna convenția la 4 Ianuarie 1810. Dar când acel text fu trimis la Paris și văzut de împărat, acesta nu voi cu nici un preț s'o ratifice. Pe de altă parte, plenipotențiarul rus, Curakin, nu avea voie să primească vreo modificare a textului acelei convențiuni. Această pretențiune a Rusiei exasperă pe Napoleon care, cu drept cuvânt, zicea că numai «Divinitatea poate să vorbească cum propune Rusia» și că o asemenea redacțiune s'ar căuta în zadar în analele vreunei națiuni (2).

În desele convorbiri ce le avea acuma cu Metternich, nu-și ascundeă nemulțămirea împotriva aliatului său și revenia des asupra chestiunii cedării Principatelor.

«C'est (3)» ajutama-t-il «une grande affaire pour les Russes et pour vous; je ne crois pas que la Porte y perde beaucoup; les principautés étaient depuis longtemps bien plus russes que turques; mais c'est cet agrandissement de la Russie qui formera un jour la base de la réunion de la France et de l'Autriche. Le Danube est d'un intérêt immense pour vous. Regardez la carte; ces pays-là devraient bien plutôt appartenir à vous qu'aux Russes. Possédés par ces derniers, ils seront un sujet éternel de jalousie pour vous».

Metternich întrebându-l dacă nu ar fi chip să se revină la o stare de lucruri apropiindu-se de *statu-quo ante bellum*, Napoleon răspunse că, la Erfurt, se legase să nu se opună la o mărire a

(1) A. Vandal, op. cit., II, p. 221 sq.

(2) Ibid., II, p. 361 sq.

(3) D. A. Sturdza, op. cit., I, p. 943. sq. Această convorbire avu loc înainte de 9 Iulie 1810.

Rusiei prin anexarea Principatelor, dar că stipulase în chip hotărît ca ea nu va trece peste Dunăre, adăogând: «la Serbie doit vous appartenir nécessairement un jour».

În aceeaș convorbire Napoleon, care urmărise cu multă atențiune pe hartă amănuntele ce i le dădea Metternich asupra succesorilor oștirilor rusești la Dunăre, exclamase deodată:

«...Voilà la paix! Oui c'est la paix! Les Turcs sont forcés de la faire. *Eh bien, c'est comme je vous le disais dernièrement, l'alliance entre la France et l'Autriche*; nos alliés sont communs; maintenant vous devez songer à vous refaire de vos pertes,—le moment est arrivé;—la perte du Danube est odieuse pour vous; remonte-t-on plus facilement le Danube là-bas que plus haut?»

În altă convorbire ce o avu Metternich cu Napoleon, spre sfârșitul lui Iulie (1), solul puse împăratului următoarele trei întrebări:

1° Dacă este hotărît să măntină în toată întinderea lor angajamentele ce le luase la Erfurt sau dacă nu ar fi dispus să facă, la Petersburg, împreună cu Austria, un demers care ar putea să scape Principatele?

2° Dacă ar consimți ca Rușii să cuprindă în cesiunea la care ar sili Poarta, gurile Dunărei «până la brațul numit *Trockene Donau*» și cari ar fi intențiunile lui în cazul când învingeri nouă ar sili pe Turci să semneze o pace mai oneroasă decât aceea ce se prevăzuse la Tilsit?

3° Ce ar face Napoleon în cazul când Turcia ar încheia o pace stipulând independența Serbiei sub protectoratul rusesc?

La întâia întrebare împăratul răspunse că nu are cum și pentru ce să se sustragă la angajamentele luate de el față de Rusia. Dacă Austria voeste să facă Rusiei războiu, el va rămâne neutr, dar nu o sfătuiește la acel războiu.

La a doua întrebare răspunse «că-și mărginește condescendența la talvegul Dunărei»; în cazul când Rusia ar încheia o pace depășind angajamentele luate față de Franța, aceasta s'ar privi ca fiind deslegată de orice legătură cu Rusia și în asemenea caz Austria ar putea conta pe ea.

Răspunse asemenea că nu va recunoaște stipulațiunea menționată în a treia întrebare, adăogând:

---

(1) Ibid., p. 952 sq.

Arrangez les affaires de la Serbie; placez ce pays sous votre influence la plus directe, je vous soutiendrai, et je me suis expliqué trop longuement à ce sujet avec vous ces jours derniers pour y revenir».

Din rapoartele făcute de Colonelul Cernișef, adjutantul împăratului Alexandru, asupra convorbirilor lui cu Napoleon la 21 Octomvrie și la 4 Noemvrie 1810 (1), vedem că împăratul Francezilor ținuse, în privința condițiunilor de pace dintre Turci și Ruși, simțitor același limbaj pe care îl ținuse lui Metternich.

«S'il ne s'agit que du thalweg du Danube, j'y consens avec plaisir; plus que le thalweg, je vous fais la guerre; l'existence de la Turquie est un objet trop important pour la bonne politique de l'Europe pour que je puisse avec indifférence la voir démembrer davantage».

Un raport din Viena al lui Metternich către împăratul Francisc, purtând data de 31 Octomvrie 1810 (2), ne arată că Șuvalov îl sondase în vremile din urmă asupra putinței unei alianțe cu Rusia. În cursul convorbirii, Șuvalov îi declarase că niciodată Rusia nu va renunța la posesiunea Principatelor, dar făcù mențiune de o propunere având de scop schimbul Olteniei cu unele părți din Galiția austriacă. Metternich se pronunță pentru eludarea propunerii de alianță. Totuș negocierile urmară mai ales din inițiativa Rusiei.

Neînțelegerea dintre Napoleon și Alexandru I crescuse din zi în zi; la sfârșitul anului 1810 tratatul de alianță suferia din partea fiecăruia din ei câte o atingere neprevăzută și în curând aveà să primească lovitura de moarte.

Micul Ducat de Oldenburg, unde domnià o casă strâns înrudită cu familia imperială a Rusiei, aveà pe Marea de Nord o linie de coaste care rupeà continuitatea frontierei Imperiului francez pe țărmul acelei mări. În acelaș caz erau atât alte mici principate germane cât și orașele hanseatice. Printr'un senatusconsult din 18 Decemvrie, anexiunea Olandei deveni desăvârșită și se pronunță în principiu aceea a întregului litoral german, micii principii cu posesiuni pe mare primind indemnitați. Totodată Napoleon informă pe solul său la Petersburg, că Ducele de Oldenburg va aveà să aleagă între următoarele alternative: să rămână pe loc cu restricțiunile ce vor fi impuse suveranității lui prin stabilirea vămilor franceze, sau să renunțe la suveranitatea Oldenburgului primind Erfurtul ca compen-

(1) Ibid., p. 965 sq.

(2) Ibid., p. 962 sq.

sație. Un trimis special fu însărcinat să facă ducelui propunerea; ducele alese să rămână pe loc. Dar autoritățile franceze, prejudecând deciziunea lui, irupsese în Ducat și se făcură stăpâne pe ocârmuirea și pe resursele lui. Ducele protestă. La această protestare Napoleon răspunse decretând, la 11 Ianuarie 1811, anexarea Oldenburgului și dând ducelui în schimb Erfurtul. Acest fapt constituia o violare a art. 12 a tratatului dela Tilsit, în virtutea căruia ducii de Oldenburg, de Saxa-Coburg și de Mecklemburg-Schwerin urmau să fie restabiliți în pașnica posesiune a statelor lor (1).

Înainte de a cunoaște acest act arbitrar, împăratul Alexandru săvârșise și din partea lui, prin ucazul dela 31 Decembrie 1810, o violare patentă a articolului 27 al aceluiaș tratat. Acel articol stipulă că relațiunile comerciale dintre ambele țeri vor fi restabilite pe acelaș picior pe care se găseau înainte de războiu, ceea ce echivală cu punerea în vigoare a tratatului de comerț dela 11 Ianuarie 1787. Acel tratat garantă productelor franceze introduse în Rusia un regim întru câtvă privilegiat, supunându-le la drepturi de intrare din cele mai moderate.

Restabilirea acestui regim pentru importățiunile franceze, împreună cu intrarea în sistemul continental al lui Napoleon, erau privite în cercurile diriguitoare din Petersburg ca fiind cauzele atât ale crizei dureroase prin care treceau averile particularilor și a Statului, cât și a îngrijitoarei scăder a cursului rublelor.

Împăratul Alexandru, influențat de anturajul lui, dădu decretul sus menționat prin care mărfurile franceze erau lovite de taxe grele, iar cele introduse prin fraudă aveau să fie arse. Acest decret supunea astfel mărfurile franceze unui regim mai greu decât pe cele engleze. Într'adevăr, stipulațiunea de mai sus nu eră privitoare la mărfurile venite pe mare și, dacă intrarea mărfurilor engleze eră absolut interzisă, ele intrau cu ușurință în Rusia când erau transportate de vase neutre, în special de vase americane.

Pe de altă parte, tot pe la sfârșitul anului 1810, Napoleon află, spre surprinderea lui, că dela Erfurt încoace, împăratul Rusiei făcuse în taină cele mai întinse pregătiri de războiu și că dispunea de o armată de prima linie de 240.000 oameni cu echipamentul, proviziunile și munițiunile necesare, gata să se arunce în orice moment asupra Marelui Ducat al Varsovei sau să se îndrepte spre linia Oderului.

(1) A. Vandal, op. cit., II, p. 526 sq.

Am insistat mai pe larg asupra schimbărilor în situația politică dintre întrevvedereea dela Erfurt și sfârșitul anului 1810, fiindcă din sus pomenitele schimbări a ieșit ruptura dintre Franța și Rusia, ceea ce a silit pe această din urmă să încheie pacea dela București care, dacă ni-a luat Basarabia, a mântuit țerile noastre de stăpânirea rusească adică de pieirea desăvârșită.

V.

Operațiunile militare dela Dunăre dela deschiderea campaniei anului 1811 până la încetarea ostilităților.

Afară de o expedițiune comandată de contele de St. Priest asupra Lovcei, întâiu respinsă și apoi izbutită în Fevruarie, operațiunile rămaseră întrerupte în tot cursul iernii 1810—1811.

În primăvara anului 1811, contele Camenski căzând greu bolnav, fu înlocuit prin Cutuzov care sosi la 13 Aprilie (1).

În cursul iernii, Marele Vizir Iusuf Pașă fusese înlocuit prin Ahmet Pașă, fostul Nazir al Brăilei, oștean viteaz și destoinic, care adună la Șumla o oștire de peste 50.000 oameni, cu care înaintă asupra Rusciucului la începutul lui Iunie.

El se lovi acolo cu Rușii în ziua de 3 Iulie (st. n.), și fu respins de ei după o luptă crâncenă.

Acest succes nu împiedecă pe Cutuzov să evacueze Rusciucul la 5 Iulie, luând cu el și locuitorii creștini; apoi dădu foc orașului și aruncă în aer părți din cetate. După ce trecu Dunărea, grosul armatei rusești se așeză împrejurul Giurgiului rămânând inactivă în tot timpul verii.

În noaptea dela 8 la 9 Septemvrie, Marele Vizir, înșelând pe Ruși, trecu Dunărea cu o parte din trupele sale și începă să ridice întăriri în fața Sloboziei. Încercările Rușilor de a-i aruncă înapoi peste Dunăre ar fi izbutit fără de irezoluțiunea lui Cutuzov, grație căreia Turcii fură îngăduiți să se întărească și să aducă alte trupe pe țermul român.

Cutuzov descurajat vorbiă de părăsirea Țerii-Românești și spaima în București eră mare. O nouă încercare a Rușilor să scoată pe Turci din pozițiile lor nu izbuti.

---

(1) Camenski muri la Odesa în ziua de 5/17 Maiu.

La sfârșitul lui Septemvrie, generalul-major Turceaninov întreprinse o expediție peste Dunăre, în împrejurimile Nicopolei, care reuși pe deplin.

La 5 Octomvrie Rușii izbutiră să iea cu asalt o reductă ce Turcii avuse îndrăzneala s'o construească la depărtare de 600 pași de întăririle lor.

În sfârșit Cutuzov se hotări s'asculte sfaturile generalilor lui și să întreprindă o diversiune peste Dunăre, încredințată generalului Marcov. Grație incapacității și indolenței Turcilor, acest general izbuti să treacă Dunărea fără opunere la 13 Octomvrie, iar a doua zi să surprindă tabăra turcească de pe malul drept și să se facă stăpân pe ea aproape fără pierderi. Marele Vizir scăpă la Rusciuc.

Armata turcească rămasă pe malul drept se află, în urma reușitei acestei expedițiuni, într'o pozițiune desnădăjduită, expusă să piară de foame. Ahmet propuse pacea. După zece zile de negocieri, Cutuzov consimți la un armistițiu: Vizirul care ceruse întâiu ca granița să rămână la Nistru, consimți ca Prutul s'o alcătuească. Un *congres* se adună la Giurgiu spre a trata de pace.

Turcii din întăririle din fața Sloboziei nemai putând răbdă de foame, de boală și de lipsuri de tot felul, Cutuzov consimți la o convențiune în virtutea căreia acele trupe erau puse în cvartire sub paza Rușilor, sub numele de *musafiri*. În caz de încheiere a pacy, aveau să se întoarcă peste Dunăre cu armele și tunurile lor; în celălalt caz rămâneau prizonieri de războiu.

În Oltenia, câteva mii de Turcii sub comanda lui Ismail Bei trecuse Dunărea din ordinul Vizirului la 31 Iulie, în fața Calafatului și voiră să înainteze, dar fură respinși de Zass în ziua de 3 August, în niște întăriri ce ei le construiseră pe malul Dunărei. Ismail Bei încercă să înainteze din nou la 15 August, dar fu respins cu pierderi.

La 9 Septemvrie flota rusească se făcu stăpână pe insula Lomului, care fu fortificată. Conte Orurk se află pe malul drept încă dela 4 Septemvrie. La 19 Septemvrie Ismail Bei, ale cărui trupe se ridicau acuma la 16.000 oameni, atacă din nou pe Zass lângă Calafat cu intențiunea de a se îndreptă înspre Craiova. Zass care dispunea de 2.500 oameni nu ezită să-i stea împotrivă și să susție o luptă sângeroasă care rămase nehotărâtă; adversarii bivuară față în față. Zass, primind întăriri, răspinse două nouă încercări ale lui Ismail de a-și face drum spre Craiova.

Orurk și Voronțov, trimiși peste Dunăre în Octomvrie, se uniră cu 1.000 de Sârbi și veniră să se hărțuească cu Turcii până sub zidurile Vidinului de unde comunicau cu Zass.

Ismail Bei părăsi pozițiunile lui tocmai la 25 Noemvrie. Ostilitățile încetară apoi și în această parte.

VI.

NEGOCIERILE DINTRE AUSTRIA, FRANȚA ȘI RUSIA, ȘI CELE DINTRU TURCIA ȘI RUSIA DELA INCEPUTUL ANULUI 1811 PÂNĂ LA IZBUCNIREA RĂSBOIULUI DINTRE FRANȚA ȘI RUSIA; TRATATUL DE PACE DELA BUCUREȘTI.

Împăratul Alexandru temându-se ca Napoleon să nu reconstitue Polonia, se hotărîse s'o reconstitue el însuși, spre a lipsi pe Napoleon de ajutorul Polonilor și a se folosi el de acest ajutor. Scrisoarea adresată de el principelui Adam Czartorijski la 12 Fevruarie 1811 nu ne mai lasă în această privință nici o îndoială. Împăratul în acea scrisoare declară :

1° Că puterea care vrea să se însărcineze cu regenerarea Poloniei este Rusia ;

2° Prin această regenerare împăratul înțelege să vorbească de întrunirea a tot ceea ce a făcut altădată parte din Polonia, cuprinzând și provinciile rusești, afară de Rusia Albă, astfel ca fruntariile să fie alcătuite de Dvina, Berezina și Nipru ;

3° Funcționarii guvernului, autoritățile constituite, precum și armata, trebuie să fie cu desăvârșire naționale poloneze ;

4° Împăratul neaducându-și bine aminte de Constituția dela 3 Maiu, nu poate să decidă nimic înainte de a fi cetit-o, roagă pe principe să i-o trimită. În orice caz o constituție liberală, în stare să mulțumească dorințele locuitorilor, este oferită.

5° Spre a dovedi sinceritatea celor ce le oferă, proclamațiunile asupra restabilirii Poloniei trebuie să preceadă oricărui alt lucru, executarea planului trebuie să înceapă prin această lucrare.

Dar condițiunile *sine qua non* sub cari împăratul oferă foloasele de mai sus sunt ca :

1° Regatul Poloniei să fie pe vecie întrunit cu Rusia, al cărei împărat va purta de acum înainte titlul de : *Împărat al Rusiei și Rege al Poloniei*.

2° O asigurare formală și pozitivă a unei unanimități de dispozițiuni și de sentimente în locuitorii Ducatului spre a produce acest rezultat, care trebuie închezeșluit prin semnătura indivizilor celor mai marcânți.

Apoi împăratul făcea enumerarea forțelor de cari dispunea pentru a ajunge la îndeplinirea scopului dorit, ajungând la un total de 240.500 oameni în prima linie, plus o rezervă de 44.000 oameni și de 80.000 recruți îmbrăcați și exercitați în depozite, fără a mai vorbi de oastea din Moldova și de cele din Finlanda și Georgia.

Prevedea două greutăți pentru îndeplinirea planului :

1° Reuniunea Galiției era una din ele din cauza Austriei. Este absolut necesar ca aceasta să fie menajată și să nu fie atinsă întru nimic. *In acest scop împăratul este hotărât să-i ofere Țara-Românească și Moldova până la Siret în schimbul Galiției.* Dar ar fi indispensabil să se amâne reuniunea Galiției până după consimțământul Austriei, spre a-i dovedi că nu există vederi defavorabile ei.

Împăratul este convins că Napoleon se încearcă să provoace Rusia la o ruptură cu el, sperând că el (Alexandru) va face greșeala să fie agresorul. Aceasta ar fi o greșeală în împrejurările de față, dar împăratul este hotărât să n'o comită. Însă totul se schimbă dacă Polonii sunt cu el. Întărit prin 50.000 de oameni ce-i vor da și prin 50.000 Poloni, se poate îndrepta spre Oder când va voi.

1° Cât nu va fi sigur de cooperarea Polonilor, este hotărât să nu înceapă războiul cu Franța;

2° Pentru ca această cooperare a Polonilor cu Rusia să aibă loc, trebuie să primească asigurări și dovezi neîndoelnice, numai în acest caz va putea să înceapă acțiunea specificată mai sus.

Napoleon din partea lui se gândia la reconstituirea Poloniei în întregimea ei. Vorbise de această idee lui Metternich și, cunoscând cu ce dor se uită Austria la provinciile pierdute de pe țărmurile Adriaticei, zisese lui Metternich :

«Tout peut revenir, ces points-là sont des bouts de cheveux pour moi», adăogând :

«Repousseriez-vous un jour des conférences ayant pour but d'amener l'échange d'une partie égale de la Galicie contre ces provinces? Si je puis éviter la guerre avec la Russie tant mieux; sinon, il vaut mieux avoir prévu les conséquences de la lutte»(1).

Împăratul Francezilor își aducea acuma aminte și de Turci. El scria la 17 Februarie 1811 (2) lui Champagny, să trimită lui Latour

(1) A. Vandal, op. cit., II, 475.

(2) D. A. Sturdza, op. cit., I, p. 977.

Maubourg, la Constantinopol, un curier, însărcinându-l să se apropie de Poartă pe cât cu putință și fără a se compromite, să facă astfel ca Sultanul cel nou să-i scrie și să-i trimită un ministru, apoi el (Napoleon), din partea lui, îi va răspunde, va reintra în relațiuni cu el și îi va trimite un ministru.

La 25 Februarie (1) împăratul însărcină pe Champagny să scrie Contelui Otto, solului francez la Viena, însărcinându-l să sondeze pe Metternich spre a afla *până unde ar fi dispusă Austria să meargă pentru a împiedecă anexarea Principatelor de către Rusia. Neplăcerea ce o pricinuește Austriei ocuparea Moldovei și a Țerii-Românești de către Rusia este ea oare destul de mare pentru a o face să nu se teamă de un războiu cu Rusia?*

Tot la sfârșitul iernii dela 1810—1811, amândoi împărații (Alexandru și Napoleon) schimbau scrisori din cele mai acre (2).

Chestiunea tarifelor, anexarea Oldenburgului, armamentele Rusiei, alcătuiau subiectul lor, la care venia să se mai adaogă incriminațiuni multiple: fiecare acuză pe celălalt că voește să-i facă războiu.

La 25 Martie (3), Napoleon trimise lui Champagny brulionul unei scrisori ce trebuia s'o transmită lui Otto și în care îi zicea că împăratul Alexandru se îndatorise să nu păstreze nimic în Serbia. Dacă Rușii ar ocupa Belgradul, aceasta ar echivala cu o violare a acestei făgăduințe și Austria poate conta că Franța va reclama împotriva ei și va sprijini orice acțiune a Austriei în această privință.

În Martie (4) se trimise lui Latour Maubourg instrucțiuni precum și un proiect de alianță între Franța și Turcia, din care rezultă că Napoleon voia să îndemne pe Turci să proclame războiul sfânt și să arunce 100.000 oameni la Dunăre. El făgăduia să restituie Porții principatele, Georgia și Crimeea.

Alte instrucțiuni în acelaș sens sunt trimise la Constantinopol la 27 Aprilie (5). Ele însă produc puțin efect asupra Turcilor cari devenise cu drept cuvânt cu totul sceptici în privința bunei credințe a împăratului Francezilor către dâșii.

Intr'o convorbire ce Napoleon o avu cu Șuvalov la 13 Maiu (1) următor, el se arată în curent despre intențiunile împăratului Alexandru în privința Poloniei.

(1) D. A. Sturdza, op. cit., p. 980 sq.

(2) Ibid., p. 982 și 984.

(3) Ibid., p. 988.

(4) Ibid., p. 990.

(5) Ibid., p. 998 sq.

Alexandru scrisese la 18 Maiu (1) lui Napoleon, prin Caulaincourt care părăsise Petersburgul, unde în locul lui fusese numit Lauriston. În acea scrisoare împăratul Rusiei se apăra de învinovățirea că se pregătește de război, arată că, din potrivă, Napoleon este acela care face pregătiri militare; insistă ca Oldenburgul să fie restituit ducelui și protestă că nu dorește nici un fel de mărire de teritoriu.

Negociațiunile cu Austria în privința războiului cu Rusia urmară în tot timpul verii și al toamnei și cabinetul din Viena se arată acuma mai puțin rezervat; se discută chiar numele generalului care avea să comande corpul de ajutor austriac. În audiența ce o avu solul austriac Schwarzenberg, la 17 Decembrie (2), Napoleon care se bucură foarte auzind că acel corp ar putea să fie comandat de Arhiducele Carol, ceru ca Austria să-i pună la dispoziție o armată de 40 — 50.000 de oameni, care avea să fie hrănită de el, spre a opera la aripa lui dreaptă, sub ordinele unui general austriac în care ar avea încredere și conform instrucțiunilor directe ce le-ar da împăratul Francezilor. Napoleon făgăduia Austriei, ca urmare a războiului: Moldova, Țara-Românească și Serbia, Dunărea cu gurile ei devenind apă austriacă. Austria ar păstra Galiția întreagă, pe care ar putea pe urmă s'o schimbe cu Provinciile Ilirice și cu Triestul. Granița Austriei despre Germania avea să fie rectificată și Silezia avea să redevină provincie austriacă, nefiind lipsă de obiecte de compensație pentru Prusia.

La 24 Martie Austria se îndatoră să dea lui Napoleon un contingent; Prusia se legase să-l ajute cu 20.000 de oameni. La 24 Maiu Rusia remise un ultimatum care cerea ca Francezii să se retragă pe malul stâng al Rinului. Ambele Imperii își terminase pregătirile de război: Napoleon porni împotriva Rusiei cu o armată de peste 560.000 de oameni, alcătuită din contingentele Europei întregi. Războiul eră declarat la 22 Iunie și Francezii trecură Niemenul cu două zile mai târziu.

Am văzut că Cutuzov încheiase un armistițiu cu Marele Vizir încă din Octombrie 1811 și convenise ca un congres să se întrunească în Giurgiu spre a trata de pace. Negociatorii din partea Rușilor erau Italinsky, generalul Sabaneev și bătrânul Iosif Fonton (3)

(1) Ibid., p. 1001 sq.

(2) Ibid., p. 1.009.

(3) Fostul dragoman al ambasadei dela Constantinopol; este de observat că, precum rezultă din scrisoarea adresată de împăratul Alexandru lui Ciceagov, la 14 Maiu 1812, (D. A. Sturdza, op. cit. I, p. 1019), acel monarh privia pe frații Fonton ca vânđuți Turcilor.

Plenipotențiarii turci erau Selim Efendi, care ocupă funcțiunea de *Ardonî-Kedisî* sau judecător al taberei, Galib Efendi, care eră Reis Efendi și fu pe urmă Mare Vizir, și Hamid Efendi. Aceștia erau asistați de Beizadea Dumitrache Moruz, în calitate de dragoman al Congresului, despre care Langeron zice (1):

C'était un homme instruit, aimable et très fin. Koutouzov le croyait entièrement dévoué a nos intérêts et il se trompait: il n'était dévoué qu'à lui seul, comme tous les Grecs du Fanar; mais on réussit à se l'attacher en lui offrant la perspective de la principauté de la Valachie qu'il croyait obtenir par notre protection et aussi par celle du Kiaya Bey et que cependant il n'eut pas.

Negociațiunile mergeau foarte încet. Turcii căutau fel de fel de pretexte pentru a le amâna. Cutuzov stăruî foarte mult pentru terminarea lor, deoarece fuse înștiințat că are să fie înlocuit și doriă foarte mult să încheie el pacea înainte de sosirea succesorului său. Cutuzov cerea Dunărea ca hotar și Turcii nu acordau decât Prutul, apoi instrucțiunile ce trebuia să le ceară neconținut dela Petersburg aveau nevoie de timp îndelungat spre a sosi.

Impăratul fu foarte nemulțămît de armistițiul ce Cutuzov îl acordase Turcilor; titlul de *musafiri* dat acelor din tabăra turcească dela Slobozia nu fu ratificat și i se dădu ordin să-i transporte în Moldova lângă Vaslui.

Congresul fu transportat la București. Plenipotențiarii turci își schimbă aici limbajul (2) și pretinseră ca Sultanul să păstreze Chilia și Ismailul. Pe la mijlocul lui Ianuarie încheierea păcii eră cu totul compromisă. Impăratul din ce în ce mai nemulțămît dădu ordinul ca ostilitățile să reînceapă. Cutuzov convenise cu Marele Vizir ca, în caz de reîncepere a războiului, să se dea de știre cu 20 zile mai înainte. Cutuzov, fără a observa această formalitate, trimise pe generalul Tucicov să facă o expedițiune la Babadag și la Mangalia, în care acel general luă un mare convoi de vite și mai multe sute de prinși; generalul Harting distruse Silistria cu desăvârșire.

La 14 Aprilie generalul Bulatov intră fără de veste în Sistova, prădă orașul care nu eră aparat și duse pe locuitori la Zimnicea. Bulatov și ceilalți ofițeri superiori ruși își însușiră o mare parte din pradă.

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. III, p. 352.

(2) Langeron în Hurmuzaki, supl. I, vol. III, p. 378, pretinde că erau influențați de boierii turcofili și mai cu seamă de consulul francez Ledoulx.

La 17 Aprilie acelaș Bulatov trecu din nou Dunărea spre a atacă o redută turcească la Gulianțe, la 10 verste de Nicopol. Fu întâiu respins cu pierderi, dar la urmă Turcii părăsiră reduta care fu distrusă.

Înaintarea armatelor franceze spre Rusia, certitudinea războiului ce această împărăție avea să-l poarte cu Napoleon, ar fi trebuit să facă pe Turci mai dârji, mai puțin dispuși a concede Prutul ca fruntarie.

Totuș plenipotențiarul căzură de acord asupra preliminarilor păcii, a cărei condițiune mai importantă eră cesiunea Moldovei dintre Nistru și Prut la sfârșitul lui Aprilie. Tratatul definitiv fu semnat la 28 Maiu 1812.

Privilegiile recunoscute Principatelor prin tratatul dela Cuciuc-Cainargi și cele următoare erau mântinite.

Condițiunile acestei păci uimiră chiar pe Ruși cari nu se așteptau ca ea să le fie atât de favorabilă. O bună parte din răspunderea ei incumbă încetinelii cu care generalul Andréossy, noul sol francez la Constantinopol, călătorie spre a-și lua postul în posesiune și care îl făcu să sosească după încheierea păcii. Langeron zice că Rusia are obligațiuni cari vor fi eterne către Generalul Andréossy; nu încapă îndoială că, dacă ar fi sosit la vreme — ceea ce putea ușor — ar fi împiedecat pacea și atunci le mergea foarte rău Rușilor. Andréossy călători ca un ambasador, când trebuia să călătorească ca un curier, se opri, petrecu pretutindeni și găsi pacea făcută (1).

Iată ce zice Langeron în această privință:

Je n'ai jamais pu comprendre ce qui avait engagé les Turcs a nous accorder une paix qui était devenue si indispensable pour nous; j'ai la certitude qu'aucun membre du congrès turc ne fut ni acheté ni gagné par des espérances. Galib, le plus marquant, était pauvre et resta pauvre. Le Prince Mörüzi n'avait pas besoin de notre protection pour avoir la place d'Hospodar et il ne l'a pas eue. En retardant la paix de 6 mois, l'homme le plus versé dans les sciences militaires et diplomatiques pouvait voir clairement que nous serions forcés de nous retirer de nous-mêmes au Dniester. Quelle était donc la raison de la conclusion de cette paix, faite si à propos pour nous? Celle que m'avait donnée le Vizir pouvait avoir de l'influence sur les vues profondes et éloignées de cet homme étonnant et sur celles de Galib Efeudi, homme tout aussi spirituel et plus instruit, mais ne pouvait certainement pas en avoir sur les autres Ministres et sur le Sultan.

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. III, p. 390, nota 1.

L'on m'a assuré que les désastres de ses armées avait effrayé la Grand Seigneur, que, de plus, il redoutait les janissaires et avait ordonné à son Vizir de conclure une paix qu'eux et le peuple désiraient. Sans ces raisons et nos derniers succès inespérés, nous eussions été bien heureux de nous en tenir au Dniester et de reprendre le *statu quo*. Il paraît aussi que le Grand Vizir croyait que la conservation de sa tête dépendait de cette paix qu'il devait et voulait faire. Enfin, il faut croire au Dieu des Russes (Rousky-Bog), car il est certain que tout leur réussit à la guerre et en diplomatie.

Știm că la 19 Aprilie împăratul Alexandru mai speră încă să obțină Dunărea ca linie de frontieră cu Turcia, precum rezultă din instrucțiunile (1) date de el în acea zi amiralului Ciceagov care înlocuia pe Cutuzov și unde găsim cuvintele :

... Votre première obligation sera de bien examiner le mode d'administration actuellement existant dans ces principautés et de faire toutes les dispositions que, dans votre sagesse, vous jugerez propres à alléger la situation des habitants et à leur inspirer de l'attachement à notre sceptre.

Însă, precum reiese din scrisoarea ce o scrie aceluiaș Ciceagov la 14 Maiu, rezultă că la acea dată împăratul acceptase granița Prutului.

Un fapt care trebuie să ne măhnească adânc este servilismul necalificabil cu care Divanul Moldovei, la 13 Iulie 1812 (2), ieă act de comunicarea încheierii păcii ce i-o făcuse Ciceagov, zicând că :

«Vestea încheierii păcii, dată în vileag, a umplut de negrăită bucurie sufletele celor adevărați și credincioși patrioți».

Și nu se poate de loc alega că Divanul ar fi fost în neștiință că acea pace, care umplea inimile lui de bucurie, lăsa Moldova înjumătățită. Membrii Divanului cunoșteau atât de bine această condițiune a păcii, încât, precum vom vedea mai departe, ei trimisese, *încă dela începutul lui Iunie*, la București, pe Logofeții Costache Ghica și Costache Balș, spre a obțineă dela Rusia, prin mijlocirea lui Ciceagov, ca stăpânii bunurilor de peste Prut să se folosească de aceleași drepturi ca și Moldovenii cari stăpâniau bunuri în Bucovina.

(1) D. A. Sturdza, op. cit., I, p. 1014.

Arhiva Senatorilor la Chișinău, dosar No. 4.056.

Se mai știa la Iași încă dela sfârșitul lui Maiu, că Scarlat Sturdza va fi numit guvernator civil al nouăi provincii.

Iată în ce groaznică morcirlă cufundase un veac de regim fanariot pe boierimea noastră !

Amiralul Ciceagov sosi în București trei zile după semnarea păcii. El eră însărcinat de împăratul Alexandru să lucreze pentru încheierea unei alianțe cu Turcia, spre a putea, cu ajutorul lor, opera, prin Serbia și Bosnia, o diversiune asupra posesiunilor franceze din Dalmația.

Ciceagov, un bărbat original și chiar fantastic, se apucă să pregătească cu tot înadinsul expedițiunea în Dalmația. Langeron ne dă amănunte picante în această privință, ca sacrificarea rezervei de boi a armatei spre a face dintr'înșii bulion și facerea de *panțere* (cuirasses), consistând în saci de pânză umpluți cu paie, spre a pune pe soldați la adăpostul gloanțelor.

Văzând că nu poate să încheie vreo înțelegere cu Turcii, el propuse împăratului ca, începând războiul cu ei, să facă o expedițiune la Constantinopol. Ciceagov eră un om foarte cinstit, care izbuti să dea în sfârșit Terii-Românești, în persoana unui tânăr boier numit Nenciulescu, un Mare Vistier care nu eră prevaricator. Mișcarea de retragere a trupelor rusești fu începută în Iulie 1812, ea merse încet. Cele de pe urmă trupe părăsiră Bucureștii numai la 5/17 Octomvrie următor.

VII.

CÂTEVA AMĂNUNTE PRIVITOARE LA OCĂRMUIREA AMBELOR PRINCIPATE 1808.—1812.

Intâiul Președinte al Divanurilor fu Generalul-major Cușnicov care fusese adiutantul lui Prozorovski și apoi al lui Suvarov în timpul campaniei Rușilor în Italia, apoi fusese Viceguvernator al Moscovei, Guvernator la Petersburg și Senator.

Langeron mai zice despre el că eră un bărbat de duh și de un spirit drept, cult, amabil, având tonul bunei societăți, înțelegând bine afacerile, activ și aspru.

Langeron nu crede în adevărul învinovățirii ce i se făcea că trăsese foloase materiale din situațiunea lui; după dânsul s'au pus în sarcina lui Cușnicov multe din abuzurile subalternilor lui. El s'a *compromis întrebunțând pe lângă el pe un boier numit Crupenski,*

tânăr, fin, dibaciu, imoral, interesat, despre care se zicea că vinde slujbele, împărțind în taină prețul cu Senatorul(1).

În rezumatele d-lui Halipa găsim textul *predlojeniei* (2) către Divanuri, cu care Cușnicov făcea cunoscută numirea lui și expunea linia de purtare ce avea de gând s'o urmeze :

Cinstitului Divan i s'a făcut cunoscut prin adresa Domnului General Feld-mareșal Comandant suprem al armatei, Cneazul Alexandru Alexandrovici Prozorowski, că Mărirea Sa Impăratul a binevoit să-mi încredințeze administrația Principatelor Moldovei și Valahiei sub direcția Strălucirii Sale, și spre acest scop m'a numit Președinte al Divanurilor acestor Principate. După dorința indicată mie de Impărăteasca Sa Mărire, datoria mea de căpetenie este ca, prin aprovizionarea armatei rusești aflătoare acum în țară, să nu se aducă locuitorilor greutatea zadarnice și ca buna stare obștească să fie pretutindeni păzită cu strășnicie, prin ajutorul unei drepte judecăți din partea autorităților pământene. Intrând în îndeplinirea acestor funcțiuni și văzând toate poruncile înțelepte ale d-sale Comandantului de căpetenie, expuse în poruncile sale către Divan, și neposedând însă eu însumi cunoștințele trebuitoare spre a mă lumina în toate ramurile administrației, pe cari cunoștințe vor trebui să le cer în special cinstitului Divan, nu găsesc acum nimic altceva de spus cinstitului Divan decât că : întâiu, dispozițiunile și hotărârile Strălucirii Sale având a-mi sluji și mie de temeuri și de călăuze, ele trebuesc aduse la îndeplinire strictă și cu toată osârdia și graba putincioase; și al doilea, punându-se capăt neînțelegerilor ce există din nenorocire până astăzi, între mai mulți funcționari de samă și uitând toate interesele lor personale, trebuie ca membrii Divanului să întrebuințeze toate silințele ce le sunt cu putință spre a ajunge la scopul de căpetenie, care este desrădăcinarea prin muncă comună a tuturor neregularităților și a abuzurilor ce s'au furișat în toate ramurile ocârmuirii; astfel numai vor răspunde la milostiva îngrijire ce o are prea binevoitorul meu monarh pentru binele acestei țeri. Pentru mine satisfacția cea mai înaltă va fi dacă, prin jertfa silințelor mele personale și prin îngrijirile mele, voi fi în stare să împlinesc voința atât de sacră a monarhului meu și dacă voi fi găsit în cinstitele mădulări ale Divanului niște tovarăși de muncă plini de osârdie spre a ajunge la binele poporului. Și, în asemenea împrejurare, voi privi ca o datorie ne-strămutată a mea să raportez, prin mijlocirea D-sale Comandantului de căpetenie, despre osârdia unor asemenea fii ai patriei, aducând-o astfel la cunoștința prea înaltului monarh care a manifestat înaintea lumii întregi

(1) Laegeron în Hurmuzaki, III, p. 151.

(2) No. 4. Despre numirea Dumisale Sfetnic de taină Senator și Cavaler Cușnicov ca Președinte al Divanurilor Principatelor Moldovei și Valahiei. Extras Halippa în Труды, I, p. 341.

birea sa nepilduită pentru adevăr și grija sa nemărginită pentru binele populațiilor ce au fost încredințate sceptrului său prin Pronia Dumnezească.

Cea dintâi grijă a lui Cușnicov fu înființarea unei cancelarii centrale, unde aveau să vină spre cercetare toate afacerile din amândouă Principatele, a căror rezolvare atârna dela el și de unde aveau să plece toate ordinele.

Pe lângă acea cancelarie se atașau numeroși inspectori cari aveau să privegheze executarea ordinelor și facerea anchetelor. Aproape întreg acest personal, numit *Stat al Președintelui Divanului*, se compunea din Ruși, dar era plătit de visteriile țărilor.

După proiectul (1) Primului Președinte al Divanurilor Cușnicov, care a fost în funcțiune dela 17 Februarie 1808 până la Maiu 1810, personalul cel mai redus (1) nu putea fi mai mic decât următorul: un director al cancelariei cu leafă de 130 ruble argint anual; 2 secretari cu câte 600 ruble argint leafă anuală; 2 traducători cu câte 400 ruble leafă anuală; un registrator cu 400 ruble leafă anuală; 2 copişti mai vechi cu câte 300 ruble pe an și 2 copişti mai noi cu câte 200 ruble pe an. Pe deasupra s'a mai propus a se înființa: 4 revizori cu câte 750 ruble leafă anuală, luați sau din stab, ofițeri rusești în retragere și de nădejde, sau din funcționarii moldoveni și munteni pentru a face, după instrucțiunile Președintelui, revizie în toate ramurile administrației Principatelor. Pentru cheltueala cancelariei s'a fixat suma de 2.000 ruble peste tot și în total, împreună cu lefile, 9.600 ruble pe an. Comandantul de căpetenie Prozorovski a găsit statul alcătuit de Cușnicov cu desăvârșire neîndestulător și a adaos doi revizori cu câte 750 ruble leafă anuală și pentru cancelarie a mai alocat încă 1.000 ruble pe an, ceeace a ridicat cheltuelile statului la suma de 12.700 ruble pe an. Această sumă a fost împărțită deopotrivă între Divanul Moldovei și al Țării-Românești și Divanurile erau îndatorate să închipuească banii pe fiecare trimestru înainte. Rămășița, după achitarea lefilor și acoperirea cheltuelilor cancelariei, era întrebuințată pentru recompensarea și încurajarea slujbașilor. Pe lângă persoana Președintelui și nefăcând parte din stat se găsea un funcționar din partea Divanului Moldovei, al doilea Logofăt Crupenski, pentru întreținerea raporturilor cu Divanul.

La București se găsea Vicepreședintele Gregorie Grigorievici Engelhart și pe lângă dânsul trei revizori din acei ce figurau în stat, din cari unul era funcționar pentru misiuni speciale, al doilea controla operațiunile Vis-

(1) No. 98. Despre statul Președintelui Divanurilor și despre fondurile pentru acest stat, 1808. Ibid., p. 373.

teriei Terii-Românești și al treilea dirijă comisiunea pentru aducerea la cunoștința locuitorilor a tuturor hotărârilor ocărnuirii. Pentru cancelaria Vicepreședintelui se mandatau, în vremea lui Cușnicov, 500 ruble dela Visteria Valahiei. Din trei revizori ce se găseau la dispoziția Președintelui însuș, unul dirijă afacerile raiei Hotinului, al doilea ale Basarabiei (Bugeac) și al treilea afacerile cercului (?) Botoșani.

Cuşnicov recunoaşte neîndestularea acestui stat. După cererea sa un ucaz împărătesc, adresat lui la 20 Februarie 1809, a adăos la stat pe unul din funcţionarii Consulatului, cu leafă anuală de 600 ruble. Dar numai al doilea Preşedinte, Senatorul Vasile Ivanovici Crasno Milaşevici, care a funcţionat dela 10 Martie 1810 până la Noemvrie 1812, a întregit cu desăvârşire personalul statului. Spre a mări înrăurirea Divanurilor asupra cursului afacerilor, Crasno Milaşevici a înfiinţat funcţia de executori, câte unul de fiecare Divan, cu 750 ruble leafă anuală, a instituit un arhivar cu 400 ruble leafă anuală, a egalizat lefitele tuturor copiştilor şi ale celor doi secretari, adăogându-le câte 200 ruble pe an. Suma afectată pentru stat s'a mărit astfel până la 15.200 ruble.

Noul Comandant de căpetenie, contele Camenski, a recunoscut aceste schimbări ca vremelnice. Fără a se limita întru aceasta, Crasno Milașevici, în anul 1811, a mai adăos doi revizori, din cari unul rămase pe lângă el pentru misii extraordinare, iar celalalt a fost trimis de către Milașevici la Chișinău, în vederea neregulelor mari ce se petreceau în Serdăria Orheiului.

În acelaș timp s'au adăos la ștat 2 ajutoari de secretari cu câte 500 de ruble pe an și 2 copişti cu câte 300 ruble pe an. Suma pentru ștat s'a mărit astfel până la 16.400 ruble. Lefile erau plătite în galbeni de greutate sau în lei, socotind câte 3 lei rubla și mai pe urmă, dela Septemvrie 1810, câte 3 lei 24 parale rubla. S'au cuprins în ștat, în anul 1811, arhitectul Osmidov, din cauza măsurăturilor de pământ, și arhitectul Basarabiei (Bugeac) cu 100 ruble leafă pe an, un traducător cu 100 ruble pe an și un medic cu 1.200 ruble anual.

În cele dintâi trei luni (1) Divanurile au plătit în aceeaş vreme fiecare câte 4.167 lei de argint în monetă turcească pentru ştatul Preşedintelui, neintrând într'această sumă salarul lui. Deoarece valoarea rublei eră stabilită la 3 lei turceşti, rezultă că lefii şi cheltuelile de cancelarie ale *Ştatului* Preşedintelui se ridicau la 926 ruble pe lună.

(1) No. 30. Registru de sumele plătite de Divanurile Principatelor Moldovei și Valahiei pentru *Statul* Președintelui precum și de plățile efectuate, atât pentru salariul funcțiilor cât și pentru toate cheltuelile de cancelarie, dela 1 Aprilie 1808 până la 3 Ianuarie 1809. Îscălit de Cușnicov și de secretarul Sanov. Extras Halippa în Труды I p. 343.

La 1 Iulie 1808 bugetul a fost sporit la 1.000 lei pe lună. Salarul cel mai mare, acel al secretarului era de 400 lei ($133\frac{1}{3}$ ruble) pe lună. Din suma rămasă disponibilă se distribuie celor doisprezece funcționari ai Statului, la sfârșitul anului, o gratificație variând dela 1.000 lei cel mult la 300 lei cel puțin.

Un voluminos dosar (1) cuprinde corespondența pentru chemarea în slujbă de către Președintele Divanurilor a deosebite fețe din serviciile Ocârmuirii centrale ale Rusiei și atestatele acelor fețe pentru slujbele anterioare, remise lor de Președinte la ieșirea din slujbă. Cea mai mare parte a funcționarilor aleși de Cușnicov urmară să slujească și sub Crasno Milașevici până la plecarea acestuia.

La încheierea păcii, cancelaria Statului se mută la Chișinău. Aici Crasno Milașevici scrise toate atestatele cât se poate de lăudătoare pentru aceia în tovărășia cărora ocârmuise Principatele. Mulți din ei fură recomandați celui dintâiu Guvernator civil al Basarabiei, Scarlat Dimitrievici Sturdza, și apoi primiți din nou în slujbă.

Cușnicov rămase Președinte al Divanurilor până la 27 Aprilie 1810, când se retrase din propria lui voință, în urma trimeritii la comanda trupelor din Chiev a lui Miloradovici, cu care era foarte legat, și a surguririi Vistierului Filipescu cu întreaga lui familie în Rusia. Principele Bagration, Comandantul de căpetenie de atunci, chemându-l la București în primăvara anului 1810, Cușnicov, sub diferite pretexte, nu veni; «el întreținu cu șeful lui o corespondență destul de acră din amândouă părțile, sfârșind prin a cere și a obține punerea lui în retragere. Nu fu regretat (2)».

În locul lui fu numit Senatorul Crasno Milașevici «bărbat în vârstă, de sănătate slabă și foarte îndărătnic. Avea obiceiul afacerilor, cunoștea toate finețele și subtilitățile lor... Avea până atunci reputația unui bărbat cinstit». Crasno Milașevici fu și mai puțin iubit decât Cușnicov (3).

Deoarece Iași era reședința Președintelui Divanurilor, în București se numi un Vicepreședinte. Cel dintâiu fu generalul Engelhart, un bun ofițer, dar absolut incapabil ca ocârmuitor. Căsătorit cu o femeie care fusese soția unui soldat de rând și părinte

(1) No. 146. Despre rânduirea și scoaterea din slujbă a funcționarilor Statului Președintelui Divanurilor, 1808. Halippa, Труды II, 361.

(2) Langeron în Hurmuzaki, supl. I, vol. III, p. 216.

(3) Ibid.

a opt copii, Langeron (1) zice că «avù slăbăciunea să profite de locul lui și să tremure dinaintea lui Miloradovici».

Tot Langeron (2) zice că «Engelhart succomba sous le poids de ses déprédations». (3)

(1) Hurmuzaki, supl. I, vol. III, p. 187.

(2) Ibid., p. 321.

(3) Iată cum zugrăvește Langeron pe generalii ruși, tovarășii lui de arme, cari comanda armata din Principate:

...Mais Meyendorff, indépendamment de son indécision ordinaire, avait un calcul qui allait avant tout: il voulait ramasser de l'argent, et une expédition utile, rapide et glorieuse ne lui en aurait pas procuré. Il prétexta le manque de vivres. Ce prétexte était absurde et même risible par son ridicule.

Les régiments avaient employé dans leur marche de Doubassar à Bender une partie de leur biscuit de réserve; mais en réunissant ce qui en restait encore dans leur chariots de vivres, on pouvait en donner pour quinze jours au détachement qu'on eût envoyé, et c'était plus que suffisant. De plus, il y avait à sept verstes de Bender, dans les magasins de Tiraspol, une grande quantité de biscuit dont on pouvait disposer. Mais Meyendorff voulait marcher avec toutes ses troupes, prendre des vivres dans tous les villages tartares où il savait bien qu'on en trouverait abondamment et sans rien payer, et en s'arrangeant ensuite avec les officiers des vivres, toujours très disposés à de pareilles manœuvres, montrer une grosse somme employée à les acheter. Son calcul lui réussit fort bien et lui fut fort avantageux. Il ne le fut pas autant à la Russie. (Langeron in Hurmuzaki, supl. I, p. 118).

...Quand un général s'abandonne à des calculs tels que ceux qui dirigeaient les démarches de Meyendorff, il doit être au moins fort indulgent pour ses subordonnés, et leur permettre de faire en petit ce qu'il fait en grand.

Sur cela Meyendorff ne laissait rien à désirer.

C'est avec ses quatre lieutenants, qui composaient son conseil secret, qu'il prenait les mesures les plus efficaces pour piller le pays et les troupes et faire tourner les événements de la guerre, non au profit de la Russie, mais au sien et à celui de ses associés. Ce tableau est triste, mais il est de toute vérité. Ibid., p. 120.

...J'arrivai à Bender le 1/13 Janvier 1807 et y trouvai le régiment de Nijégorod et son chef, le Général-Mjaor Khitrow. Celui-ci s'y occupait avec zèle et avec succès de suivre les exemples de Meyendorff, en dépouillant la ville de grains, de bois de construction et de tout ce qui pouvait servir à l'utilité et à l'ornement de ses campagnes à Odessa.

A Akerman, le général Loveika marchait sur les traces de Khitrov, quoique avec moins de publicité. Mais toutes ces petites filouteries subalternes n'étaient que des jeux d'enfants en comparaison de ce qui se passait à Kilia.

Zass, qui occupait Kilia depuis le 9/21 Décembre, y avait laissé son infanterie et avait dispersé sa cavalerie dans des villages, le long des lacs Kităi et Kotteboug, et jusqu'auprès d'Ismail.

Zass faisait piller les récoltes des habitants par ses dragons et faisant ensuite le rapport qu'il les achetait, et comme il commandait en chef dans cette partie, il fixait lui-même les prix qui étaient exorbitants. Le commissaire des vivres, à qui il donnait une part du profit, lui payait tout ce qu'il voulait. Lui et les autres chefs des régiments recevaient des sommes énormes pour des achats imaginaires...

El fu înlocuit prin Generalul Stetter în luna Ianuarie 1811, și

Non seulement ils faisaient payer fort cher à la caisse impériale ce qu'ils recevaient gratis, mais encore ils rassemblaient les grains et les bestiaux superflus, les embarquaient à Kilia sur des bâtiments marchands, et les faisaient vendre à Odessa. (Ibid., p. 120 sq).

... La formation de tous ces bandits fut confiée par le duc de Richelieu au Prince Cantacuzène, Moldave, retiré du service comme lieutenant-colonel et parent du général Mélissino.

Cantacuzène avait fait semblant de servir dans la guerre de 1788. Dans celle-ci il ne jugea pas à propos de faire même ce semblant: il équipa très mal ses volontaires, mais assez bien ses haras et les troupeaux de ses terres... (Ibid., p. 121).

... Ces Cosaques (du Bog) avaient pour Attaman un général major du Don nommé Kraznow, officier brave et connaissant son métier; mais les exactions qu'il commettait forcèrent le Duc de Richelieu, sous les ordres de qui il était, de le changer, et il le remplaça par le Prince Cantacuzène dont je viens de parler, qui, pendant toute la campagne, resta à Kischenew sous prétexte d'y cuire du biscuit pour l'armée, et laissa ses cosaques et ses volontaires se battre loin de lui. Il est vrai qu'ils se battirent très peu... (Ibid.).

Le Prince Prozorovsky confia sa chancellerie à un allemand nommé Bézak. C'était un homme d'une mémoire prodigieuse, sachant et écrivant parfaitement le russe, l'allemand et le français, versé dans les affaires, ayant un travail facile et agréable, enfin réunissant toutes les qualités qui eussent pu légitimer la confiance de son Chef, si son extrême immoralité ne les eut toutes ternies. Mais il a été accusé de n'avoir rien de sacré. L'Empereur le connaissait et ne l'estimait pas. Il vit avec peine que Prozorovsky s'en servit, mais il le souffrit. Cet homme avait été employé auparavant dans plusieurs chancelleries et en avait été éconduit avec l'ordre fâcheux de n'être plus employé nulle part... (Ibid., p. 152).

... Le Prince Prozorovsky y avait fait nommer (à Bucarest) un Vice-Président... le Général-Major Engelhart, chef du régiment de la Nouvelle Ingridie. C'était un homme de 50 ans, bon et brave officier, mais fort ignorant en administration. De plus, pauvre et père de huit enfants qu'il avait eus de la femme d'un soldat qu'il avait eu la faiblesse d'épouser après l'avoir entretenue pendant dix ans; il eut celle de profiter de sa place et de trembler devant Miloradovitch qui souvent en imposait même à ses chefs et à plus forte raison à ses subalternes.

A son arrivée à Bucarest Engelhart avait annoncé une grande sévérité et affiché des principes de probité qui n'étaient pas ce qu'il fallait aux Valaques, mais qui ne les effrayèrent pas longtemps; Philippesco trouva bientôt le chemin du cœur de leur Vice-Président... (Ibid., p. 187).

Le Général-Major Kosak-Issaew commandait en Petite Valachie depuis trois ans; je l'ai déjà dépeint: c'était un homme d'esprit, actif, intelligent, fort en état de commander un corps, mais peu moral et trop occupé de ses intérêts.

La Petite Valachie était une mine d'or qu'il exploitait à son profit depuis quatre ans que nous occupions les deux provinces. Personne, comme je l'ai déjà remarqué, n'avait pensé à ce que l'on pouvait en tirer. Le passage seul des marchandises à Zimnitz et de Vidin en Transylvanie pouvait rapporter par an plus de 200.000 ducats; le sel pouvait en fournir au moins le double; mais ni Michelson ni Prozorovsky ni Miloradovitch ni Koutouzov ni Engelhart n'avaient imaginé de tirer de ces provinces un seul ducat de revenu pour la caisse impériale; il n'y avait point de douanes d'établies; toutes les mar-

rămase până la 27 Octomvrie al aceluiaș an, când veni în locul

chandises passaient ou en contrebande ou par des billets de la Chancellerie de Miloradovitch et de celle d'Engelhart, chèrement achetés ; ce dernier en profitait pour lui ainsi qu'Issaev ; mais Miloradovitch, aussi peu intéressé et aussi peu économe pour son propre compte que pour celui de l'Empereur, ignorait même que ses alentours vendaient ces billets publiquement et à un prix très élevé.

Le sel était accaparé par Manouk Bey et par Hadji Mosko, ami intime d'Engelhart et le plus actif des traitres vendus aux Turcs.

Les Cosaques laissaient aussi passer les marchandises moyennant une rétribution ; le Colonel Melentiew y avait fait une fortune considérable ; on attrapait souvent des contrebandiers ; mais tout s'arrangeait avec de l'argent, tout le monde gagnait ; c'était une bénédiction. L'Empereur seul y perdait ; mais il doit y être accoutumé... (Ibid., p. 193).

...Tchevkin, l'un des hommes les plus intelligents, les plus actifs et les plus capables de la Russie, eut été très précieux dans sa place (à la tête des approvisionnements) si sa délicatesse eut répondu à ses talents. Mais il était trop soupçonné pour qu'on ne cherchât pas à examiner de près son administration. Il le craignit, demanda et obtint sa retraite.

On fut très embarrassé pour le remplacer ; Bézak n'osait pas laisser cette partie dans les mains du premier membre du comité des vivres, un certain Grabowsky, le plus intrépide fripon de son département et en même temps l'homme le plus nul et le plus incapable.

Ce Grabowsky est encore une preuve qu'en Russie, non seulement on ne punit jamais mais même qu'on déplace rarement un imbécile.

Soumis à un jugement criminel et n'ayant aucun moyen légal d'éviter une punition qu'il avait méritée vingt fois, il eut recours à Bézak. Le Prince Prozorovsky, indigné de sa conduite avait résolu de le faire punir exemplairement ; mais dans nos armées la volonté du général en chef, quelque absolue qu'elle soit, est souvent obligée de céder à celle des écrivassiers subalternes dont il est entouré. Bézak sauva Grabowsky. ... (Ibid., p. 217).

... Engelhart avait enfin succombé sous le poids de ses déprédations : le Comte Kamensky lui ôta la Vice-Présidence qu'il donna au vieux Général Stetter. ... (Ibid., p. 321).

... Le moment où je commandai l'armée fut celui du renouvellement des baux et des contrats pour les hôpitaux et je pus juger de l'infamie des abus de cette hideuse et désastreuse partie de l'administration de notre armée. L'imagination la plus exercée au vol et aux déprédations ne peut se représenter ce qui se passait dans les hôpitaux russes et la plume se refuse à le décrire.

Je ne m'étendrai point ici sur le détail des petits vols subalternes et journaliers qui souillent cette partie tels que :

1. De n'exclure les morts que 15 jours, un mois ou deux mois après leur décès, pour profiter de la portion qu'on est censé leur distribuer pendant ce temps.
2. Les connivences criminelles des médecins, des directeurs et des entrepreneurs pour tripler les médicaments et les portions.
3. Les demandes continuelles de vins étrangers pour les malades (vins de Madère, de Malaga, de Bordeaux) que ces malheureux ne buvaient jamais (et c'est fort heureux car ils en seraient empoisonnés).
4. Les rapports qu'on fait que les effets d'hôpitaux neufs sont pourris, pour en obtenir de nouveaux et les vendre, etc. Enfin, mille horreurs pareilles qui sont si connues,

lui Generalul major Hristofor Macarovici Commino, grec de naștere.

et, j'oserais même dire, si reçues, qu'on n'y fait plus attention. Mais je citerai un abus, ou plutôt un crime, car le mot n'est pas trop fort pour la chose que j'ai à peindre.

Les prix des hôpitaux ambulants sont doubles de ceux des hôpitaux sédentaires. Il y a par conséquent un grand profit pour les entrepreneurs à faire voyager les malades, profit d'autant plus assuré que, dans le chemin qu'on leur fait parcourir, on donne rarement ce qui est prescrit. D'après cela les médecins en chef de l'armée et des corps s'arrangeaient avec les entrepreneurs pour faire changer sans cesse les malades de place; on fermait les yeux sur les lenteurs des voyages; sous prétexte de mauvais temps ou de manque de chariots, les transports restaient en route 3 ou 4 fois plus de temps que celui qui était strictement nécessaire. Les malades mouraient en chemin; mais les entrepreneurs s'enrichissaient et tout était à merveille.

Sur 16.000.000 de roubles que coûtaient les hôpitaux de notre armée, il y en avait certainement dix de volés. ... (Ibid., p. 324).

... Le général Zass avait été chargé par le Comte Kamensky qui ne le connaissait pas sous le rapport de la moralité, de protéger le commerce de Vidin et de la Transylvanie. C'était une source inépuisable de richesses. Il lui était ordonné de percevoir un droit de deux ducats par chaque ballot de marchandises; Zass en percevait le double. Ils versa dans la caisse impériale pendant l'hiver plus de cent mille ducats et, d'après les calculs les plus modérés faits par des gens très au fait de tous les détails de ce repaire d'iniquités, lui et ses alentours en gardèrent autant pour eux.

Le cri public, les plaintes des habitants de la Petite Valachie, la peur de l'Autriche dont les négociants rançonnés et inquiets de l'avenir faisaient aussi entendre leurs réclamations, forcèrent Koutouzov de changer Zass. Il le fit remplacer par Voinov.

Zass ne s'effraya point de cet acte d'une sévère justice. Il forma son plan. D'après la connaissance qu'il avait du caractère de Koutouzov, il vint à Bucarest et y afficha la plus grande sécurité et la plus grande insolence. Madame Zass, aussi hardie que toutes les femmes du métier qu'elle avait adopté, se permit devant la Comtesse Thiezenhausen, fille du Général Koutouzov et qui était venue passer quelque temps avec son père, les plus fortes invectives contre notre Général en Chef et lui dit que son mari se plaindrait à la Cour. M-me Thiezenhausen, justement indignée de cette impertinence, rapporta sur le champ cette conversation à son père, comptant l'animer encore davantage contre Zass. Le contraire arriva. Au nom seul de la Cour, Koutouzov trembla. Zass lui persuada que lui seul pouvait mener à bien l'affaire intéressante de la flotille de Vidin et se fit renvoyer à Krajova.

Zass retourné triomphalement à Krajova y recommença ses brigandages avec encore plus d'impudence et autant d'impunité. ... (Ibid., p. 328).

En cas de guerre il n'y avait qu'un moyen sûr de perdre la Petite Valachie, c'était de ne pas y laisser Zass et d'y envoyer Markow. Koutouzov n'y manqua pas—Markow en désirant cette place, se promettait bien d'y suivre les exemples de Zass en matière de finances; mais il ne put que glaner; la moisson était faite. Il n'y accapara que 2.000 ducats, tous frais faits. C'était peu, il en fut affligé et s'en plaignit ... (Ibid., p. 384).

J'ai parlé assez en détail dans le cours de cet ouvrage des dépredations qui ont été commises dans notre armée et des pertes de revenus qu'on aurait pu facilement obtenir. Je me contenterai d'ajouter ici quelques courtes réflexions,

Acestuia îi succedă, la 15 Martie, Generalul Repoinski. Cel de pe

...L'entretien seul de l'armée coûta à la Russie 30.000.000 de roubles par an, les abus, les vols scandaleux dans la partie des hôpitaux, dans celle des vivres, dans les fournitures, absorbaient la plus grande partie des sommes de la caisse impériale . . . .

Cependant si nos employés eussent eu une autre idée d'administration que celle de profiter de tout pour eux et de ne pas penser au bien du gouvernement, non seulement le pays eut pu fournir à toutes les dépenses de l'armée, mais même verser du numéraire dans nos caisses, comme je l'ai déjà remarqué et prouvé . . . .

Les salines de la Bessarabie seules pouvaient rapporter vingt à trente mille ducats au gouvernement, si elles eussent été bien administrées. Dans la première année elles furent pillées; dans la seconde le Divan de Moldavie les afferma au plus bas prix; ensuite le Général Toutschkow, éloignant ou effrayant les fermiers qui se présentèrent, en profita presque seul.

Le Général Miloradowitsch, à qui le commandement des deux Valachies fut confié, traita les finances de l'Empereur comme les siennes; il laissa faire à ses alentours et à ses favoris valaques et grecs tout ce qu'ils voulurent, et tout le profit des douanes passa à des brigands, à des Philipesco, à des Fakas, etc . . . .

En 1809 Bézak et Coronelly accaparèrent tous les blés de la Bulgarie et les revenus des douanes de Galatz. Ce qu'on ne prit pas fut dissipé. Coronelly en fit autant de celles de Silistrie en 1811. Le Général Zass, à qui l'on doit pourtant d'avoir découvert la mine d'or des douanes de la Petite Valachie, s'empara, avec ses affidés, les Straudmann, les Krassowsky, etc., de plus de cent mille ducats sur le profit de ces douanes. En 1812 le Général Koutouzow, au lieu d'établir la douane de Zimnitz au profit de l'Empereur en abandonna les avantages pécuniaires à la famille de sa petite sultane. (Ibid., p. 390).

Iată în fine tabloul ce ni-l face tot Langeron de moralitatea unuia din Comandanții supremi ai oștirii din Principate, care este totodată și unul din eroii naționali ai Rusiei, Cutuzov:

...Le premier soin de Koutouzov en arrivant à Bucarest fut de chercher une maîtresse; il n'était pas difficile d'y en trouver; mais son choix nous étonna: il tomba sur une enfant de quatorze ans, sur une nièce de Varlamme, mariée à un jeune Boyard nommé Gouliany. Koutouzov à qui elle plut et qui connaissait parfaitement les Valaques (?), fit dire au mari de lui amener sa femme, et il n'y manque pas (?). Le lendemain Koutouzov nous présenta sa Dulcinée et la produisit dans le monde, et malheureusement cette enfant prit bientôt sur lui l'empire que toutes les femmes, quelles qu'elles soient, obtiennent facilement sur lui et n'en profita que trop pour elle et pour sa famille (Ibid., p. 327).

... Pendant son séjour à Bucarest, le Général Koutouzov ne se gênant plus sur rien, se livra à la plus honteuse crapule, bravant au degré le plus scandaleux tout respect humain. Il fit de sa maison un véritable mauvais lieu. Il porta l'oubli de toute pudeur et de toute bienséance jusqu'à faire enlever publiquement à son mari cette petite Valaque de quatorze ans dont j'ai déjà parlé. (Atunci cum se potrivește afirmațiunea de mai sus că i-ar fi adus-o chiar bărbatul ei?) Elle s'appelait Mme Gouliany. Il en fit une maîtresse en titre, une sultane favorite. Elle venait tous les soirs chez lui et il s'abandonnait avec elle sans réserve et en présence de tout le monde à des familiarités qui dégénéraient en indécences et révoltaient tous les honnêtes gens qui étaient obligés d'aller chez lui.

Lorsqu'il était invité à dîner il était de droit d'engager aussi Mme Gouliany et il s'enfermait avec elle dans un cabinet après dîner. Le Vice-Président de Valachie, le

urmă Vicepreședinte fu Constantin Ghica care, precum vom ve-

Général Komnéno eut l'impudence d'engager à diner avec cet heureux couple des femmes de généraux qui furent obligées de sortir de la maison. Aux bals, aux clubs, dans les lieux publics, on voyait cette petite impudente constamment auprès de lui. Elle s'asseyait souvent sur les genoux de son amant septuagénaire, jouait avec ses cordons et se laissait embrasser en éclatant de rire.

La société intime de Koutouzov était composée à l'avenant des mœurs et des usages de sa maison. Voici quels étaient ses confidents, ses affidés et ses amis intimes:

1-o. La mère de Mme Gouliany, Mme Barkanesco, qui lui apprenait en secret ce qu'elle devait savoir pour réveiller les désirs épuisés du Général et venait jouir du résultat de ses leçons.

2-o. Le bonneau en titre, Coronelly, le plus sot et le plus vil des misérables qui composaient ce tripot.

3-o. Un autre Grec nommé Barotzy, employé depuis trente ans dans le département des Affaires Etrangères comme espion, envoyé comme tel à Constantinople par le Ministre de la guerre sous prétexte de faire un échange de prisonniers. C'était un homme adroit, fin, actif et qui jugeait souvent très bien les hommes et les choses. Koutouzov le caressa et il abandonna son rôle et son voyage pour rester à notre quartier général.

4-o. Un Italien nommé Bogliaco, médecin et entrepreneur du club. Il était connu pour avoir été dans l'Archipel banquier, banqueroutier et ensuite voleur et condamné à être pendu.

5-o. La femme de Bogliaco, sortie de la dernière classe des habitants de Bucarest et entretenue par un adjutant de Koutouzov (Kaïssarow).

6-o. Le Grec Yharry que j'ai déjà fait connaître.

7-o Un Polonais nommé Chodkiewitsch, escroc public, reconnu pour tel et s'en vantant, qui, dès sa plus tendre jeunesse, avait gagné au jeu de la manière la plus frauduleuse, une fortune immense. . . . Il était fermier de Koutouzov. Sa femme, et c'était la septième qu'il avait épousée, était jolie et lui avait procuré la protection du vieux général. Il était venu à Bucarest sous prétexte de rendre des comptes à Koutouzov et de placer son fils au service, mais dans le fait pour jouer et dépouiller les Valaques et les Russes. Ce ne fut qu'après deux mois de travail que Kaïssarow et moi nous parvinmes à nous en défaire et nous n'y réussîmes que parce qu'il eut l'imprudenc de jouer avec des officiers russes et que Koutouzov craignit que l'Empereur, qui avait le jeu en horreur, ne lui sût mauvais gré d'avoir gardé cet escroc près de lui: Chodkiewitsch partit avec douze mille ducats qu'il soutira des Valaques.

C'est dans cette fange que se vautrait publiquement un vieillard de soixante-huit ans, décoré de tous les ordres de la Russie. C'est au milieu de cette société immonde qu'il passait sa vie.

Rien n'est plus dégoûtant qu'un vieillard crapuleux et, ce qui ajoutait encore au dégoût que Koutouzov inspirait par sa conduite, c'était le danger qui résultait de pareilles liaisons et l'influence condamnable que toutes ces espèces avaient sur lui.

Il ne savait rien refuser à tous ces parasites. Ils disposaient de toutes les places, de toutes les grâces. Mme Gouliany, pour 2.000 ducats, fit nommer à la place importante de Caimacam ou gouverneur général de la Petite Valachie à un Comte Budetzko (Dudescu), connu pour le plus mauvais sujet de la Valachie, dangereux même par ses opinions et par ses liaisons et qui, du temps du Prince Ypsilanti, avait dû avoir la tête coupée pour

deă aiurea, obținuse dela Ruși titlurile de Cneaz și de General major (1).

Iată câteva note asupra boierilor deputați de Divanuri pe lângă cartierele generale, pentru a înlesni raporturile comandanților ruși atât cu Divanurile cât și mai ales cu autoritățile locale:

Pe lângă (2) cartierele generale, întâiu dela satul Călieni și în urmă în orașul Focșani, se aflau ca ajutoare ale comandanților supremi, pentru corespondența cu Divanurile și cu autoritățile țerii, deputați de ai Divanurilor. Pe lângă prințul Prozorovski, a fost la început în această funcțiune bătrânul și bolnăviciosul Vornic Ralet pe care prințul îl iubiă foarte mult și, spre ușurare lui, atașase (delegase) sub ordinul lui doi călăreți. Slăbiciunea sili în curând pe Ralet să demisioneze. Pe el l-a înlocuit boierul Nicolae Mavru, după recomandația Generalului locotenent Miloradovici; și el se distingea prin talente mari și o cinste deosebită. În afară de dragoman, pe lângă Comandantul Suprem se găseau în permanență 2 deputați, câte unul din fiecare Divan,

une correspondance avec Passavan Oglou, correspondance très condamnable et qui fut interceptée.

Mme Gouliany fit aussi donner la charge d'Aga ou chef de la police de Bucarest à son cousin, un Philipesco, espion connu des Turcs, ainsi que tous les membres de sa famille.

Le cabinet, les chancelleries de Koutouzov étaient aussi le foyer de toutes intrigues. Le faible et coupable vieillard était tirailé par tous les individus qui cherchaient à s'emparer de sa confiance et qui, dès qu'ils l'avaient obtenue, en abusaient impudemment.

Chacun de ces employés, de ces parasites, de ces entremetteurs avait un but: c'était l'espoir d'une place ou d'une fortune. Il ne manquait à tout cet immonde tripot que le Général Markow; il ne manqua pas d'arriver; il avait sur Koutouzov, qui cependant le connaissait parfaitement, l'ascendant le plus entier. Markow calcula qu'il ferait mieux ses affaires avec Koutouzov et, malgré le cri public, il se fit envoyer Petite Valachie à la place de Zass qui, soit par mécontentement soit parce qu'il avait fait sa fortune et ne voulait plus la compromettre, persista à quitter l'armée et, sous prétexte d'une maladie plus feinte que réelle, obtint d'aller pour quelque temps à Odessa. (Ibid., p. 381 sq.).

Și asemenea oameni îndrăznesc să denunțe corupțiunea și venalitatea boierilor din Principate! Ei au cutezanța să se gereze în reformatori ai moravurilor corupte din Moldova și din Țara-Românească! În realitate ei n'au făcut decât să adaugă, la corupțiunea fanariotă, proceduri nouă, acele ale metodei moscovite de jaf, de dilapidare și de desfrâu. Prin contactul lor țerile noastre nu s'au curățit câtuș de puțin de noroiul care le necinstia: din potrivă noroiul s'a mai adaus.

(1) V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, IX, p. 226.

(2) No. 235. Despre numirea deputaților Divanurilor pe lângă comanele rusești, 1808 Extras Halippa in Труды, II.

meniți să stăruească pentru urgenta executare a ordinelor, când se cerea concursul autorităților locale. Pe lângă cunoștința limbii ruse și franceze, se mai cerea din partea deputaților o hărnicie desăvârșită. Pe lângă Comandanții supremi, Prozorovski și Bagration, au îndeplinit însărcinarea de deputați spre mulțămirea lor: Munteanul Căminarul Gheorghe Rasti și Moldoveanul Spătarul Mihalache Racoviță, care a înlocuit pe fostul Vornic al Obștiei, pe bolnăviciosul Nicolae Hrisoverghi, și Starostele de Putna, Comisul Costache Conachi. După ordinul Comandantului suprem, erau numiți vremelnici deputați și pe lângă alți comandanți de corpuri. Astfel în toamna anului 1808, când prințul Prozorovski se gândia la trecerea Dunărei și, pentru a opera în Principate, formă o armată de rezervă sub comanda Generalului-Locotenent Ivan, Nicolaevici Essen I-ul, atunci pe lângă acesta din urmă au fost atașați doi deputați, Căminarul Iordache Jurjea din Moldova și al doilea Logofăt Alexandru Duculescu din Țara-Românească. Amândoi au servit spre mulțămirea lui Essen; iar Cușnicov le exprimă recunoștința Comandantului suprem, în Divan. Pentru aceea, când cartierul principal a fost trecut vremelnic de către Prozorovski din Călienii în Focșani, iar armata principală lăsată în acelaș loc, sub comanda Generalului de infanterie, Conte Mihail Ilarinovici Goleniștcef Cutuzov, pe lângă acesta au fost atașați noii deputați: Mihalache Mavro din Țara-Românească și Căminarul Ion Greceanu din Moldova. Mai mulți deputați ai Divanului moldovean se mai găseau și pe lângă Conte Langeron, comandantul diviziei dislocate în Tabac (Bolgrad) și se mai vorbește despre zelul deputatului Șatraru Alexandru și al doilea Logofăt Toma Stamate; în special Langeron laudă pe Toma Stamate, «de a cărui activitate eră foarte mulțumit». Generalul Eugeniu Ivanovici Marcov, comandantul diviziei a 15-a, în timpul trecerii acesteia din Botoșani la Focșani, în Septemvrie 1808, a rămas foarte mulțumit de deputații atașați către dânsul: Racoviță și Stolnicul Gheorghe Luiz. Raporturile favorabile ale lui Marcov îndemnară pe Cușnicov să-și exprime recunoștința față de acești deputați în plină ședință a Divanului moldovenesc. În sfârșit, pe lângă Generalul-Maior Sergiu Alexandrovici Tucicoff, comandantul armatelor cari se găseau în Bugeac, se aflau ca deputați *ex officio*, ispravnicii din Tomarova (Reni) și Ismail. Ispravnicul din Tomarova eră Teodor, pe care îl laudă Tucicoff și Generalul-Locotenent Zass. Ispravnic de Ismail a fost Medelnicerul Grigorie Clucerescu, de asemenea un foarte destoinic funcționar, cunoscut personal de Cușnicov.

În anul 1807, o parte din boierii cei mari ai Moldovei, în cap cu Visternicul Iordache Balș, urziră o intrigă spre a scoate din scaunul chiriarhicesc pe Mitropolitul Veniamin Costachi care îl

ocupă în acel moment. Visternicul Iordache Balș era bărbatul care avea atunci în Moldova mai mare putere și influență decât oricine. Clevetitorii voiau să aducă pe scaunul mitropolitan, în calitate de Exarh, pe Gavril. Acesta fusese patru luni Mitropolit al Moldovei în anul 1792, în timpul ocupațiunii rusești, apoi pe urmă Mitropolit al Chievlui și, la 1807, membru în sfântul Sinod al Rusiei. Gavril Bănulescu era originar din Câmpulung (1). La 1778 îl vedem profesor de limba latină în Iași, la 1779 se călugărește în Constantinopol, la 1782 devine profesor de filozofie și rector la Pultava. La 1784 Gavril Calimah îl face arhimandrit, la 1788 este iarăș rector și profesor la Pultava: la 1789 este numit de Ruși Arhiereu în Moldova cu titlul de al Benderului și al Achermanului. La 1792 Rușii îl numesc Mitropolit al Moldovei, unde rămâne până la plecarea lor; la 1793 devine Mitropolit al Chersonului și al Crimeei, la 1799 Mapolit al Chievlui și el Haliciului, la 1801 membru al Sinodului și, la 1803, părăsește Mitropolia Chievlui din cauză de boală. Se bucură de o deosebită favoare la Curtea rusească, dela care primise de repetite ori distincțiuni și daruri însemnate.

Dintr'o scrisoare publicată în *Istoria Mitropoliei de Iași* de C. Erbiceanu, rezultă că, la Dubăsari, unde se află în primăvara anului 1807 Gavril, veni Spătarul Ramadan (2) să-i comunice că un rând de boieri, mai cu samă Bălșeștii, îi propun să primească iarăș Mitropolia. Fostul Mitropolit primi și însărcină pe maiorul Anton Mavrichi să alcătuească către Impărat, din partea boierilor, o jalbă prin care cereau de Exarch în Moldova pe Preaosfinția Sa, adăogând că acuma este bine în sănătate și doritor să servească noua sa patrie (Rusia). Tot aici se zice că Gavril mai ceruse Chiriaria Moldovei și în vremea împăratului Pavel, primind ca răspuns s'aștepte, că doară Poarta nu va fi totdeauna în pace cu Rusia, apoi în urmă mai întrebuițase toate mijloacele pentru a ajunge la acelaș scop.

Jalba către Impărat fu adusă la Iași și iscălită de cei mai mulți din boieri, dar un număr din ei nu numai că refuzară cu hotărîre (3), dar mai alcătuiră și o călduroasă apărare (4) a lui Veniamin, refutând punct cu punct toate învinuirile ce i se aduceau.

Partida lui Iordache Balș fiind mai tare și, pe deasupra, susținută de Ruși, Mitropolitul Veniamin se retrase de bună voie în anul

(1) *Originea câmpulungeană a lui Gavril, Mitropolitul Chievlui*, de T. V. Stefanelli, în *Analele Academiei Române*, t. XXIII, p. 357 sq.

(2) p. 49.

(3) Vezi declarația Logofătului Dumitrache Sturdza, în Erbiceanu, *op. cit.*, p. 45.

(4) *Ibid.*, p. 46.

următor, 1808 (1), Divanul afectându-i ca loc de retragere mănăstirea Slatina, cu toate veniturile ei, pe viață.

D-l Halippa ne dă un extract din *predlojenia* lui Prozorovski, prin care se puneă și Țara-Românească sub autoritatea spirituală a Exarhului.

La urma Prea Inaltului Ucaz către Sfântul Sinod din 27 Martie 1808, despre numirea Mitropolitului Gavril ca Exarh în Principate, Comandantul suprem, Cneazul A. A. Prozorovsky, trimise ambelor Divanuri o încunoștințare spre cuvenita luare în considerare a numirii făcute de Împărăteasca Sa Mărire, urmată din cauza demisiei Preaosfințitului Veniamin, fost Mitropolit al Moldovei, din ocârmuirea păstoriei sale și din toate datoriile lui de mai înainte. Principele Prozorovski încheie comunicarea făcută lui Dositeiu, Mitropolitul Țerii-Românești, arătând că păstoria Moldovei eră încredințată Mitropolitului Gavril, cu cuvintele:

«Apoi, precum Preaosfințitul Gavril a fost rânduit de Sfântul Sinod nu numai în Moldova și în Basarabia, dar și în Țara-Românească, cred de o-sebita mea datorie să aduc la cunoștința Inalt Preaosfinției Voastre ca, pentru viitor, să binevoiți, pentru toate afacerile duhovnicești încredințate vouă, să comunicați cu pomenitul mai sus, Preaosfințitul Gavril și să fiți sub a Sa povățuire și ascultare».

În întâiele zile ale lui Iulie, Exarhul plecă din Iași la București. În urma acestei plecări, Cușnicov trimise Divanului Țerii-Românești un ordin «să se facă Inalt Preaosfinției Sale o primire demnă de rangul său» (2).

În următorul extract găsim o încercare a lui Cușnicov spre stabilirea în Principate a unei proceduri uniforme pentru urmărirea afacerilor criminale, care să îngreuneze funcționarilor comiterea abuzurilor. Din dosarele criminale ce le-am examinat n'am putut constata ca dispozițiunile Președintelui să se fi aplicat.

Pentru îndepărtarea (3) încurcăturilor, cari se produceau în afacerile ce atârnau de Departamentele criminale ale Divanurilor, Cușnicov a propus acestora să se

(1) Ibid., p. 47 și p. 48.

(2) No. 179. Despre Prea Inaltul Ucaz pentru numirea fostului Mitropolit al Kievului membru al Sfântului Sinod și actual Exarh în Moldova, Țara-Românească și Basarabia și despre înființarea Dicasteriei Exarhiale, 1808, Halippa, Труды, II, 366.

(3) No. 493. Despre instrucțiunile ce trebuiesc alcătuite în ambele Principate, pentru instruirea uniformă a afacerilor de urmărire și criminale, și pentru curmarea mijloacelor ce au ispravniciei de azi și hatmanii de a comite călcări de legi, în astfel ca ele să nu fie cu puțință în timpul de judecare a afacerilor, 1808, Extract Halippa, Труды, III, p. 505.

țină de următorul formular de act de acuzațiune, care a fost supus spre aprobare Comandantului suprem :

1808 anul, Octomvrie în . . . Departamentul Criminal al Principatului Moldovei sau Țerii-Românești, auzind propunerea Consiliului secret și etc. (sau comunicarea făcută de cutare persoană al cărei conținut în urmă să și transcriă), pe baza căror comunicări sau propuneri s'a însărcinat de către Departament isprăvnicia cutărui ținut, să facă cea mai amănunțită urmărire cu privire la acea afacere, care să fie trimisă acestui Departament până la cutare dată. La urmărire au fost interogate anume persoane, și cari au depus : 1) cutare, (să i se ia în scris declarația); 2) cutare, (să se treacă cuprinsul declarației lui) și așa mai departe să se înscrie declarațiile fiecărui martor. După ce se întruniau astfel declarațiile celor implicați și ale celorlalte persoane cari luase parte în afacere, să se arăte dacă au fost ascultați și martorii, arătându-se și declarațiile lor—cum și confruntările, dacă ele ar prezenta vreun folos, ca dovadă pentru împrejurările afacerii. Iar după lege s'a ordonat : (aici să se scrie cuvânt cu cuvânt articolele din legile ce se aplicau în cazurile date, și cari erau în vigoare și întrebuințate de guvern, iar în caz de lipsă a unui text de lege, să se treacă părerile ce se emiteau în cazuri similare, când Departamentul hotărâ după obiceiul local). Pe baza acestora, Departamentul Criminal, conformându-se tuturor împrejurărilor adunate, arătând că el, Departamentul, s'a condus de ele și le-a examinat, hotărâ (și aici se înscria hotărârea) asupra întregii afaceri.

• Cel mai mare rău îl alcătuiau samovolniciile și lipsa de control a instanțelor inferioare judecătorești : isprăvniciile, agiile și hătmăniile. După orânduelile din Principat, aceste instanțe singure judecau afacerile «neînsemnate», ca de pildă pe recidiviști, certurile și altele. Paznicii de pe lângă instanțele polițienești, ispravnicii, agii sau hatmanii, cu ocazia fiecărei afaceri «neînsemnate», se siliu să dobândească cele mai mari foloase, cu gândul de a descoperi bandele de hoți, pe conducătorii sau tănuitorii lor. *Se întrebuințau de asemenea și amenințările, în legătură cu schingiuirile cari aduceau adesea pe interogat într'o stare ce nu se mai putea vindeca, sau îl siliu să recunoască o vină făcută de altul.* Toate acestea au deșteptat în Cușnicov dorința să ia dela Comandantul armatei porunci către ambele Divanuri, prin cari lipsia pe Ispravnici, Agale sau Hatmani de dreptul de a judeca, reducând rolul lor numai la facerea urmăririlor și la adunarea probelor, dar fără nici o amenințare sau schingiuire. Aveau să se îngrijească mai bine de chemarea părților și de adunarea unui număr suficient de dovezi. Divanurile au primit cu neîncredere măsurile umanitare ale lui Cușnicov și de aceea, când, la 1810, a fost schimbat prin Crasno Milașevici, a cerut acestuia să restabilească foastele instanțe în drepturile lor de jude-

care, susținând că «amenințările» se întrebuințează numai ca să se stabilească adevărul. Crasno Milasevici a restabilit drepturile judecătorești ale fostelor instanțe, dar a oprit să se recurgă la amenințări; *căci sub motiv de amenințare, se puteau ascunde niște schingiuniri și sleiri de puteri cari să fie mai grele decât însăș pedeapsa, și pe lângă acestea foarte des se întâmplă ca să fie schingiuiți și oameni nevinovați*. Datoria poliției era însă, cu ocazia adunării de probe, să stăruiească prin interogări juste și exacte să facă pe persoanele cari nu-și recunoșteau vina, să și-o recunoască prin ajutorul dovezilor culese și al probelor; conducându-se în acest scop de mijloacele cele mai umanitare; căci este mai bine să achiți 10 vinovați, decât să schingiuești pe un om nevinovat.

În tot timpul ocupațiunii rusești dezertionile erau foarte numeroase, soldații dezertori oploșindu-se mai cu deosebire în partea muntoasă, în care nu erau trupe rusești, și în mănăstiri.

În marile mănăstiri moldovenești ca Neamțul, Secul, Dragomirna, erau numeroși călugări ruși cari adăpostiau și ascundeau bucuroși pe compatrioții lor fugiți din oaste. Această stare de lucruri silise pe Prozorovski să ia măsuri serioase pentru a-i pune capăt.

Din ordinul Comandantului suprem (1), Cușnicov aduse la cunoștința întregii țeri, prin intermediul Divanului și al Exarhului Gavril (Bodoni), că, pentru oploșirea soldaților fugari (dezertori), cei vinovați vor fi pedepsiți cu toată rigoarea legilor, *pentru infracțiune potrivnică intereselor Majestății Sale Impărătești*. Din această pricină, dacă vreun dezertor fugit era să fi fost prins și, la interogatorul luat lui de către ofițerul de serviciu al armatei, ar arăta că pentru a dezerta a fost pus la cale de cineva, sau după dezertare a fost ascuns știut fiind că este fugar, atunci vinovatul civil avea să fie cerut, prin ispravnicii din Iași, spre confruntare cu dezertorii și pedepsit cu amendă în caz de a se constata vinovăția sa. Pentru cel vinovat de tănuire, dacă făcea parte din cler, Cușnicov a propus mitropolitului Gavril o pedeapsă corespunzătoare. Cu deosebire erau aspru pedepsiți Evreii și fabricanții cari se serviau de dezertori ca lucrători la fabricile lor de potaș sau altele; mai ales în ținuturile dela Nordul Moldovei. Adeseori se găseau vinovați de oploșirea dezertorilor călugării, în special acei dela mănăstirea Neamțului. În această mănăstire, scria Cușnicov Mitropolitului Gavril, — soldații dezertați în totdeauna au un adăpost asigurat, pentru curmarea cărui fapt a cerut cu insistență să se ia măsuri

(1) No. 292. Despre procedarea, în conformitate cu legile, cu oploșitorii de dezertori ruși militari, în calitate de fugari, 808, Extract Halippa în Труды II, p. 152.

în consecință. Mitropolitul n'a întârziat să trimită, la toate bisericile și mănăstirile Principatului, o circulară în limba moldovenească, a cărei traducere, care urmează, a fost făcută de cunoscutul ajutor al Exarhului, Protoereul Petre Cunițki.

«Dela Gavril Mitropolitul, membru al Sf. conducător Sinod, Exarhul Moldo-Vlahiei și al Basarabiei și Cavaler — pastorală către toată lumea bisericească.

«Din depunerile pe cari le-au făcut soldații dezertori prinși și predați armatei, se constată că, atât în schituri cât și în mănăstiri, au fost primiți de egumenii mănăstirilor și șefii schiturilor cum și de alte persoane bisericești, după cum ni s'a făcut cunoscut în scris de către Consilierul de Stat și Președinte al Divanurilor Moldovei și Valachiei, Senatorul și Cavalerul Sergiu Serghievici Cușnicov, în urma relațiunilor date lui nu odată de către generalii armatei, cum și din partea A. S. Feldmareșalului Prințul Alexandru Alexandrovici Prozorovski, cari au cerut să se pună capăt acestei rele abateri, ce s'a dovedit că se practică de către monahi și anume: în mănăstirea Neamțului a fost primit soldatul Ivan Cotlearul, unde a stat o lună întreagă; în schitul Bogdănești, soldatul Corneliu Litvinencu; în schitul Hangul, soldatul Alexe Parșanicoș; lucru ce a lăsat să se bănuiească că și în alte schituri sau mănăstiri ar fi ascunși soldați dezertori, primiți în acest fel de către egumeni. Și deoarece această abatere de a ascunde pe aceia cari au depus jurământ în fața lui Dumnezeu, că până la ultima picătură de sânge vor sluji pentru credință și patrie în armatele M. S. Impăratului Alexandru I, este nu numai potrivnică intereselor Mării Sale Impărătești, dar contrară și conștiinței sufletești, și deoarece prin această procedare se aduce o știrbire a jurământului pe care l-au făcut cu voie în fața lui Dumnezeu pentru a servi credinței și patriei, pentru aceasta aducem la cunoștința tuturor că, dacă după primirea acestei pastorale s'ar constată că vreun funcționar sau slujitor bisericesc a primit și tănuț pe dezertori, și nu a adus la cunoștință despre aceasta locului în drept, sau știe el undevă astfel de fugari tănuțiți și n'ar fi adus la cunoștință aceasta mai departe, aceștia fie ei călugări, egumeni, arhimandriți sau nacialnici, vor fi dați afară din slujba lor și, ca vinovați și necinstitori ai ordinii lumesci, vor fi pedepsiți după prescripțiunile pravililor bisericești sau politice. Cred dar că primind această poruncă și încunoștințare, nu se va găsi nimeni așa de nechibzuit din lumea bisericească, ca să îndrăznească să primească, să ascundă sau să nu înștiințeze dacă va afla că undevă se ascund dezertori. Septemvrie 23 zile, 1808.

Pe original e subscris astfel: Gavril Mitropolit și Exarh.

Siguranța publică lăsa mult de dorit, în amândouă Principatele, în tot timpul ocupațiunii rusești, cu toată prezența numeroasei oștiri împărătești.

În Țara-Românească hoțiile erau mai cu seamă săvârșite de oștenii lui Constantin Ipsilant licențiați de Ruși: Arnăuți, Greci, Sârbi, Bulgari, Români din țară și din Austria.

În Moldova, pe lângă Bujor și alții de asemenea, mai vedem și doi membri ai unor mari familii boierești amestecați în tâlhării. Bujor cutreieră de repețite ori țara întreagă și, dinaintea cetei lui de unsprezece inși, fug atât puterile pământene cât și dragonii împărătești.

Numărul dosarelor din arhiva Senatorilor relative la faptele acestor hoți sunt foarte numeroase, precum reiese chiar din extractul de inventar ce este anexat memoriului de față. Iată și două extracte de ale d-lui Halippa asupra unor fapte similare:

Tâlhăriile erau cu deosebire dese și îndrăznețe în împrejurimile mănăstirii Păstârnac (1), pe apa Ialomiței, în ținutul Dâmboviței din Țara-Românească, și pe drumul care ducea din cordonul chesaro-craiesc (austriac), din orașul Cernăuți, prin orașul Botoșani, la Iași. La mănăstirea Păstârnac o bandă de tâlhari veni să prade în mijlocul zilei. În urma mijlocirii Divanurilor din București și din Craiova, Cușnicov rugă pe Generalul Milo-radovici să rânduească pentru urmărirea hoților un detașament din pandurii români cari fusese sub comanda Generalului Isaiov. Pe drumul ducând dela Cernăuți la Iași fură așezate pichete, dar ele nu schimbă mult starea lucrurilor, trecerea pe acel drum era foarte primejdioasă, satele erau terorizate. După rugămintea lui Cușnicov, Principele Prozorovski dădu ordin Generalului Marcov, comandantul diviziei a 15-a, să așeze la Botoșani o comandă pentru urmărirea tâlharilor. Un ordin la fel fu dat comandantului dela Hotin, Baronului Lange, cu specificare ca să întrebuițeze spre acest scop Cazaci și jumătate de escadron de rezervă și „să nu cumvă să se calce vreodată granița austriacă“.

Bandele de tâlhari (2) cari găseau adăpost în pădurile Carpaților români, răspândiau spaima în ținuturi întregi. La începutul veacului al XIX-lea, în Principat, erau lupte neconținute cu bande de tâlhari. Vel Armașul Grigore Filipescu scria lui Cușnicov :

«În pușcării se află un număr foarte mare de arestanți, astfel că nu mai încap mai mulți. Cea mai mare parte a arestanților din temnițe zac de febră

(1) No. 136. Despre urmărirea și distrugerea, în Moldova și în Valahia, a bandelor de hoți și de tâlhari, 16 Maiu 1808 Halippa, Труды, II, p. 358.

(2) No. 128. Despre expirarea termenului de pedeapsă a arestanților și despre măsurile de luat în privința lor. Extract Halippa în Труды, I, p. 347.

putridă, de care și cei sănătoși sunt expuși a se molipsi. Spre a evita pieirea tuturor, vă propun, Milostivul meu Domn, strămutarea celor sănătoși în localuri deosebite. Am totodată cinstea să aduc la cunoștința Excelenței Voastre că sunt mulți tâlhari acum în țară, cari comit mari nelegiuiri; au ucis pe Polcovnicul de Prahova și pe trei slujitori cari se încercase să se opună tâlhariilor lor și să-i predea judecății. Este mare jale pentru acești patrioți adevărați cari s'au jertfit pentru datoria lor».

Pe pag. a 75-a a dosarului urmează afacerea hoților de cai basarabeni. Printre alți vinovați aflați în criminalul dela Iași eră închis și un oarecare Ioniță Condurat(1) (cu tovarășii lui) pentru multe tâlhării și omoruri. El mai pusese la cale și furtul unei herghelii de cai din satul Bogșani din ținutul Sorocăi, dela un oarecare Postelnicelul Ioniță, furt care fusese săvârșit de trei tovarăși: Radu Popa, Moisa Mocanul și Răduc, de loc din Bucovina. Ei duseră caii în Bucovina, la satul Fagaraș(?), ca să vândă acolo herghelia și să meargă în Moldova să împărțească banii. Pentru a desinteresa pe Condurat, Radu Popa îi dădu 700 lei ce-i furase dela niște Nemți. Dar Radu Popa căzând în mâinile poliției austriace și fiind predat justiției țerii, se descoperiră toate tâlhăriile și faptele acelei bande.

VIII.

AMĂNUNTE ASUPRA CHELTUELILOR FĂCUTE PENTRU ARMATELE RUSEȘTI DE CĂTRE AMBELE PRINCIPATE ȘI A SARCINILOR CE LE PRICINUIAU OCUPAȚIUNEA RUSEASCĂ ATÂT ÎN BANI CÂT ȘI ÎN NATURĂ.

În acest capitol voi reproduce atât știrile ce le-am cules din cele două corespondențe anonime asupra plăților în bani și a furniturilor în natură cu cari țerile noastre fură silite să contribue la întreținerea oștirilor rusești, cât și extractele d-lui Halippa privitoare la acelaș obiect. Alte amănunte se vor mai găsi și în memoriile următoare, la capitolele în cari voi reproduce bugetele de venituri și cheltueli ale fiecărui Principat. Știrile extrase din corespondențe sunt puse în ordine cronologică, iar extractele de dosare după numărul lor.

(1) Condurat făcea parte din banda lui Bujor și eră unul din hoții cei mai vajnici din Moldova.

Cușnicov care se află în București stabilise la 90 mii lei pe lună suma ce Divanul avea s'o dea pentru spitaluri și pentru întreținerea lor. Cassele publice erau cu totul sleite. Nu era de unde să se achite suma împrumutată la 1806 dela supușii austriaci pentru a satisface cererile lui Pasvantoglu (1).

Lipsa de nutreț pentru vite era cumplită, dar Prozorovski nu voia să țină samă de asemenea împrejurări. Hotări ca cătimea de fân ce urmă să se iea din țară pentru trebuințele oștirii, în anul 1808, să fie de 70.000.000 puduri (sau apr. 1.146.000 tone) și lumea se întreba de unde să ieasă atâta fân.

Apăsarea poporului și desnădăjduirea atinsese culmea, sate întregi fugiau peste Dunăre, la Turci și sperau acolo ușurare (2).

În Septemvrie 1806 (3), Prozorovski impunea Moldovei o nouă contribuție de 80.000 cetverturi de grâu, jumătate în natură și jumătate în bani, socotind câte 10 lei de cetvert, 40.000 cetverturi ovăz și 30.000 cetverturi hrișcă. Aceste cereri cari depășiau cu mult puterile țerii, produsese cea mai mare îngrijire în Divan. Boierii s'au adunat la Mitropolie sfătuindu-se asupra măsurilor ce aveau să le iea. Însă Mitropolitul (Exarhul Gavril Bodoni), fiind o unealtă a Rușilor, adus aici din Rusia, n'au îndrăznit boierii să vorbească deschis. S'au adunat însă mai pe urmă uni din cei mai bătrâni dintr'înșii, la sfat, în Curtea Domnească.

Unii erau de părere să dea o jalbă Împăratului, alții ca să lase toate afacerile ocârmuirii în mâinile Rușilor, boierii abținându-se cu desăvârșire de orice amestec.

Această de pe urmă părere însă fu înlăturată, deoarece ea putea să aibă drept urmare o desorganizare desăvârșită și o răscoală a poporului, expunând pe boieri la violențe. Se hotărîră pentru întâia propunere, pentru care aveau să ceară în chip prealabil avizul lui Cușnicov. Acesta, care fusese numit în postul lui de Prozorovski, nu putea decât să se rostească împotriva proiectului boierilor, dând ca temei că Principele Prozorovski s'ar mânia foarte dacă ei s'ar încerca să-i dea curs. La sfârșit boierii se hotărîră să îplinească contribuția, luând și măsuri spre acest sfârșit. În schimb Cușnicov obținîu dela Prozorovski ca țara să fie scutită de plata întreținerii spitalurilor pe o lună, ceeace reprezintă o sumă de 80.000 lei.

(1) Corespondentul anonim din București, la 28 Maiu 1808.

(2) Id. din Iunie.

(3) Corespondentul anonim din Iași, în Septemvrie.

Cvartirul general al lui Prozorovski fusese transportat la mijlocul lui Octomvrie la Focșani, având a fi împins în cursul iernii la Buzău. Se impusese totodată Țerii-Românești o contribuție de 120 mii care mari de fân, 50 mii chile de Brăila de pâne și 80 mii chile de ovăz.

Totodată, zice corespondentul anonim din București, iar se începuse înființarea unui regiment de husari români și se vorbea de înființarea unei miliții pământene. Cușnicov făcea cunoscut Divanului Țerii-Românești, în Ianuarie 1809, că pe viitor orice locuitor al aceluia Principat va fi dator să întrețină cu ale sale pe soldații ruși încvartiruiți la el.

Totodată el aducea la cunoștință că sosise în țară un mare transport de monede turcești de argint, bătute în Rusia, cu cari avea să se plătească pe viitor solda trupelor, în locul rublelor rușesti(1).

La Februarie 1809(2) se cer din Moldova 11.000 care cu 44.000 boi, cu plată, spre a aduce 54.000 cetverturi de grâne din Rusia Mică. Divanul răspunde că, în momentul de față, când au să înceapă arăturile, țara nu se poate lipsi de un așa mare număr de trăgători.

La Noemvrie 1809 Bagration primi ordin să urmeze operațiunile peste Dunăre cu toate puterile de cari dispunea. Prin urmare toate magazinele din Moldova aveau să fie transportate în jos (3).

Moldova trebuia deocamdată să dea 11 mii care pentru transportul proviantului. Celelalte 11.000 de care, în urma intervenirii Divanului, i-au fost deocamdată iertate, însă cu observația că: «deoarece acest războiu are de scop și eliberarea Moldovei de sub jugul barbar, ea are datorie să contribue la purtarea lui cu tot ce i se cere».

Correspondentul adaugă că aceste cuvinte fac impresiunea cea mai rea asupra tuturor Moldovenilor și mai ales asupra oligarhilor cari, din experiență, privesc tocmai jugul de sub care este vorba să fie eliberați, ca cel mai ușor, ca cel ce l-ar prefera fără îndoială dacă ar fi lăsați liberi să aleagă.

Divanul Moldovei(4) primește poruncă, la începutul lui Decemvrie 1804, să aducă la Hârșova, fără plată, pe lângă carele cerute

(1) Id., 25 Ianuarie 1809.

(2) Id., Martie 1809.

(3) Corespondentul anonim din București la 29 Noemvrie 1809.

(4) Idem, 10 Decemvrie 1809.

încă un milion de puduri de fân și să dea și să transporte la Hârșova, Focșani și Buzău 51 mii cetverturi de pâne (cetvertul a 120 ocă).

Deoarece birnicii, în urma contribuțiunilor anterioare la cari fusese supuși, se găseau în neputință să predea și această nouă câtime de pâne, Divanul a hotărât că vor contribui la această nouă rechiziție și boierii și mănăstirile. S'a mai hotărât ca toate moșiile din raiaoa Hotinului, oricui ar aparține, să fie luate pe seama Visteriei pe vreme de un an și arendate în folosul ei. Costul cumpărăturii acestei câtimi de pâne, cu al sacilor în cari urmă să fie pusă, dar fără a socoti transportul ei, se ridică la 1½ milioane lei.

Intr'un raport al lui Ledoulx către Champagny din 1810 (1) găsim următoarele :

«La Valachie est dans l'état le plus déplorable, les contributions que le Divan est obligé de lever pour les besoins de l'armée sont quadruples de ce qu'elles étaient sous les hospodars. *Un malheureux paysan, qui a pour tout bien une paire de bœufs et un chariot, paye jusqu'à 40 piastres par mois de contributions.* Le compte général, qui a été réglé à la fin de 1809, représente une somme de 30 millions que la Valachie a été obligée de fournir aux Russes depuis leur entrée dans ces provinces, tant en argent comptant qu'en denrées. Il faut ajouter à cette somme tout ce que les boyards, entre les mains desquels les Russes ont vendu l'autorité administrative, ont su accumuler pour leur propre compte, et dont la somme peut se monter encore à près de dix millions, et l'on pourra se faire une idée de la détresse dans laquelle se trouve, ce malheureux pays. *Il est de fait que si cet état de choses dure encore un an, la Valachie ne sera plus qu'un pays ruiné sans ressources et qu'il faudra repeupler, car une infinité d'habitants des villages qui se trouvent près du Danube, conduits par le désespoir, ont déserté et désertent tous les jours en Bulgarie, du côté de Sistov et de Nicopoli, où ils sont très bien accueillis.*

«La Moldavie est tout aussi pressurée que la Valachie, mais elle est cependant plus fortunée. *La noblesse moldave est infiniment plus riche, moins avide; il y a beaucoup plus d'harmonie parmi les boyards et ils aiment davantage la patrie.* Les Russes l'ont aussi un peu ménagée, sans doute étant plus voisine de leur Empire. Elle peut encore, si cette guerre se prolonge, se soutenir quelque temps.

(1) Fără altă indicare de lună și de zi.

Analele A. R.—Tom. XXXI.—Memoriile Secf. Istorice.

«Ce qui a aussi beaucoup contribué à la ruine de la Valachie, c'est une espèce de guerre d'intrigues que se font deux partis qui divisent entre eux tous les boyards. L'un de ces partis a pour chef M. Varlam, créature du Prince Ypsilanti, l'autre est conduit par Philipesco, homme fin et toujours secrètement attaché au Prince Soutzo. Ces deux partis, pour se soutenir auprès des autorités russes, briguent et obtiennent les places d'administration en répandant beaucoup d'or; cet or ils le regagnent au centuple lorsqu'ils sont en fonctions et ils ne peuvent le regagner qu'en écrasant le peuple sous le poids des contributions.

«Telle est la situation de cette malheureuse Valachie: une province si belle, si productive, si riche en toute sorte de mines, se trouve abîmée, presque déserte, en proie à une complète anarchie: en un mot offrant l'affreux tableau de la misère et du désespoir, ce que sans doute l'Empereur Alexandre ignore.»

Correspondentul nostru din București arată, la 10 Martie 1810, că un birnic avea de plătit pe an 91¹/₄ lei contribuțiuni de războiu, în cari nu era cuprinsă contribuția de 7 lei de cap pe lună, *care era încassată în chip fraudulos, și la întâia și la ultima zi a lunii*, ceeace o ridică la 14 lei pe lună.

Și pe lângă aceste, săteanul mai era dator să pună neconținut la dispoziția armatei, pentru trebuințele ei, carul și boii lui fără plată. Această de pe urmă sarcină a avut drept rezultat că, în unele județe, nu se mai găsesc nici trăgători nici care și că se prevede că în curând Principatul întreg va fi cu desăvârșire lipsit de vite de jug.

Correspondentul trecând prin Câmpulung, n'a găsit să cumpere nici o bucată de pâine și, la întrebările lui, i s'a răspuns că de 24 de ore ține această lipsă.

Conform unui ordin al lui Camenski, transmis Divanului Moldovei la începutul lui Aprilie 1810 (1), de către Cușnicov, se hotărî înființarea a cinci linii de magazii, spre a preîntâmpina orice lipsă și a ușura transportul. Întâia urmă să fie așezată pe malul stâng al Nistrului, dela Camenița până la Ovidiopol, a doua dela Iași până la Fălciu, a treia între Galați și Focșani, a patra între Buzău și Brăila, a cincea între București și Slobozia; afară de acestea, cetățile Hotin, Bender, Ismail și Brăila urmau să fie aprovizionate și să primească garnizoane.

Divanul a chemat înaintea lui, în ziua de 1 Iunie st. v., toată negustorimea și toate breslele de meseriași pentru a le face cunoscut

(1) Correspondentul anonim din București, 19 Aprilie 1810.

că, spre acoperirea deficitului din Visterie li s'a impus o contribuție de aproape un milion de lei(1).

Iată cheltuelile făcute de Moldova pentru armata rusească în anul 1810 (2).

Pentru întreținerea spitalelor rusești, pe lună 70.000 lei, pe an	852.000 lei.
Pentru transporturi, pe lună 29.325 lei, iar pe an	354.300 »
Pentru cancelaria Președintelui, pe an	36.000 »
Pentru poliția rusească, acum înființată	24.000 »
Pentru 200.000 care lemne de fag a 3 lei	600.000 »
Pentru 51.600 cetverturi grâne a 15 lei	774.000 »
Pentru 6.500.000 puduri fân a 20 lei	3.250.000 »
	<hr/> 5.890.300 »

Correspondentul n'a putut afla la ce sumă se ridicau veniturile Principatului, cât costau lefile slujbașilor și întreținerea așezămintelor publice. După încredințarea unui funcționar în măsură de a fi bine informat, Visteria are în fiecare an un deficit însemnat, care se întâmpină până acum prin încassarea de mai nainte a unor dări, mijloc care, nelăsând bietului contribuabil vreme să se reculeagă, l-a ruinat cu desăvârșire.

La toate aceste sarcini cari întreceau cu mult puterile țerii, se mai adăogeă întreținerea soldaților încvartiruiți la oamenii de starea de mijloc și la țărani, neauzitele stoarceri ale Rușilor și lăcomia fără frâu a slujbașilor moldoveni, neconținutele rechiziții de crupe, carne, etc., clăcile neplătite la repararea cetăților, oprirea pe loc a negoțului și lipsa de bani care urmează dintr'acest fapt, boala de vite, recoltele rele, judecățile lipsite de dreptate, siguranța publică neînchezeșluită, cari pregătesc țerii pentru viitor o soarte din cele mai nenorocite.

În August 1811 izbucnise în București turburări din cauza nouă contribuții impuse de Ruși. O asemenea contribuție lovind toată lumea: boieri, negustori și țărani, s'a pus și în Moldova.

Speranța ce hrăneau Moldovenii că socotelile trimise de ei vor face pe Ciceacov să se poarte cu mai multă cruțare către țara care făcuse și suferise atât de mult pentru ajutorul oștirii rusești, au dispărut răpede.

Rezultatul prezentării sus ziselor socoteli a fost impunerea unei nouă furnituri de 7.500.000 puduri de fân, jumătate în natură și

(1) Idem, 13 Iunie 1810.

(2) Correspondentul anonim din Iași, 10 Octomvrie 1810.

jumătate în bani, a câte 10 parale pudul, și care urmă să fie predată în 40 de zile.

Această nouă rechiziție care întrecea atât de mult puterile unei țeri istovite, a adus pe boierii Divanului în cea mai mare îngrijire și, după ce s'au sfătuit, s'au hotărît să trimită lui Ciceagov, la București, deputați din sânul lor însărcinați să-l roage ca, ținând samă de starea de nevoie a țerii, să ceară reducerea nouăi sarcini. Au plecat la București în calitate de deputați ai Divanului Marii Logofeți Costache Ghica și Constantin Balș, amândoi membri în Comitetul de ocărmuire, boierii cei mai bătrâni și cei mai considerați din țară.

Una din cererile acestor deputați eră privitoare la dispoziția luată de Ruși ca furniturile trebuitoare oștirii să fie făcute jumătate în natură și jumătata în bani. Divanul Moldovei se declară gata să predea toate contribuțiile în natură, dar nu voiă să audă de plata unei părți dintr'insele în bani. Se da ca temei pentru acest refuz faptul că, dela intrarea Rușilor în țară, orice negoț încetând cu desăvârșire, nu dispun de nici un chip pentru a transformă roadele pământului lor în bani.

Visteria Țerii-Românești însă s'a declarat gata să plătească în bani jumătate din furniturile impuse țerii(1).

Pentru retragerea Rușilor se ordonă, la începutul lui August 1812, Divanului ca să pregătească un număr foarte mare de care pentru transportarea conținutului magaziiilor în Rusia. Divanul opunându-se cu hotărîre acestei cereri, i se propuse să cumpere proviziunile conținute în magazine pentru 1 $\frac{1}{2}$ milioane lei (2).

Mitropolitul Ignatie care eră hotărît să părăsească Țara-Românească înainte de plecarea Rușilor și să meargă în Austria, aveă să fie însoțit de Banul Costache Ghica cu întreaga lui familie. Alți boieri cari se arătase partizani prea pe față ai Rușilor, urmau să plece sau chiar plecase la Odesa (3).

Înainte de a prezenta cetitorului traducerea extractelor d-lui Halippa, cred nemerit a da aici o lămurire.

După corespondentul anonim din București, suma ce o plătiă, la 1810, un țăran din Țara-Românească, ca bir și contribuție de rășboiu,

(1) Corespondentul anonim din București, la 24 Iunie.

(2) Idem., la 15 August 1812.

(3) Idem., la 20 August 1812.

se ridică la 259 lei pe an plus deosebitele rechiziții în natură, plus corvezi de tot felul, plus jaful zapciilor.

Ledoulx, în raportul lui dela 1810 citat mai sus, evaluează totalul sarcinilor unui țăran posedând o pereche de boi la 40 lei pe lună, sau 480 lei pe an. Vedem că amândouă izvoarele concordă, căci cu bună samă că deosebitele rechiziții, corvezile și jafurile reprezentau o sumă care nu se putea depărta mult de diferența dintre suma reprezentând contribuția în bani (259 lei) și cea de 480 lei a lui Ledoulx, care reprezintă după el totalul sarcinilor unui sătean.

Leul la 1810 valora aproape un franc, deoarece valoarea galbenului olandez care valora aproape 12 franci fusese stabilită la 12 lei. Deci țăranul român plătia la 1810 suma de 480 lei de astăzi cari, în acel an, reprezentau o putere de cumpărare de multe ori mai mare.

Dacă astăzi țăranul român de stare mijlocie ar fi constrâns să răspundă statului, în bani, corvezi și produse, o valoare de 480 lei pe an, cu bună samă că cei mai mulți din ei n'ar fi în stare s'o achite și că țăranimea ar fi adusă la sapa de lemn în timp foarte scurt.

De unde vine deci că țăranul dela 1810 era în stare să plătească asemenea sumă de bani, care ar ruina pe cel de astăzi?

Răspunsul este foarte simplu.

Țăranul român de acum o sută de ani se folosea de cât pământ îi convenia în schimbul clăcii statornice de 12 zile pe an, plătită, aproape pretutindeni în Țara-Românească, în bani, și a dijmei drepte din zece una. Să fi cultivat un pogon sau douăzeci, plata bănească era tot statornică și echivalentă valorii celor 12 zile de clacă, iar ca dijmă, dacă făcea pâne multă, dădea mult din belșug, iar din sărăcie puțin. Grânele având preț din cauza aflării în țară a armatei, luă pe dânsle bani buni, iar pe pășunile întinse, cari erau mai mult sau mai puțin slobode, ridică aproape câte vite voia.

Acestui regim al stăpânirii pământului, în vigoare înainte de uzurparea regulamentară, datorită țăranimea română uimitoarea elasticitate și uriașa putere de rezistență cu care o vedem mănținându-se în niște condițiuni cari ar ucide fără îndoială pe urmașul său de astăzi.

Iată acum extractele D-lui Halippa; ele cuprind nu numai dosarele privitoare la dări și furnituri, dar și altele privitoare la chipul în care funcționa serviciul aprovizionării oștirii și abuzurile săvârșite cu acel prilej.

Divanul Principatului Terii-Românești(1), în urma intrării neregulate a dărilor, a întâmpinat greutăți să plătească, pentru spitale și pentru porția de carne a armatei, suma de 425.189 ruble sau 1.064.475 lei pe an. Divanul Moldovei a fost mult mai regulat: până la Iulie 1808 izbutise să plătească spre acest sfârșit 117.184 ruble, pe când cel din Țara-Românească plătise numai 28.881 ruble. Propunerile Marelui Vistier, Constantin Varlam, (mai pe urmă consilier de Stat actual și oaspe distins al Basarabiei în anul 1823), care tindea să sporească birul pe *liudi* (unitatea impozabilă), n'au fost admise de către Divanul Terii-Românești, care a preferit să ceară un împrumut de 500.000 lei din cassa împărătească pe termen de un an. Această cerere a fost răspinsă de către Comandantul de căpetenie sub cuvânt că «această măsură nu este necesară».

Deoarece eră lucru vădit că rezerva Valahiei pentru aprovizionarea armatei rusești se istovii în Maiu 1808 (2), Divanul Valahiei dădu prin Cușnicov o petiție Comandantului suprem, Principelui Prozorovski, pentru ca locuitorii să fie scutiți de darea în natură «până la recolta ce aveă să fie». Comandantul suprem văzù că este absolut trebuitor să iea măsuri pentru a aproviziona magazinele din Focșani cu furajul și proviantul necesar pe 5 luni, luat din magazinele fiscului, pentru întreținerea armatei care se află în Valahia, cu condiție ca transportul proviantului să fie efectuat prin mijloacele țerii, fără osebită plată din partea fiscului împărătesc. În aceeaș vreme, Comandantul suprem dispuse ca Cușnicov să trateze cu întreprinzători de nădejde cari să procure, la Focșani, pentru completarea aprovizionării magaziilor de acolo, proviant și furaj din magaziile împărătești de peste Nistru. Din Focșani pânea și furajul aveau a fi transportate în magaziile aflătoare în următoarele orașe ale Valahiei: București, Buzău, Slatina, Craiova și Ploiești. La acele puncte Divanul aveă să adune din noua recoltă rezerve de pâne și de furaj în cantitate, după cum raportase Comandantului suprem prin Cușnicov. Transportul proviantului din magazinele de peste Nistru la Focșani îl luau asupra lor negustorul de întâia clasă din Odesa Nusin Rapaport, proprietarul podolean Comitele Baltazar Comarovski și C-ie, negustorul de întâia clasă din Cameneț Podolski Iankel Braunstein și Polcovnicul Manolache Balș. La Mohilău, la Iulie 1808, se făcù peste Nistru un pod, care eră menit să înlesnească transportul pâinii

(1) No. 68. Despre suma cheltuită pentru întreținerea spitalelor și furnisarea cărnii, Halippa, Труды I, p. 363.

(2) Despre atribuirea pentru armata din Valahia a unei proporții de cinci mii din magazinele aflate în Focșani și despre transportul la Focșani din rezervele de proviant și de ovăz de peste Nistru fiind întreprinzători: Graful Comarovski și negustorii Rapaport și Braunstein.

și a furajului; prețurile transportului din Podolia la Focșani fură fixate la 17 parale pe ceas de fiecare car.

Multe sute de mii de puduri de fân se pregăteau în fiecare an pentru armată. Se citează următoarele stații de depozit în Basarabia de azi: Vadul lui Isac (Grecești); Tigheciu (Codru); Sari Mărza, Sărățica (Hotărniceni); Criuleni, Chișinău, Boșcani, Negrești, Tuzora, Volcineț, Bender, Șîșcani, târgul Orheiului, Sărățeni (Orhei); târgul Soroca, Hâsnășani, târgul Mohilău, Chetrosul (Soroca); Briceni, Bălăuți, Șîșcani (Hotin); Pânzăreni, Ulmii, Bordea, Gherman, Larga, Tabăra, Rezina, Boldureștii (Iași), Chilia, Tatar Bunar, Caltabuga, și Tabac, tocmai în Bugeac. Peste tot în raza Besarabiei actuale se pregăteau în fiecare an 1.775.256 puduri de fân. Pe lângă fiecare depozit se găsea un funcționar al Divanului, răspunzător pentru împlinirea contractelor de către furnisori în ceea ce privește pregătirea fânului și pentru asigurarea câtimilor adunate (1).

Mulțumită zelului ispravnicului Crupenski, clădirea magaziiilor din partea moldovenească mergea mai repede decât cea din partea muntenească. La început, pentru depunerea proviantului, se dăduse clădirile mănăstirilor Sf. Ioan pe partea Țerii-Românești și Sf. Prooroc Samuil pe partea moldovenească.

Cu deosebire importante au fost depozitele de lângă satul Căinari, la două ore depărtare de Focșanii moldovenești și de cei muntenesți cari se contopise aproape ca două jumătăți ale aceluiaș oraș, dar autoritățile erau deosebite în fiecare parte, după chipul vămilor fruntariei. În titlul dosarului cu greșeală se vorbește de 41.000 certverturi; tot proviantul de pe malul Nistrului, adică din Rusia, care era să fie depus la Focșani, se ridică la 82.000 cetverturi, câte 41.000 în fiecare parte (2).

În urma cererii arendașului podurilor umblătoare dela orașelul Ataki în dreptul Movilăului, cerând plată pentru trecerea a 998 căruțe, 2.063 cai și boi și 2.449 oameni de ai armatei, pentru cari se prezentau cvitanții Comandantului de căpetenie, Prozorovski a dat următoarea rezoluție: «Petiționarul este un prost, precum și acel care a dat cvitanțele; fiindcă pentru trecerea lucrurilor fîscului pe podurile umblătoare nu se cuvine nici o plată». Șeful afacerilor de fruntarie pe Nistru era Generalul-Maior Ilie Filipovici Catargiu. Drumul poștei dela Iași la Hotin trecea prin satele Mailov(?) din dreapta Prutului și Gherman din stânga aceluiaș râu. Podul um-

(1) No. 51. Despre desemnarea locurilor de pășune și despre pregătirea fânului pentru armată în Moldova și în Valahia, 808, *ibid.*, p. 367.

(2) No. 81. Despre desemnarea locurilor de pășune și despre pregătirea fânului pentru armată în Moldova și în Valachia, *ibid.*, p. 367.

blător pe Prut eră ținut de proprietarii satului Gherman, Sulgereasa Scortescu și Teodor Voinescu. Se vorbește de un mare pod la Iași, cu totul dărăpănat, cu nume de Șerban Vodă, acum neexistând, care uniă vechiul palat cu Sf. Spiridon (1).

Pe la mijlocul lui Maiu 1808 (2), oastea rusească din Moldova își isprăvisе proviziunile de hrană și de nutreț. Comandantul de căpetenie, Principele, A. A. Prozorovski a dispus de cu vreme «ca comisia principală de aprovizionare, care funcționă în Iași sub conducerea Consilierului de războiu Stepanovici Grabovski, să aibă neapărată grijă a aduce din magazinele fiscului de peste Nistru proviantul trebuitor la magazinele divizionare ale armatei active, cari se găseau la: Iași, Frumoasa și Tecuciu. Magazinele de ale fiscului se aflau la Cameneț Podolski, Grudețe, Proscurovsc, Medjibojsc, Leticievsc, Staro Sineavsc, Hmelnițe, Vinițe, Gaisinsc, Brațlavsc, Tulciusc, Barse, Baltovsk, Olgopol, Ivanetș, Moghilev, Iampol, Rașcov, Dubăsari, Tiraspol, Ovidiopol, Odesa, Nicolaev și chiar în Oceacov.

În privința aprovizionării, armata din Principate fusese împărțită în chipul următor :

I. Corpul de sub comanda Generalului Locotenent Miloradovici în Țara-Românească (cu cvartirul general în București).

II. Corpul principal cu marele cvartir general, în Tecuciu.

III. Corpul de sub comanda Generalului-Locotenent Marcov (la Dunăre).

IV. Rezervele.

Aceste patru împărțiri se mai subîmpărțiau precum urmează :

a) Detașamentul Generalului-Major Isaiov I, în Oltenia, pe lângă Craiova ;

b) Corpul de lângă București în Valahia Mare ;

c) Avant-garda corpului principal sub comanda Generalului-Maior Voinov, lângă Buzău ;

d) Posturile de sub comanda Generalului-Maior Hitrov, pe lângă Galați, Reni și Cartal ;

e) Corpul de lângă Tobac (vechea numire a Bolgradului) sub comanda Generalului-Maior Hamper ;

f) Detașamentul dela Țătar-Bunar ;

g) Corpul principal așezat pe Siret și pe Bârlad sub comanda Generalului-Locotenent Essen I și

(1) No. 94. Despre lămuririle cerute dela Divan asupra pădurilor și a trecătoarelor și despre arendașii lor spre a satisface transportul trupelor și a munițiilor, ibid, p. 372.

(2) No. 131. Despre aprovizionarea armatei din Moldova cu proviziuni aduse dela magazinele împărătești de peste Nistru de către antreprenorii Medelnicerul Teodosie, Căminarul Pruncul și negustorul Ursul, 1808. Extract Halippa în Труды, II, p. 354.

h) Garnizoanele din Camenița Podolski, Hotin, Tiraspol, Akerman, Ovidiopol, Chilia, Sulina (flota), cu escadroanele de rezervă din raialele Hotinului și a Benderului și companiile de geniu din cetățile Camenița, Tiraspol și Ovidiopol.

Aprovizionarea unor trupe răsfirate pe o întindere atât de mare se putea aduce la îndeplinire în chip mulțămitor numai dacă agenții însărcinați cu asemenea misiune se devotau sarcinii încredințate lor cu mult zel și deosebită energie.

Dar, din nenorocire, Consilierul de războiu Grabovski nu justifică de loc încrederea ce Împăratul o pusese într'însul.

Încă din Iulie 1808 începură să sosească Comandantului de căpetenie, din partea comandanților de corpuri, plângeri împotriva neexactității comisiei de aprovizionare. La August Prozorovski se vedeă nevoit să scrie lui Grabovski :

«Dispozițiunile nebunești, negligența și neiertata Domniei Voastre neîngrijire în funcțiunea atât de însemnată încredințată Domniei Voastre de Mărirea Sa Împăratul, s'a vădit prin neîndestulătoarea aprovizionare a armatei care este bătătoare la ochi. Din această pricină pagubele sunt nenumărate, mai cu samă în momentul de față, când toate pregătirile pentru războiu trebuiau să fie complete».

Incredințându-se de incapacitatea absolută a lui Grabovski, Comandantul de căpetenie s'a adresat Președintelui Divanului, Senatorului S. S. Cușnicov, lăsându-i latitudine să dea Divanului moldovenesc întreprinderea transportului proviziunilor.

Cu ajutorul energetic al lui Cușnicov, Divanul isprăvi în curând această afacere încheind contract pentru transportarea proviziunilor fiscului cu Medelnicerul Sandu Teodosiu, cu negustorul evreu David Ursul și, mai târziu, cu Căminarul Pruncul.

Conform punctului al doilea din stipulațiunile contractului, antreprenorii se obligau, între altele, că «toate carele ce sunt obligați să le dea, trebuiesc să fie tari, de nădejde pentru încărcarea proviziunilor și a furagiului, având acoperișuri bune, căci dacă se va face stricăciune bucatelor, atunci noi, pentru acele proviziuni ce se vor strică, vom fi datori să răspundem».

Al 11-lea punct glăsuiește : «Divanul trebuie să plătească pentru transportarea proviziunilor și a furajelor la magaziiile indicate, *câte 22 parale de car pe oră*. Încărcătura se va socoti în chipul următor :

câte 6 cetverturi faină de fiecare car,

» 5 » grâu » » »

» 6 » ovăș » » »

Iar numărul ceasurilor dela un loc la altul se va socoti în felul următor:

Dela Slobozia la Galați 53 ceasuri,

» Tiraspol » 46 »

» Dubăsari » Frumoasa 40 »

» » » Greceni 40 »

» Rașcov » Galați 60 »

» Tiraspol » Frumoasa 31 »

Chezăși răspunzători pentru antreprenori au fost Visternicul Alecu Balș și Visternicul Iordache Roset Roznovanu.

Magaziile înființate de țară la Focșani (1) erau administrate de Clucerul Alecu Nicolescu, rânduit spre acest sfârșit de Divanul Valahiei. Înțelegându-se cu ajutorul lui, Vameșul Costache Paraschivescu, el se apucă de manopere din cele mai necinstite. Fiind însărcinat să cumpere pentru magazii pâne și furaje după prețuri stabilite, Nicolescu estorcă rezervele țăranilor cu preț redus și primă pânea cu o măsură deosebită : acea obișnuită și legală, numită *chilă*, trebuia să fie de 240 ocă, iar Nicolescu o luă de 392 ocă.

Toată pânea cumpărată prin asemenea mijloace dădea excedente pe cari Nicolescu le transporta îndată, cu locuitorii satelor vecine, la așăzarea lui și le depunea în hambarele sale. E de necrezut că aceste exactiuni n-au împins pe țărani să denunțe toate aceste manopere ale lui Nicolescu revizorilor lui Cușnicov. Convinși de faptul că au ascuns și au luat parte la câștiguri ilicite, mulți ispravnici și alți funcționari pământeni ai Valahiei au fost depărtați judecătorește din posturile lor. Caracteristic este că, când căzû nenorocirea peste Nicolescu și el fu pus sub judecată, atunci fu pusă la cale următoarea șiretenie : toate hambarele lui Nicolescu fură din nou arătate ca aparținând complicitilor lui secreți, fiecare hambar alțuia dintr'înși, și aceștia, mai cu samă Paraschivescu, cerură lui Cușnicov ca să fie despăgubiți pentru pânea și furajul luate, ziceau ei, din hambarele lor. Dar în loc de a le împlini cererea, Cușnicov porunci să se facă o aspră urmărire care avu drept rezultat că mulți funcționari pământeni în activitate ai Valahiei luase parte la necinstitele manopere ale lui Nicolescu.

Divanul Principatului Moldovei (2) a reclamat lui Cușnicov, cerându-i să tragă la răspundere pe îngrijitorul de proviant de pe timpul lui Ipsilant, pe Clucerul Anastasie Sarartu, pentru singurul temeiu că, la Divan, nu se găsiu

(1) No. 133. Despre revizuirea magazinelor înființate în Valahia și despre satisfacerea Slugerului Paraschiv pentru orzul luat dela dânsul, 15 Maiu 1808, Halippa, Труды II, 353.

(2) No. 138. Despre trimiterea la București a Clucerului Anastasie care se găsiă la Hârlău, spre a da socoteală despre cumpărarea proviantului cu care fusese însărcinat de Domnitorul Ipsilant, Maiu 1808, ibid., 358.

rapoarte despre sumele cheltuite de către Sarartu. Acesta s'a desvinovățit bine față de Cușnicov, invocând aşăzământul local, care eră în putere la depunerea Domnului Ipsilant și după care «nu se poate cere dela însuș Domnul să sloboadă vreun atestat», adică să dea acte indreptătoare despre sumele cheltuite. Increderea Domnului: iată atestatul cinstei lui Sarartu. Cușnicov puse să închidă dosarul. Spre a preîntâmpina orice jignire și împovărare pentru populațiunea dela sate și dela orașe din partea armatei dislocate în cvartire de iarnă, comandanții acesteia erau obligați să ia dela ispravnicii ținuturilor, spre sfârșitul sezonului de iarnă, certificate, arătând că trupele încvartiruite în deosebitele localități ale ținutului: cătune, sate sau orașe n'au pricinuit locuitorilor nici un feliu de pagubă, n'au luat nimic fără bani și au plătit toate alimentele trebuincioase lor; singura îndatorire pusă locuitorilor eră punerea la dispoziția soldaților a cuptoarelor lor pentru coacerea pâinii ce o făceau cu făina dată de Stat. Astfel de certificate se luau dela ispravnicii în timpul când armata trecea dela cvartirurile de iarnă în cantonamente. Comandanții de divizii trimiteau toate certificatele de asemenea natură la cancelaria lui Cușnicov, solicitând dela Președintele Divanului, spre a o prezenta Comandantului suprem, încredințare în regulă despre purtarea trupelor față de locuitori. Cușnicov înainta certificatele Divanului, pentru ca acesta să ia copii de pe ele (înapoindu-se originalele), spre a fi controlate cu rapoartele trimise de ispravnicii deadreptul la Divan.

Dacă vreun ispravnic raporta că trupele încvartiruite în ținutul lui comisesse abuzuri, atunci se rânduiă o cercetare făcută de o comisie mixtă, în care luau parte atât reprezentanții armatei cât și ai autorităților locale și, în caz de a se constata că vreun abuz fusese săvârșit, se hotărâ suma cuvenită spre îndemnizare, care se plătiă din sumele datorite de Visterie pentru întreținerea armatei, iar soldații vinovați se pedepsiau conform regulamentelor militare.

Comandanții diviziilor asemenea erau datori să raporteze lui Cușnicov că nu luase nimic fără bani, nici pentru ei nici pentru Stat. Ca pildă voi reproduce raportul comandantului corpului de armată, a Locotenentului-General Conte Langeron, dislocat în Basarabia (Bugeac), datat din satul Tobac (azi Bolgrad) din 10 Iulie 1808: «Milostivul meu Domn Serghie Serghievici! Am onoare a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că în tot timpul de când am petrecut peste hotar precum și a sederii mele în Bender, Akkerman, Chilia, Fălciu și în Basarabia, n'am luat niciodată nimic, proviziuni

(1) No. 186. Despre buna stare a locuitorilor și despre chitanțele ce trupele sunt datorate a lua dela ispravnicii ținuturilor, arătând că nu au pricinuit pagube, ibid., p. II, p. 369.

de hrană sau altele în mod fraudulos fără a plăti singur sau prin aghio-tanții mei, ci am plătit totdeauna proprietarilor și locuitorilor toți banii pe deplin, după cum mi s'a adus la cunoștință că Divanul a hotărât să ni se furnizeze toate cele trebuitoare după cererea mea.

«Pentru ca Domnii ispravnicii sau alți funcționari să nu fi abuzat de au-torizația Divanului, de aceea supun respectuos Excelenței Voastre că dacă vreodată vi se va prezenta spre plată vreo socoteală oricare a mea, acea socoteală va fi falsă, căci eu totdeauna am plătit în bani pentru tot ce am luat. ....»

Din Martie și până în Iulie s'a plătit de Divanul Terii-Românești(1) pentru cumpărare de crupe pentru oaste, după chitanțele lui Krulicovski, comisar de aprovizionare cl. 8-a, 60.000 de lei. Ingrijită de astfel de cifre, Visteria a cerut lui Cușnicov să suspende darea de bani în loc de crupe, luând măsuri pentru imediata transportare de crupe în natură, din magaziiile militare din Focșani, la toate magaziiile din Țara-Românească.

Dar crupele se puteau transporta numai într-o anumită proporție de fă-ină, care nu se găsea încă depusă în Focșani, din care pricină satisfacerea cererii Vistieriei a fost întârziată și s'a urmat să se dea soldaților bani în loc de crupe. Cerealele adunate fără bani, (lipsa a fost numai la orz) au și fost repartizate pe la magazii, în conformitate cu ordinele date de Prin-cipele Prozorovski. Punctele principale de depozitare au fost, în Moldova: Galați, Tecuciu, Bârlad, Fălciu și Iași; iar în Muntenia: Focșani, Ploești, R.-Vâlcea, Buzău, București, Slatina și Craiova.

Suhanov (2), locotenent, s'a judecat pentru vânzare de fân cazon în mică cantitate (20.000 puduri) diferitelor persoane din raiaua Hotinului, de predi-lecție arendașilor evrei. El luă fânul dela diferiți locuitori cu chitanță pen-tru aprovizionarea boilor slabi ai acelei părți a depozitului ambulant, care își avea reședința în ținutul Hotinului și se află sub dependența comisaru-lui de proviant de cl. 8-a Luchin.

Din Ianuarie și până în Aprilie 1808, au fost luate de către Suhanov, după chitanțele prezentate Divanului de vânzători, peste tot 30.237 puduri de fân, dar afară de acesta Suhanov a mai luat fără chitanță o mare can-titate de fân dela oameni proști, lipsind pe vânzători de orice posibilitate de a dobândi plata fânului predat lui.

(1) No. 304. Despre eliberarea de către Divanul Valahiei a banilor trebuitori spre cum-părare de crupe pentru trupe, 1808, ibid.

(2) No. 315. Despre procurarea de informațiuni Tribunalului militar din Iași, trebuitoare în afacerea sublocotenentului Suhanov al depozitului ambulant, dela 26 Iulie, anul 1808, ibid.

Furnisarea (1) armatei active rusești cu proviziuni și furaj alcătuiă principală grijă a guvernelor de pe vremuri ale Principatelor. Vistierul Filipescu în Muntenia și Roset Rosnovanu în Moldova nu prea își dădeau toată osteneala ca să aducă la îndeplinire ordinele lui Cușnicov cu privire la furnisarea furajului și a proviziunilor dela locuitorii țerii. În urma raporturilor anterioare ale celor două Divanuri și ale Comisarului principal de aprovizionare : Cazimir Pavlovici Culicovski, Cușnicov a hotărât să se adune din recolta anului 1808, în Țara-Românească, 73.881 chile de grâu și 96.509 chile de orz, (ovăz nu se găsea în Principate); iar în Moldova 40 de mii de chile de grâu și 40 de mii de chile de orz. Din cauză că nu s'a putut adună atâta cantitate, lucru constatat în August, s'a îngăduit Divanului din Țara-Românească să completeze suma prin 7 mii cetverturi de mălaiu (meiu). În Moldova însă s'a mai putut adună, peste suma cerută, încă 5 mii cetverturi de mălaiu. Pe lângă aceasta proprietarii din Hotin au jertfit sume foarte mari pentru cumpărare de proviziuni până la strângerea recoltei anului 1808, iar boierii din Muntenia au dat pentru satisfacerea cerințelor armatei, până la noua recoltă, din prisosul de care dispuneau. Adunarea furajului conform condițiunilor de furnisare s'a făcut după măsuri foarte potrivite.

Alcătuindu-se tablourile, arătând cătimile de furaj ce trebuiau predate, ele au fost trimise în țară, la isprăvnicii. În astfel de condițiuni, la începerea operațiunilor de strângere, fiecare locuitor știa câtă cantitate de furaj sau proviziuni este dator să dea și să transporte la magaziiile Statului (în saci anumiți, plătiți de către Visterie cu câte 20 parale unul). La magaziiile de primire, pe lângă ofițerii ruși cari primiau proviziunile și eliberau chitanțe în rusește, se găseau în permanență și funcționari ai Divanurilor, cari controlau chitanțele și însemnau cât a mai rămas să se ia dela furnisor din proviziunea la care se obligase. În acest chip toate transporturile nelegale, făcute cu deasila în anul 1807 de către ispravnici, cari adunase prin acest mijloc averi însemnate, au fost zădărnicate pe viitor. Autoritățile pământene erau astfel față la regulata predare, din cauza regulilor luate, bazându-se pe statistice și control. Fără alte greutăți deosebite, până în Septembrie erau la dispoziția lui Cușnicov 315 mii de cetverturi de pâne adunate fără bani (neajunsul fiind mai ales la orz), cari au fost împărțite pe la magazii conform hotărârii Principelui Prozorovski. Punctele unde se aflau magaziiile principale erau în Moldova : Galați, Tecuciu, Bârlad, Fălciu și Iași ; în Țara-Românească : Focșani, Ploești, Râmnicul-Vâlcei, Buzău, București, Slatina și Craiova.

(1) No. 317. Despre umplerea magazinelor cazone cu proviant și ovăz din pământul ambelor Principate, dela 27 Iulie 1808. Ibid.

Inițierea depozitului mobil dela Chișinău (1) a coincisat cu îndepărtarea din funcțiunea de intendent general al magaziiilor armatei a Consilierului de războiu Grabovski, față de care Prințul Prozorovski pierduse orice încredere, și cu numirea în locul lui a locotenentului Andrei Iv. Cernov. În ordinul său către Cernov, dat la 10 August 1808, Prozorovski scria cu privire la magazinele de depozit din Chișinău și din satele din apropierea acestui târgușor, că trebuie ca ele să nu fie mai departe de Chișinău decât 15 verste, dispunând să se adune toate furgoanele aici, atât cele ce se puteau trage cât și cele ce nu se puteau trage de boi provenind din Podolia, cât și din Hotin și ori unde s'ar găsi asemenea furgoane să fie aduse în depozit. În guvernământul Podoliei furgoanele erau ținute la dispoziția Consilierului de războiu Grabovski, căci toamna cumpărase fân aici.

În jurul Chișinăului însă se găseau păduri în deajuns conținând și fân în destul, tot aici se puteau face și popasuri și despre acest lucru fusese înștiințat Cușnicov. La luarea în primire de către Cernov a magaziiilor mobile, s'au găsit în ele 50. subofițeri, 244 soldați, 3.024 vizitii, 5.306 de care, 10.306 boi. Magazinul se împărția în 4 părți, fiecare parte în 8 transporturi sau partizi, a câte 125 de care în fiecare transport. Toate partizile erau însărcinate să aducă proviantul dela depozit în lagăre, sub șefia unui intendent particular, iar alte transporturi sub supravegherea ofițerilor de transporturi. Principalul rău, din cauza căruia magazinele mișcătoare ajungeau în deplină confuziune, constă în faptul că înșiși șefii de transporturi se îmbătau în mod oribil, iar de soarta boilor și a cărașilor nu se interesau de loc. Sărmanii cărași erau vrednici de plâns; ei erau în sdrențe, iar boii muriau din cauza relei întrețineri, precum raportă revizorul Savitki lui Cușnicov. Se raportase cu prilejul unor transporturi că, în câteva zile, au murit 200 de boi, în cea mai mare parte din cauza gerului cumplit din iarna anului 1807—1808.

Extractul care urmează alcătuiește un document de o importanță capitală. El conține socoteala amănunțită și a tot ceea ce cheltuisese Moldova pentru oștirile rusești în cele dintâi zece luni ale anului 1808. Cifrele date de Divan sunt absolut incontestabile; ele dovedesc că știrile reproduse mai sus, ale celor doi corespondenți și ale consulilor francezi în privința mărimii sarcinilor ce apăsau țările noastre sunt departe de a fi exagerate.

(1) No. 351. Despre construirea de magazine-depouri mobile în Chișinău și în satele din apropiere, 1808. Extract Halippa în Труды III, 477.

Încă dela sfârșitul lui Iunie (1808) sosiau la Divanul Moldovei (1) informațiuni alarmante asupra stării materiale și a dispozițiunilor locuitorilor. Atât rapoartele ispravnicilor cât și informațiunile particulare conglăsuiau pentru a arată satele ca gata, din cauza birurilor apăsătoare, a corvezilor, a orânduelilor istovitoare și a relelor recolte, să se împrăstie în toate părțile fără gând de întoarcere, numai spre a scăpa de sub o atât de ne-suferită asuprire. Aceste tendințe nenorocite se lățiau încă din primăvară. În urmă unei ierni neobișnuit de aspre și de prelungite, precum și a lipsei de fân, țăranii pierdură cea mai mare parte a vitelor de muncă: ciuma a ținut până în toamnă. Gerul mare distruse cea mai mare parte din semănăturile de toamnă, iar cele de primăvară fură reduse la un minimum în urma scăderii vitelor de muncă. Adesea se vedeau cum 5—6 țărani, cari fiecare fusese un gospodar de sine stătător, acum alcătuiau din patru boi despărecheți din cei rămași în viață, un plug spre a ară de abia a zecea parte din pământul ce se ară obișnuit. Spre culme de nenorocire, primăvara fu uscată, popușoiul (porumbul) se făcū numai lângă codri, în Moldova de sus; dar grindina și vărsarea Siretului, a Prutului și a Moldovei distruseră cea mai mare parte a semănăturilor, stricând și fânul. Spre toamnă s'a văzut că atât mălaiul (meiul) cât și pe alocuri popușoiul (porumbul) erau îndestulătoare pentru a feri populația de calmitatea foametei, dar nu eră de loc pâne pentru vânzare (export). De altmintrelea despre comerț nici nu eră de gândit pentru moment. Pretutindenii pe drumurile mari se săvârșiau omoruri crude, se despoiau trecătorii de averea lor și vestea acestor fapte aducea poporul la adâncă mâhnire. Înainte populația eră numeroasă la drumurile mari și mai mult sau mai puțin se interesă de întreprinderile de negoț, dar acum populația de pe drumurile mari știă că îndatoriri necontenite o împiedecă dela lucrările gospodăriei și-i pricinuesc neajunsuri supărăcioase. Și iată că locuitorii încep a mută satele în fundul codrilor, că fugarii deabiă își alesese așezarea și se așezase acolo, pribegiau din nou la cel dintăiu prilej.

În ținuturile din jos, de lângă Dunăre, unde eră așezată armata rusească și unde corvezile erau cu deosebire frecvente și împovărătoare, «locuitorii fug necontenit, dar prin silințele ispravnicilor mulți dintr'înșii au fost des-coperiți și aduși la vechile lor așezări». În ocoalele Basarabiei (Bugeacul) din cauza împuținării numărului vitelor de muncă, locuitorii «nu mai puteau face semănături», iar ciuma bovină se prelungi până în toamnă. Foarte

(1) Despre jalba locuitorilor moldovehi că sunt încărcăți cu dări multe, Halippa în Труды, p. 467; dosar No. 330.

îngrijit de această stare a țerii, Divanul Moldovei zicea în adresa sa către Cușnicov din 17 Octomvrie 1808 :

«Istovirea de care sunt cuprinși bieții locuitori, soartea lor ticăloasă și des-nădăjduirea care îi stăpânește, mai cu seamă din pricina greutăților cu cari sunt împovărați și hotărîrea luată de ei să se împrăstie, hotărîre ce s'a manifestat mai cu seamă în unele sate din ținuturile Țerii de jos, nu numai că ne întristează, dar ne umple sufletele de supărare.

«Obștia locuitorilor Moldovei are fericirea să recunoască de părinte pe Piosul și Atât Milostivul Mare Impărat al tuturor Rusiilor, Alexandru Intăiul, ei sunt adumbriți de ocrotirea Impărăteștii Sale Măririi și sperau într'o vieață fericită potrivit manifestului Impărăteștii Sale Măririi.

«Această țară s'a jertfit până acuma în tot ceasul pentru îndeplinirea acelor trebuințe ale oștirii, cari s'au arătat mai grabnice și mai neapărate, așteptându-se la o grabnică încetare a acestei sarcini și la o petrecere mai scurtă a oștirii în țară, dar din pricina împrejurărilor vremii, s'a prelungit ocupația de care sunt legate mulțime de sarcini, față de cari locuitorii Principatului Moldovei, cu tot devotamentul lor, apar cu totul în neputință de a le satisface, ceea ce pe noi ne îngrijește adânc.

«Astfel la 1 Ianuarie al acestui an 1808, această adunare a trimis o dare de seamă sau luare aminte de câte cereri pentru indestularea armatei împărătești a satisfăcut până acum acest Principat, despre cari se dă astăzi Excelenței Voastre socoteală pe larg. Cu toate că ne erau cunoscute, noi înșine văzând acea samă ne-am mirat, cum de a putut o țară atât de mică să ducă o asemenea sarcină până în vremea de față? Pentru ca ea să nu devină mai împovăroare, și deoarece ne temem ca poporul să nu se risipească, aducem știre pre larg Excelenței Voastre, ca Prezidentului nostru.

«Numeroasele și neconținutele transporturi de proviziuni, cari nu lasă săracilor locuitori timp nici să are nici să semene, și pe deasupra și transportul fânului (trebuitor armatei) pe la stațiuni și a marei cătimi de proviant pentru magaziile de războiu, desele stații de poștă așezate pe toate drumurile, alergările grabnice la toate însărcinările ce li se hotărăsc, s'au împreunat cu greutățile pricinuite de asprimea iernii și cu greutățile suferite în vremea trecută. La începutul războiului s'au silit puterile poporului care nu a avut alt gând decât să se jertfească și să slujească în aceeași vreme armatelor Majestății Sale.

«Milostivire cere această țară prin mijlocirea Excelenței Voastre dela tronul Majestății Sale Imperiale și prin bunul ajutor al Înaltului Comandant suprem al armatei, Principele Alexandru Alexandrovici Prozorovski.

«La starea actuală, vrednică de plâns, s'ar aduce mare ușurare și miluire dacă, după măsura puterilor țerii, s'ar binevoi să înceteze cu totul trans-

portul proviziunilor, ca să nu se mai întrebuițeze lucrătorii obosiți la transportul proviantului dintr'un loc într'altul, precum și la al fânului și al lemnului trebuitor la toate polcurile, dar să se întrebuițeze, spre mîluirea săracilor locuitori, boi și care cazone spre acest sfârșit, căci ei nu mai au mijloace pentru a îndeplini îndatorirea transportului. Apoi să nu mai fie siliți locuitorii istoviți să mai facă alte magazine și, precum se urmă în războaiele trecute, să se depună proviantul sub cerul deschis: nu se va strică și apoi norodul nu mai are nici o putere.

«În sfârșit s'ar mai putea face pentru acest popor credincios și alte ușurințe în alte trebuințe oștenești, fiindcă poporul muncește și suferă în sărăcie și nu are de unde să mai plătească. Înțelepciunea Excelenței Voastre căruia i s'a încredințat epitropia acestui popor și bunătatea de inimă a Strălucirii Sale ne dau bună nădejde că, după această suplică pe lung prin noi luminați, vom avea simțitor ajutor și deslegare înainte ca norodul să fie adus la îndeplinirea proiectelor lui de fugă. Pe cât nouă nu ne va lipsi pe viitor puțința, vom urmă a raportă asupra acestor împrejurări cu adîncă supunere.

«Oricine poate judecă ușor, că între asemenea slăbire a țerii se poate avea o amănare a atât de multor îndatoriri și cereri și pentru aceasta credem de datoria noastră să dăm mai întâiu de știre spre a îndreptăți rîvnă și neobosita trudă depusă de Divan și despre cari însuș Exc. Voastră a binevoit să mărturisească».

Spre mai bună încredințare Divanul Moldovei a prezentat lui Cușnicov următoarea socoteală:

«Samă de sarcinile împlinite dela locuitorii acestei țeri pentru oștirea împărătească rusească în anul curgător 1808, dela 1 Ianuarie până astăzi, fără banii luați din Visteria țerii și fără cele împlinite de locuitori, fără furnituri pentru cari trebuie să se fixeze prețuri spre a fi achitate și afară de marea cîtime de fân ce s'a poruncit să se pregătească. (1)

A. Sarcini dela 1 Ianuarie 1808 până astăzi, asemenea și cele cumpărate sau rambursate cu bani din Visteria țerii.

L E I

Pentru cumpărătura a 64.000 cetverturi de făină, crupe și ovăz depuse în magazinele oștirii în cursul lunilor Martie, Aprilie și Maiu, peste proviantul luat în anul trecut din țară cu ordin, fără bani și peste cele luate cu bani din Visterie 410,000

(1) Această piesă, ca toate cele cuprinse în extractele D-lui Halippa, au fost traduse din rusește; Iată temeiul pentru care limba întrebuițată în ele nu este aceea a epocii.

L E I

Pentru 60.000 cetverturi făină și orz de cumpărat acum, din banii țerii, și pentru depunerea lor în magazine cu mijloacele țerii 560.000

Pentru 3.000 cetverturi de făină cumpărate cu banii țerii predate diviziei Strălucirii Sale Contelui Langeron în Octomvrie trecut, plătite din Visterie 20.000

Pentru transportul, în Martie trecut, a 10.469 cetverturi făină din Criuleni la Chișinău, plătit cu 60 parale de fiecare cetvert 15.703

Pentru întreținerea spitalelor militare, câte 62.145 lei pe lună, iar pe 10 luni, dela 1 Ianuarie până la sfârșitul lui Octomvrie, se ridică la 621.450

Pentru porția de carne la Inalta Comisie de aprovizionare, hotărâți fiind 29.520 lei, iar pentru 10 luni, dela 1 Ianuarie până la sfârșitul acestei luni, mai adăugându-se încă 10 mii lei avansați pentru Noemvrie următor se ridică la 305.020

Cheltueli pentru construcțiuni din nou pentru spitale la Mănaștirea Galatei și la casa Principelui Ipsilant 24.000

Pentru întreținerea poștelor pământene după contractele în vigoare și pentru plata datoriilor pentru taxa cailor de poștă pentru trebuințele Divanului, după socoteală, în cursul anului s'au cheltuit 200.000

Pentru plata către negustorul francez numit Capșa, din ordinul Excelenței Sale Domnului Svetnic de taină, Senator și Cavaler Cușnicov pentru transport de munițiuni de războiu 19.140

Pentru diferite trebuințe, precum : repararea caselor numite *de beitic* luate pentru spitale, pentru construirea *Hauptwachtei* și a magaziiilor ce sunt acum în Iași și în Focșani dintr-acuma gata ; pentru cheltueala locuitorilor cu ordinele Divanului ; pentru chiria casei lui Manu transformată în spital, pentru reparația acelei case și a celei a lui Conache, asemenea și pentru aducerea în bună stare a spitalului dela Galata ; pentru plata negustorului Palizache pentru îmbrăcarea curții și pentru alte asemenea trebuințe cari s'au întâmplat 100.000

Total 2.275.713

Plătit dela 1 Ianuarie trecut până la Noemvrie și Decemvrie Comisiei Comisariatului 124.260

Comisiei de proviant asemenea pe Noemvrie și Decemvrie pentru porția de carne 49.040

Total 2.449.040

B. Asemenea sarcinile cari au urmat dela 1 Ianuarie a anului curgător făcute fără plată de către locuitori, pentru cari ar trebui plătit pe măsura prețurilor obișnuite și cari ar alcătui sumele următoare :

Pentru 85.000 cetverturi de făină, orz și ovăz astăzi în magazii, fără plată ridicate din țară, din ordin, pentru transportul cărora s'au întrebuințat peste 800.000 de care plătite câte 11 lei cetvertul de făină și câte 6 lei cetvertul de ovăz, cuprinzându-se transportul și prețul sacilor, face peste tot 735.000

S'a plătit locuitorilor pentru transportul în magazine a 64.000 cetverturi de proviant și furaj în lunile Martie, Aprilie și Maiu, proviziuni cumpărate cu bani, plătindu-se pentru un cetvert câte 2 lei, face peste tot 128.000

Pentru transportul din Bender și Criuleni la Fălciu, în tre-cutele luni Aprilie și Maiu, plătindu-se de fiecare cetvert câte 2 lei, face 10.000

Pentru transportul a 5.700 cetverturi proviant din Focșani la Galați, în luna Aprilie, plătit cu câte 60 parale de cetvert, face. 8.550

La începutul construcțiunii flotei, la Galați, s'au trimis 20 de lucrători și 350 care cu doi boi. Cei dintâi pentru darea jos a lemnului de construcție în pădure și cei de al doilea pentru a scoate acel lemn din pădure, asemenea pentru transportul ace-lui lemn la Galați 1.125 care, afară de necontenita trimitere de lucrători și de care la Galați spre a ajuta la lucru ; deoarece s'au plătit câte 10 lei de fiecare car, face 11.250

Pentru căratul fânului trebuitor, dela luna lui Ianuarie până la plecarea în tabere a armatei care se găsea la Fălciu, Fru-moasa, Focșani, Galați, Bârlad, Iași și în celelalte locuri, la cari cărături au fost întrebuințate necontenit câte 3.000 care în fiecare lună: Ianuarie, Fevruarie și Martie ; s'a plătit pentru fiecare car câte 50 lei pe trei luni, ceea ce face. 60.000

Pentru 1.100 care pentru transportul proviantului și altor tre-buințe la divizia de sub comanda Domnului General Articev, s'a plătit pentru fiecare car câte 10 lei, ceea ce face, pentru tot transportul la Bârlad. 11.000

Pentru taberele Înalt Excelenței Sale Domnului General Mar-cov, în timpul șederii diviziei sale în Botoșani și în ținuturile Suceava, Dorohoiu, Hârlău și Herța s'au strâns câte 300 care pe lună pentru diferite transporturi, afară de 1.000 care asemenea adu-

nate spre a cără pentru tabere lemne, paie și alte trebuitoare, cărora nu li s'a alocat nici o plată; iar celor 300 care pomenite mai sus, plătindu-li-se de fiecare car câte 50 lei pentru fiecare lună, face pentru patru luni. 60.000

Pe 20.000 care lemne de foc pentru lagărul cel mare dela Călienii, transportate până acum, s'a plătit câte 60 parale de car, ceea ce face 30.000

Pe construirea la Tecuciu, Bârlad, Frumoasa, Fălciu și Galați, de două mii stânjăni de magazii, fiecare stânjăn plătindu-se cu câte 20 lei, face. 40.000

Pentru lemnele de foc cărate la Galați, câte 2.500 care pe lună; deoarece pe șapte luni, începând dela Aprilie trecut, s'a plătit câte un leu de car, face 17.500

Pe transportul a 5.000 cetverturi de făină din Frumoasa la Catlabuga, asemenea și pentru acel a 5 mii puduri de fân, s'au plătit. 15.000

La 800 surugii împărțiți prin stațiile poștale, fiecare fiind plătit cu câte 300 lei pe lună, face 240.000

Pe 700 stoguri de fân pentru caii de poștă, plătindu-se pentru fiecare câte 200 lei, face. 105.000

2.111.300

Și aceste sume afară de fânul pregătit pentru oaste, care s'a ridicat la 6.500.000 lei, afară de condeiele următoare al căror preț nu s'a stabilit:

Nemărginit număr de cărături întrebuințate cu prilejul trecerii oștirii pentru diferite trebuințe.

Reparația și construirea din nou a stațiilor poștale în ființă în vremea actuală.

Înființarea de magazii de pâne și de fân, cari au trebuit construite acum la Adjud, Bacău, Roman și Botoșani.

Înființarea de stații de poștă acum trebuitoare pe itinerare provizorii cu cai, furaje și numărul trebuitor de surugii, înființarea cărora a costat peste 30.000 lei.

Transportul lemnului de foc pentru spitalele din Bender, Akkerman, Hotin și Iași, afară de cele cărate acum.

Reparația spitatului înființat acum la Focșani și transportul lemnului de foc pentru acel spital.

Căratul a câte 50 care lemne pe fiecare zi la corpul de rezervă ce se află la Tecuciu, care urmează și astăzi.

Căratul de lemne la Iași pentru înecavtiruiți, cărora le sunt destinați 1.400 stânjeni.

Transportul unei mari cantități de paie pretutindeni, pentru spitalele acum înființate.

Înființarea de poduri pe drumuri și pe ape.

Cărăturile de orz la stațiile de poștă astăzi în ființă.

Deosebite cărături pentru corpul principal al armatei la Călienii.

Asemenea pentru divizia dela Tabac și Catlabuga.

Asemenea pentru divizia Domnului General Marcov, care se află în Țara-Românească.

Construcția de magazine de pâine și de grajduri pentru caii de artilerie făcută acum, afară de alte multe lucrări.

Cușnicov prezintă lui Prozorovski, spre examinare, cele arătate mai sus de Divanul Moldovei, confirmând că «starea țerii este în adevăr astfel» și, în Noemvrie, Divanul fu înștiințat că Comandantul de căpetenie a dispensat pe locuitori de cărătura proviantului dela un magazin la altul și a trimis peste granița țerii, în Rusia, 16 regimente de cavalerie.

Fiindcă Divanul din Moldova(1) făcuse cunoscut, că nu se poate aduna mai mult de 85 mii cetverturi de proviant, (din care 45 mii grâu iar 40 mii orz), dela populația din Moldova, în natură, și fiindcă Principele Prozorovski a găsit această sumă cu totul insuficientă pentru satisfacerea trebuințelor armatei, s'a cerut dela Divan să impună populațiunea (fără a mai scuti pe jidani, mazăli și fustași) la o dare în bani, și cu banii adunați să se cumpere, în 1809, încă 60 mii cetverturi grâu pentru pâine. Divanul a găsit că nu este cu puțință a se pune acest bir nou, temându-se ca nu cumva populațiunea să înceapă a emigră. El a cerut dela Cușnicov să intervină pe lângă Principele Prozorovski, ca să se întrebuințeze pentru cumpărarea pâinii suma alocată de Visterie pentru porția de carne necesară armatei și spitalelor. Prințul Prozorovski neconsimțimând la aceasta, Divanul a cerut să i se împrumute suma de lei 380.000 din suma extraordinară a Comisariatului de pe lângă depozitul armatei, făgăduind să înapoeze suma către jumătatea lui Ianuarie 1809. Prozorovski a încuviințat să se dea numai 200 mii de lei, de care sumă Visteria a putut foarte cu greu să se plătească către depozit, căci încassarea birurilor se făcea cu greutate foarte mari.

(1) No. 434. Despre cumpărarea din timp a pâinii pentru armată, peste 8 mii cetverturi de grâu, pe lângă depozitul de 60 mii decetverturi de grâu din Moldova și despre acordarea sumei necesare pentru plată din Visterie, 1808. Extract Halipa, Труды III, 492.

Aproape întreg personalul (1) Comisiunii de proviziuni se îmbolnăvi de friguri, lucrările de cancelarie erau întârziate, aproape nici nu se găseau oameni pentru serviciu. Pe lângă acestea, din toate părțile veniau știri despre abuzurile din magaziile armatei, cu privire la aprovizionarea armatei cu zaharale, iar șeful comisionarilor de proviziuni dela Mohilev, Eazicov, nu plătise banii datoriti proprietarului Ganițki pentru pâine, încă de pe timpul cât stătuse divizia a 16-a în Hotin, ceea ce a făcut pe Ganițki să se plângă diviziei. Având în vedere toate acestea, directorul Comisiunii de aprovizionare, Consilierul de război Grabovski a cerut, prin Cușnicov, Comandantului suprem, ca să numească în comisiune ca membru nou pe Cucolevski, să înlocuească pe intendentul aprovizionării din Focșani, Gorciacov Covancoi, și să ceară dela comisionarul din Mohilev o dare de seamă despre activitatea lui, lucru care a și fost făcut.

Revizorul trimis în Dubăsari, Savițki (2), a făcut cunoscut lui Cușnicov că comisionarii din Dubăsari, conduși și sub ordinele lui Tuzonis, schimbaseră orele hotărâte pentru primire și nu întrebuntau mai mult ca 4 ore pe zi pentru primirea grânelor ce se aduceau din Podolia și erau îndreptate spre Moldova, din care cauză transportul se făcea cu foarte mari greutăți, suferite de furnisori cari așteptau zile întregi până puteau să predea sau să încarce. Toate aceste mizerii se făceau numai pentru a se stoarce bani dela furnisori. După spusele celor cari le suferise, Tuzonis în adevăr luă câte 2 parale de fiecare chilă, fie că o descărcau, fie că o încarcau, ceea ce reprezintă un venit foarte mare. În urma raporturilor făcute de Savițki, Cușnicov s'a adresat către Principele Prozorovski, și cei 4 comisionari din Dubăsari au fost dați în judecată. Aproape 4 ani s'a judecat acest proces în Iași, și în urmă a fost tranșat prin rezoluția pusă de Comandantul suprem Cutuzov, prin care părții (din cari unul murise) au fost achitați, deoarece Savițki nu înfățișase în raportul său dovezi formale asupra abuzurilor săvârșite de Tuzonis și de ceilalți comisionari furnisoriilor. Pe lângă aceste s'a mai dat lui Tuzonis și o indemnizare pentru tot timpul în care a stat dat în judecată, iar celorlalți comisionari li s'a dat $\frac{2}{3}$ din acea indemnizare; lui Savițki, Comandantul suprem i-a făcut dojană. Savițki a convenit, că a putut să fie indus în eroare și și-a exprimat bucuria că nu s'au nenorocit 5 oameni din cauza lui și a greșelilor lui, mulțămindu-se numai că în trecut toată activitatea ce el desvoltase în această afacere fusese aprobată de Cușnicov.

(1) No. 446. Despre desemnarea lui Cucolevski ca membru clasa a VII-a al Comisiunii de proviziuni și despre cauzele neachitării datoriilor diviziei a 16-a, din 13 Septembrie 1808. Extract Halippa, Труды, III, 496.

(2) No. 458. Despre cercetarea neregulelor făcute de comisionarii funcționari din Dubăsari, în special ale intendentului Tuzonis, care făcea și cane furnisoriilor împovărând pe aceia cari furnisau grâne, 1808. Extract Halippa, Труды, III, 498.

Aproape 125 de mii de cetverturi (1) de proviziuni și de furaj așteptau să fie transportate dela Rașcov, Dubăsari, Tiraspol și Bender; iar în acelaș timp comisionarii de acolo, în frunte cu Tuzonis (vezi mai sus), întârziiau recepțiunea grânelor primite din Podolia și expediarea lor în Moldova.

În urma plângerii furnizorilor, Medelnicerul Sandulache Teodosiu și negustorul din Iași Ursul, adresată lui Cușnicov prin Divanul Moldovei, pentru ca să cerceteze și să reguleze situația, fu însărcinat cu aceasta revizorul Savițki. În două luni el a reușit să descopere toate fraudele și neregulele făcute de comisionari, cari lucrau numai 4 ore la primirea și la predarea proviziunilor, ea să silească pe furnizori să le dea mită cu ocazia primirii pâinii. Cu deosebire încet se făcea încărcarea grânelor cari erau trimise în Moldova. Comisionarii din Dubăsari hotărîseră ca pe fiecare zi să nu expedieze mai mult de 500 cetverturi. Savițki a dispus ca să se expedieze câte 4 mii cetverturi de grâu pe zi, lucrându-se dela revărsatul zorilor până la miezul nopții.

În Chișinău (2) se înființase un depozit general al mișcării magaziiilor de pe lângă armata dunăreană. Intendentul principal al acesteia, Lt.-Colonel Cernov, destituise pe mai mulți intendenți particulari din cauza lipsei de interes față de slujbă, și între ei eră și Lukin, care avea în arendă moșia Chelmeuții din Hotin, și întrebuiță pe oamenii încredințați lui la lucrul acestei moșii și la interesele sale particulare; el nici nu se ducea luni întregi prin Lipcani, unde eră concentrată partea de sub supravegherea lui și nici nu vrea să se prezente ca să predea socotelile noului supraveghetor, numit în funcțiune, scuzându-se că este bolnav. Pe la jumătatea lui Decembrie, Lukin s'a dus în Hotin și a intrat în spital, după cum s'a adus la cunoștința Comandantului suprem baronul de Lange, care a primit în curând ordin ca să nu piardă din vedere pe Lukin și să-l expedieze spre a fi căutat în Chișinău, însă sub supravegherea unei santinele.

Atât din rezumatele de mai sus cât și din extractul inventarului arhivei anexat la memoriul de față reiese că, la intrarea armatei rusești, *s'a impus țărilor să dea fiecărui soldat rus și fiecărui bolnav din spitale militare câte o porție de carne.*

Textul ordinului prin care s'a hotărît această impunere nu ne este cunoscut; probabil că fusese dat înainte de ocârmuirea Senatorilor și de înființarea arhivei.

(1) No. 466. Despre trimiterea revizorului Savițki în Dubăsari pentru oprirea oricărei piedici cu privire la transportarea de acolo a proviziunilor militare la Focșani și Galați, 1808. Extract Halippa în Труды, III, 500.

(2) No. 486. Despre funcționarul de intendență Lukin, care nu se prezentă spre a da socoteală despre starea magazinului mobil din Lipcani din cauză de boală, 1808. Extract Halippa în Труды, III, 503.

Totuș este probabil că în mulțimea dosarelor cari se referă la cheltuețile țerii pentru armată, în cari se face adesea mențiune de această cheltueală, se vor găsi amănunte permițând să se deducă conținutul ordinului în chestiune.

Dacă dările ce le impunea țărilor noastre ocupațiunea rusească alcătuiau o grea povară pentru ele, acea povară devenia zdrobitoare în urma abuzurilor la cari dădea loc împlinirea lor de către autoritățile pământene, lacome și corupte până la măduvă, și de către cele militare rusești cari, dacă nu puteau să le întreacă în lăcomie și în corupțiune, le întreceau în brutalitate și în putere de a împilă.

IX.

AMĂNUNTE ASUPRA STABILIRII CURSULUI MONETELOR ÎN TIMPUL OCUPAȚIEI DELA 1806 LA 1812.

La intrarea Rușilor în țară galbenul olandez avea o valoare de 8 lei. Ca bani de argint se întrebuintau monete turcești cari serviau mai cu seamă transacțiunilor curente.

Ca bani de aramă slujiau mai cu deosebire piesele austriace de 5 și de 10 creițari, cari au rămas în uz până la 1867.

Correspondentul anonim din București scrie sub data de 13 Aprilie 1908 că, la începutul lui Aprilie st. v., se simți de odată o mare lipsă de bani de argint turcești; ei ieșise cu totul din circulație și, în locul lor, se găseau numai galbeni olandezi, cari se puteau schimba în argint numai cu o pierdere de 3, 4 și 5 parale la galben.

Se întâmplă adesea ca polițe de ale supușilor austriaci făcute pe lei turcești a 40 parale leul, să fie aduse spre protest la Agenție, fiindcă acceptantul voia să le achite în galbeni pe cursul de 9 lei galbenul, pe când deținătorul poliței pretindea achitarea în moneda desemnată într'insele, adică în lei de argint, sau nu primiă galbeni decât cu curs scăzut.

Guvernul rusesc căruia i se raportă această împrejurare, puse să se bată în Rusia monete imitând întocmai pe cele turcești în uz în Principate, însă de un aliaj mai prost și având prin urmare o valoare mai mică decât cea indicată, și le trimise în Principate în poloboace.

La 5 Aprilie se ceti în piața Bucureștilor o poruncă a lui Cușnicov, ordonând primirea în toate transacțiunile a monetelor de argint tipărite în

Rusia. Acei ce s'ar împotrivi la primirea acestor monete erau amenințați cu pedepse grele.

Aceste monete având o valoare mult mai mică decât cea nominală, cursul forțat ce li se dădea stârni nemulțămirea cea mai mare între comercianți și în deobște în toată țara. Supușii austriaci veniră *în corpore* să protesteze la Agenție (1).

La 16 Aprilie (2) silind un ofițer rusesc, prin maltratări, pe un negustor din București să primească nouăle monete turcești, a doua zi rămaseră închise toate dughenele pieței. Iar supușii austriaci arătară Agenției, care atunci eră girată de canțelistul Von der Rennen, că ei închisese pe ale lor în urma actului de samovolnicie povestit mai sus.

Autoritățile insistară pe lângă canțelist ca el să hotărască pe supuși să-și deschidă dughenele, ceea ce el primi numai după ce i se dădă făgăduința că supușii nu vor mai fi siliți să primească nouăle monete, până la sosirea unei deslegări în această privință dela Brenner care se află în Iași.

Vicepreședintele Divanului se hotări deci să suspende orice măsură menită a sili pe negustori să primească monetele turcești bătute în Rusia, până la sosirea răspunsului la raportul ce-l făcu lui Prozorovski. Miloradovici însuș parcurse în trăsură cartierele negustorești și, chemând pe negustorii cei mai de seamă, îi ademeni să deschidă prăvăliile, dându-le cuvântul lui de onoare că nu vor mai fi siliți să primească nouăle monete înainte de sosirea deslegării Feldmareșalului.

La 10 Septemvrie 1810(3), în urma unei porunci primite dela Crasno Milașevici, Divanul moldovenesc a hotărât ca galbenul olandez să fie primit în Moldova drept 12 lei, iar rubla rusească drept 3 lei și 24 parale. Această hotărîre luată fără de veste și prin care se ridică valoarea acelor monete (a rublei), a dat loc la mari nemulțămiri din partea comercianților cari amenințau că vor închide dughenele și vor respinge forța cu forță. La urmă se hotărîră să ceară dela Crasno Milașevici fixarea unui termen până la care monetele să păstreze cursul lor cel vechiu.

---

(1) Corespondentul anonim din București sub data de 19 Aprilie 1809.

(2) Ibidem.

(3) Corespondentul anonim din Iași.

Monetele turcești(1) bătute în Rusia începuse să dispară cu desăvârșire din țară, ceea ce îngreună cu mult operațiunile casei oștirii. Spre a-i pune capăt Camenski hotărî să urce cursul galbenilor de Olanda.

Ordonanța lui din 14 Septemvrie 1810 dispunea că, spre a împiedeca exportul monetei de argint care fusese adusă spre a ușura transacțiunile relative la aprovizionarea oștirii, speculă care folosiă numai un mic număr de indivizi și era dăunătoare armatei, dela 20 Septemvrie înainte rubla rusească de argint va umbla 3 lei 24 parale, și deoarece galbenul de Olanda umblă în țară 3 ruble de argint și 33 $\frac{1}{3}$ copeici, el va valora dela sus pomenita dată 12 lei.

Iar aceia cari nu se vor supune acestei porunci vor fi ridicați cu patrule și aspru pedepsiți ca neascultători și împotriviți.

Mare consternare produse această măsură în tot comerțul. Negustorii de toate treptele alergară la Agenția austriacă și la Mitropolit, rugându-i să intervină pentru nepunerea în vigoare a poruncii lui Caminski. Ei arătau că aprovizionarea lor cu mărfuri străine o face mai cu seamă la târgul din Lipsca, unde galbenul olandez umblă numai 3 taleri, adică mult mai puțin de 12 lei. Această urcare a galbenului urmă, după dâșii, să distrugă cu desăvârșire creditul pieței Bucureștilor.

Agentul austriac pare a se fi adresat lui Camenski printr'o notă, reclamând în potriva urcării cursului galbenilor și al rublelor, însă fără rezultat, după cum dovedește următorul extract din răspunsul lui Camenski, care poartă data de 17/29 Septemvrie 1810:

..... Les raisons qui ont déterminé la hausse des ducats sont trop palpables pour que vous ne conveniez pas vous même, Monsieur, qu'elle a dû nécessairement avoir lieu.

Le cours des ducats était précédemment à St. Pétersbourg à 10 roubles et en conséquence ils valaient 10 piastres en Moldavie et en Valachie. Ils sont aujourd'hui à 12 roubles(2), pour établir un juste équilibre ils doivent donc être à 12 piastres dans ces deux provinces; car lorsque le gouvernement de S. M. Imp. les achète 12 roubles, peut-il et doit-il les donner dans ce pays-ci pour 10 piastres?

(1) Corespondentul anonim din București, Septemvrie 1810.

(2) Cred că Camenski vorbește aici de ruble hârtie.

Abstraction faite de cette considération la hausse des ducats en Moldavie et en Valachie devenait nécessaire d'après celle que ces espèces ont obtenu en général dans toutes les places commerçantes de l'Europe, et c'est par une suite de cette hausse que les ducats et les roubles d'argent étaient continuellement exportés de ce pays-ci.

« Cette exportation était aussi préjudiciable au pays qu'aux intérêts de ma cour. Il était de mon devoir de l'arrêter et j'espère que la mesure prescrite produira cet heureux effet. J'ajoute, Monsieur, que la hausse des roubles devait forcément amener celle des ducats.

« L'intérêt de quelques négociants se trouve sans doute quelquefois en opposition avec des mesures générales relatives au commerce; je serais véritablement affligé, Monsieur, que des individus de votre nation eussent à souffrir de la disposition qui vient d'être établie, mais l'intérêt public doit l'emporter sur l'intérêt particulier... »

La începutul lui Martie 1811, un ordin al lui Milașevici interzise exportul argintului turcesc ca și al celui rusec. Ridicarea galbenului austriac dela 10 la 12 lei a adus mare pagubă comercianților, silindu-i să vândă marfa lor pe bani turcești de argint, pe cari îi schimbau în Austria drept 10 lei 20 parale galbenul. În zadar merse consulul austriac la Milașevici și-i ceru să revie asupra măsurii; senatorul răspunse «că nu se poate».

A doua zi se puseră afară din curs (1) și biletele de bancă austriace a căror intrare în țară chiar eră interzisă.

Iată acumă și un extract al D-lui Halippa, care ne dă asupra acestei chestiuni amănunte multe și interesante.

Unii din locuitorii Principatelor (1) «topiau moneda de argint rusească și, pentru operațiile comerțului și industriei lor, o transformau în obiecte lucrate. Cușnicov porunci Divanurilor să iea măsuri strașnice spre a pune capăt acestui rău și a afla pe culpabilii cari aduceau asemenea prejudiciu fiscului». Toți ispravnicii fură avizați despre aceasta, iar în Capitale inspectarea acestui lucru a fost încredințat Marilor Spătari cari erau *întâii argintari* (turcește: *aga ciciumgi başa*). De altă parte «se ducea peste graniță, din ambele Principate, moneda rusească de argint în cantități mari, atât în Imperiul otoman cât și în al Austriei».

(1) Correspondentul anonim din București, Martie 1811.

(2) No. 129. Despre moneda de aur și de argint și despre oprirea de a topi rublele rusești și a le duce peste graniță, 1808. Halippa, Труды, II, 347.

Pricina acestui export eră foarte evidentă: moneda rusească, prin calitatea ei, valora mult mai mult decât prețul ce-l avea atunci în interiorul Imperiului; prin urmare ea putea foarte lesne să fie topită în străinătate și transformată în obiecte lucrate sau în altă monedă. Prin mijlocirea Divanurilor, Cușnicov dispuse ca inspectorii vamali să aibă cea mai activă și neîncetată priveghere «spre a nu lăsa să treacă peste graniță moneda de argint rusească».

Oprirea de export a monetei fu publicată cu amenințare de confiscare a monetei la împotrivorii cari nu s'ar supune ordinului precum și a unei răspunderi aspre. Comandantul de căpetenie al armatei, Principele Prozorovski, a poruncit trupelor de pe graniță să facă perchiiziții. Totodată s'a făcut și proba valorii intrinseci a monetei de argint rusești și s'a constatat că valoarea rublei întrecea cu 27 parale valoarea monetei turcești zisă *inzluc* care circula în Principate. Comandantul de căpetenie a poruncit ca, pe viitor, rubla de argint rusească să fie primită în Moldova, în Valahia și în Basarabia drept 3 lei, adică 120 parale, ceea ce a și fost publicat la 1 Iunie 1808 cu amenințare de o aspră pedeapsă pentru acei cari ar îndrăzni să primească rubla pentru mai puțin decât prețul stabilit. În urma acestei dispozițiuni, cursul banilor rusești a fost egalizat cu al monetelor străine și exportul ar fi trebuit să înceteze.

Totuș nu se găseau ruble în circulație în țară, fiindcă orașenii le negustoriau, le vindeau în Austria și le topiau, făcând din ele obiecte de argint cari, în Austria, se plăteau mult mai bine. Caracteristică este temerea Comandantului de căpetenie ca nu cumva această politică să jignească pe Austria. Poruncind Generalului Isaiov să facă inspecții dealungul graniței austriace și prin munți, spre a pune capăt la exportul argintului rusec, Principele Prozorovski adaoge «să nu atingă granița austriacă și să nu dea cea mai mică ocazie nici la cea mai mică turburare a legăturilor prietenești dintre cele două curți Imperiale; aceeaș procedare trebuie observată și spre Bucovina, din partea comandantului Hotinului, de către Cazacii ce se găsesc la dispoziția lui spre a face inspecții». După ce a stabilit cursul monetei de argint rusești față cu moneda turcească (1 rublă=3 lei), Principele Prozorovski a găsit absolut trebuitor să ia o hotărîre și în privința galbenilor de Olanda. Acești galbeni circulau în Moldova pe cursul de 8 lei 30 parale și în Valahia pe cursul de 9 lei, «pe când valoarea intrinsecă a unui galben olandez este egală cu valoarea intrinsecă a 3 ruble și 30 capeice în monedă de argint rusească. Prin urmare, făcând socoteala monetei de argint față de valoarea aurului și admitînd, precum s'a decis, că o rublă de argint valorează 3 lei, reiese că un galben valorează 396 parale, sau 9 lei 36 parale. Spre a împiedica pe cât cu putință exportarea aurului,

Comandantul de căpetenie a crezut trebuit să hotărască ca galbenul olandez, atât în Moldova cât și în Valahia, să aibă curs de 10 lei în monetă turcească». Pe urmă, după propunerea Divanului Valahiei, s'au stabilit cursurile după cari trebuiau să circule galbenii austriaci și venețieni «al căror număr în circulație eră destul de mare». Prețuirea valorii intrinseci a galbenilor venețieni și austriaci în comparație cu cei de Olanda a fost făcută de membrii Divanului Valahiei, în conformitate cu cursul de mai sus al galbenilor olandezi, ei raportând că: «Am făcut dintâiu evaluarea pe greutate și am găsit că galbenii de cele trei proveniențe au aceeaș greutate, dar diferă între ei prin calitatea aurului ce conțin, adică calitatea galbenului venețian este superioară celei a galbenului olandez care, la rândul lui, este de calitate superioară celui austriac. Dat fiind acest raport între aceste deosebite soiuri de galbeni în ceea ce privește calitatea aurului și având în vedere cursul cel nou al galbenului olandez, propunem să stabilim prețul galbenului venețian la câte 10 lei 10 parale; al galbenului olandez la 10 lei tocmai și al galbenului austriac la 10 lei fără 5 parale. Galbenii au avut și până acum curs după acest raport». Cușnicov confirmă această hotărâre a Divanului și noul curs fu publicat pretutindeni. Acest eveniment produse tulburare în lumea comercială a Principatelor. Divanul Moldovei, prin raportul din 12 Iulie 1808, comunică lui Cușnicov următoarele: «Toți negustorii acestui oraș (Iași), în smerita lor jalbă, arată paguba și paraponul ce a urmat atât în negoțul lor cât și în al tuturor negusturilor țerii, în urma sporirii cursului galbenilor; ei roagă prea supus ca jalba lor să fie adusă la cunoștința celui în drept spre a se obține o hotărâre încuviințătoare în acest scop. Deși din partea lor ordinul pentru sporirea cursului galbenilor este adus la îndeplinire cu toată supunerea, totuș, în momentul de față, din pricina acestei urcări de curs, ei s'au lipsit în negoțul lor de monetă de aur și pentru această vină nu poate fi urmărit decât întreg norodul, prin urmare Divanul lasă ca Excelența Voastră să se convingă din însăș petiția lor și se măgulește cu nădejdea că înțelepciunea Exc. Voastre nu va lipsi să ia în această privință hotărârea cuviincioasă. Iar din parte-i, Divanul adaoge numai că, în urma urcării cursului galbenilor, comerțul întreg a încetat, toate obiectele, atât cele de hrană ca și celelalte s'au urcat nemăsurat, în urma căror împrejurări nu numai locuitorii suferă foarte mult, ci și slujitorii ostășești resimt pagubă.

«În urmarea ordinului cinstuitului Divan în privința statornicirii cursului galbenului olandez, atât în cumpărarea mărfurilor cât și în schimbul monetei sunătoare a câte 10 lei bani turcești galbenul, care poruncă a fost cetită în oraș și publicată în tot ținutul, comerțul a stat cu desăvârșire în

acest oraș, căci cea mai mare parte a negustorilor nu se supune la acest ordin, nu consimte să primească galbenul drept zece lei, ascund banii de argint turcești și când cumpărătorii vin în dughenele lor pentru cumpărările trebuitoare, ei le declară că nu au mărunțiș spre a le schimba galbenul. Din această pricină mușterii parcurgând toate dughenele fără a putea cumpăra ceva, se nasc între ei și negustori sfezi și turburări și astfel stă pe loc tot alișverișul». Voind să se încredințeze de adevărul acestui raport, Cușnicov se adresează Generalului-Locotenent Eugenie I. Marcov, care se găsea atunci la Botoșani. Răspunsul lui Marcov liniști până la un punct pe Cușnicov. «În urma statornicirii aici a galbenului olandez la 10 lei turcești», scria Marcov, «negustorii și negoțul nu pot suferi nici o pierdere, căci toți oștenii din regimentele diviziei a 15-a, a cărei comandă mi s'a încredințat de locul prea înalt, își primesc solda în bani de argint și fac cumpărări în acea monedă, pe care negustorii o primesc totdeauna foarte bucuros și fără nici o împotrivire. În ce privește galbenii, deși aceștia nu sunt primiți atât de bucuros drept câte 10 lei, aceasta se întâmplă numai atunci când cineva dorește să-i schimbe în bani mărunți. Însă cu prilejul cumpărării mărfurilor negustorii primesc și galbeni fără nici o împotrivire, cu prețul statornicit de 10 lei fiecare. Spre a ocroti interesul statului nostru și spre a mântui în această țară moneda noastră de argint și galbenii, e de neapărată trebuință să se stabilească un curs pentru galbeni».

Cu toate acestea Cușnicov comunică Principelui Prozorovski jalba negustorilor din Iași, «în care se silesc să dovedească cusururile și pagubele suferite de locuitorii Principatelor în urma urcării cursului galbenilor olandezi». «1° Echilibrul cursului monetelor se dovedește prin faptul că ele rămân în circulație și nu sunt exportate din țară în țară în provinciile limitrofe. Lăcomia unor locuitori din aceste Principate, comercianți creștini și evrei, i-a împins să facă un comerț păgubitor și să exporteze de aici în provinciile austriace moneda rusească de argint, adusă aici în mare cantitate și care de acum înainte trebuie să rămână în țară spre a o îmbogăți. Acest export dovedește prin sine că foloasele speculatorilor cari îl practicau erau foarte însemnate. Spre a pune capăt acestui prejudiciu, am urcat puțin cursul monetei rusești de argint, deși, cu toată această urcare, cursul ei este cu șapte parale sub valoarea ei intrinsecă, în comparație cu moneda turcească. Astfel Evreii găsind și aici un mare folos pentru danșii în exportarea monetei rusești, se străduiau să cumpere toate rublele plătindu-le câte 3 lei și 2 parale una. Pe urmă cursul mic al galbenului, în comparație cu argintul, a împins pe mai mulți să facă din aceasta un obiect de speculă și sumi însemnate de galbeni erau exportate în străinătate. Asta este pricina pentru care am fost silit să echilibrez cursul galbenilor cu cursul și valoarea intrinsecă a monetei

de argint. 2° Negustorii din Iași pretind, fără nici un temei, că în provinciile austriace galbenii circulează cu un curs mai mic decât cel stabilit aici; căci pe când galbenul umblă în Moldova pe cursul de 8 lei 30 parale și în Valahia pe 9 lei, atunci acelaș galben umblă în Austria pe cursul de 9¹/₂ până la 10 *guldeni*, și acum ei umblă câte 13 până la 14 *guldeni*. 3° În comerțul cu provinciile megieșe și în lăuntrul acestor țeri, fie în deobște în daraverile lor comerciale, negustorii nu pot suferi în acest caz nici o pagubă, fiindcă tot lucrul lor se întemeiază pe socoteală; negustorul socotește prețul cât îl costă marfa și adaugă folosul trebuitor și astfel hotărăște prețul cu care poate vinde, iar locuitorii deprinși cu moneda turcească, se vor obișnui asemenea cu aceste monete de argint rusești și cu galbenii olandezi. Astfel vitele lor nu vor rămâne nevândute, aceste vite fiind obiectul principal al alșișverişului lor. 4° Abuzul menționat de negustorii din Iași, cari ziceau că, unii fiind lacomi de argint, au sporit peste măsură prețul mărfii lor din pricina urcării cursului, chiar dacă are într'adevăr ființă, n'ar putea să ție decât prea puțină vreme și va fi desființat prin însăș concurența și pentru că este păgubitor acelorași oameni cari, nevanzând marfa lor, vor rămâne fără nici un folos. 5° Intr'acelaș chip calculele comerciale n'au putut să primească turburări în socoteli decât numai în minuta schimbării cursului, în ceeace privește afacerile neisprăvite; dar acum a încetat de mult și în deobște aceste calcule nu se pot înlătură în operațiunile comerciale din cauza schimbărilor de curs în provinciile străine, dar ele nu trag după dânsle nici o greutate ulterioară. 6° De altmintrelea am raportat M. S. Impăratului dispoziția mea privitoare la statornicirea cursului monetei rusești de argint și al galbenilor olandezi. Chiar numai acest singur temei ar ajunge ca să mă împiedice să mă gândesc numai la satisfacerea cererii negustorilor ieșeni. Cu atât mai mult că găsesc această dispoziție cu desăvârșire întemeiată și tinzând numai la oprirea exportului păgubitor al monetei de argint ce începuse a-l face în țerile străine».

X.

AMĂNUNTE ASUPRA INCERCĂRILOR DE A SE INFIINȚA ÎN PRINCIPATE CORPURI DE OASTE PĂMÂNTEANĂ.

Am văzut că Moruz, Mihaiu Suțu și Ipsilant se încercase să înființeze în Țara-Românească oști statătoare plătite din Visteria țerii, dar alcătuite mai mult din străini decât din Români. Amănuntele luate din corespondența anonimă din București și din extractele d-lui Halippa sunt privitoare mai cu seamă la desființarea acelor

corpuri, cari au fost de prea puțin folos. Miliția semi-permanentă a pandurilor, alcătuită numai din Români, a fost mănținută și, cu toate criticele ce-i face Langeron, nu încapă îndoială că a făcut Rușilor servicii bune, alcătuiind mult timp partea de căpetenie a forțelor rusești în Oltenia.

Iată extractele d-lui Halippa :

În luna Septemvrie 1808 se procedă, în Iași, la alcătuirea unui nou corp de husari voluntari cu numele de regiment de husari Lubinski. Agenția austriacă reclamând în potrive primirii în acel regiment a unor supuși austriaci, autoritățile rusești i-au și eliminat din noul corp.

Corpurile de Cazaci de curând formate la armata Dunărei de Jos și a Bugeacului fusese licențiate de Comandantul de căpetenie, Principele Prozorovski (1) la sfârșitul anului 1807 și se porunci tuturor soldaților cari slujise întrînsele să meargă să se așeze în pustiul Oceacovului, pe Marea Neagră, sub ocârmuirea Guvernatorului militar al Odesei, Ducele de Richelieu. Însă mulți Cazaci nesupunându-se și risipindu-se prin toată Moldova unde se așezară, fu nevoie ca ei să fie aduși cu convoiu.

Regimentul de Cazaci români (2) (800 oameni cu *stab-ofițeri* și ofițeri superiori), a fost înființat de Domnul Ipsilant pe seama locuitorilor cari fură siliți, peste suma trebuitoare pentru solda Cazacilor (4.631 lei pe an), să contribue și la celelalte trebuințe ale lor. La 14 Aprilie 1808, Vistierul Constantin Varlam rugă pe Cușnicov să întrebe pe Feldmaresal (Prozorovski) dacă s'ar putea lipsi și desființa acel regiment. În vederea acestei cereri, deoarece întreținerea acelui regiment costă scump Rușilor și trebuință de el nu eră, Cușnicov a hotărât să-l înființeze din nou spre a-l întrebuința pentru trebuințele poliției în București și pentru întreținerea cordoanelor în satul Lita. Această miliție pământeană, prin neorânduile ei, a pricinuit multă grijă lui Cușnicov; volnicile și pretențiile ei n'aveau sfârșit și pe deasupra Divanul nu a voit să se recunoască dator să întrețină acest regiment.

«*Corpul elino-grecesc* (3), format de Domnitorul Ipsilant din husari cernosârbi și din voluntarii Mării Negre, duse, după plecarea acelui Domn, o jalnică existență, fiind pus numai de formă sub comanda Maiorului Pangalo. Câteva sute de oameni se schimbară în bandă de vagabonzi, foarte primej-

(1) No. 52. Despre Cazacii armatei Dunărei de Jos și a Bugeacului și despre transferarea lor din Moldova la Marea Neagră, I. N. Halippa, Труды, I, 361.

(2) No. 77. Despre desființarea regimentului de cazaci români înființat de Domnul Ipsilant, ibid.

(3) No. 89. Despre oamenii cari au slujit în corpul lui Pangalo și în husarii cernosârbi, cari umblau haimană prin București, ibid.

dioși pentru liniștea obștească a Bucureștilor. Miloradovici (Vicepreședinte al Divanului Valahiei), cu asentimentul lui Cușnicov și al Comandantului suprem Prozorovski, purcese să cerceteze în privința locului de origine al acestor voluntari și a sujețiunii lor, apoi făcù lista acelor cari doriau să se așeze în câmpiile dela Oceacov, sub ocârmuirea Ducelui de Richelieu, sau cereau întoarcere în Sârbia. Dar odată cu manifestația dorului de transferare în Rusia ei arătau o pretențiune de 50.000 lei asupra Domnitorului Ipsilant, ca salar, iar acei cari cereau întoarcerea în Sârbia, alta de 10.000 lei. Dar ei n'au primit decât bani de drum».

Iată cum se rostiă Cușnicov asupra oștirii românești (?), adunată de Ipsilant în anul 1807, pe vremea ocârmuirii lui în Valahia.

«Această oaste a fost alcătuită din oameni de diferite stări, în cea mai mare parte vagabonzi, de purtare rea, cari s'au adunat la acea slujbă mai mult pentru interes personal și pentru câștig, și de loc pentru apărarea Principatului împotriva invaziunii Turcilor; căci s'au întâmplat în vremile din urmă multe prădăciuni și siluri făptuite de această oștire în cuprinsul propriei sale țeri, care ar fi trebuit s'o apere; însuș comandantul ei, maiorul Pangalo, s'a dovedit părtaș la faptele rele și rușinoase ale oștii sale. Promoțiunile în ranguri sau, mai bine zis, numirile în slujba acelei oștiri, atârnau mai puțin de Domnitorul Ipsilant decât de pomenitul maior Pangalo care, necunoscând valoarea achizițiunii gradurilor în Rusia prin slujbă adevărată și destoinică, numi și înaintă ca ofițeri pe mulți subofițeri din slujba rusească precum și pe simpli negustori greci și alți oameni de diferite stări, apoi făcù pe unii căpitani și chiar maiori. Răposatul Principe A. A. Prozorovski, puțină vreme după ce sosi în această țară și luă comanda supremă a oștirii rusești, nu numai fiindcă oastea lui Ipsilant eră fără valoare militară, incapabilă de a face servicii, dar mai mult fiindcă eră păgubitoare pentru propria țară, pentru temeiurile mai sus arătate, o desființă, dând gradelor cari slujise într'însa, atât subofițerilor și ofițerilor superiori cât și gradelor inferioare, retribuțiunea ce o pretindeau dela Ipsilant, care avându-i în slujba lui, după cum se știe, cu leafa care o știă el singur și tot el singur a putut ști dacă ei au luat leafă pentru timpul ce au slujit în trupele lui, sau cui și cât anume nu s'a dat, și care nu numai în timpul ocârmuirii sale în Valahia, dar și mai pe urmă, adică după plecarea de aici s'a folosit, prin abuzuri, ale unor membri ai ocârmuirii cari au rămas, de sume însemnate de bani cari aparțineau numai țerii și trebuiau să fie întrebuințați pentru mănținerea trupelor împărătești. Iar Divanul Principatului Valahiei, după plecarea Domnului, a rămas într'o stare atât de tristă și împovărată, că nu putea nici de cum să întreție trupele rusești. Fiindcă chiar atunci comandanții trupelor rusești n'au fost în

stare să întrețină trupele lui Ipsilant, cu atât mai puțin putea să o facă mai pe urmă, deoarece contractase datorii mari și de abia era în stare să dea sumele necesare pentru nevoile armatei impuse Valahiei, achitând acestea cu cea mai mare greutate și încetineală. De altminterlea desființarea acestor trupe a avut ca urmare că ele, deprinse cu jaful și cu neorânduiala, rămânând în trândăvie și neavând mijloc de a urmă siluirile de mai înainte, au început în sfârșit, fiind adunate în București, a face supărări locuitorilor de acolo». Acesta a fost motivul împrăstierii voluntarilor în toate părțile.

În 1807 (1), Domnitorul Ipsilant alcătuiuse în Moldova o armată de voluntari și, din cauza lipsei de arme, a însărcinat prin caimacamul Moldovei, Caliarhi, pe un grec din Nejinsk numit Dimitrie Mavriche, să cumpere arme din Rusia și să le aducă în Iași. Însă deoarece fiecare soldat era dator să slujească cu arma lui, armele puteau fi cumpărate de Ipsilant în comptul soldei voluntarilor și cheltuelile s'ar fi putut de asemenea acoperi din reținerea făcută tot din soldă. Ipsilant, nedispunând de bani mulți în numerar, a plătit lui Mavriche numai 10.000 de lei, din suma de 23.633 lei cât i se cuvenia, făgăduind negustorului în fața reprezentantului rus, Const. Const. Rodofinikin, să plătească cu timpul și restul. În același timp s'au fost cumpărat dela același Mavriche și arme pentru voluntarii companiei Pangalo din Muntenia, de către Maiorul Condoguni, sub garanția lui Rodofinikin, în suma totală de 5.076 lei. În urma părăsirii Principatului de către Ipsilant, și a licențierii voluntarilor, Mavriche n'a fost achitat, iar armele luate dela dânsul, cari au fost culese de pe la voluntari, se păstrau, nefiind bune de nimic, căci cea mai mare parte din ele erau stricate, în hanul Sf. Gheorghe din București. În urma jăluirii lui Mavriche către Cușnicov, adresată în special lui Rodofinikin, acesta care în acest timp lucra pentru interesele Rusiei în Sârbia, lămuri că garantarea ce o dăduse pentru Pangalo l-ar putea obliga să plătească banii numai atunci când celelalte persoane datoare să achite acei bani ar fi fost liberate prin judecată de această obligație. Cușnicov raportând despre întreaga afacere lui Prozorovski, acesta a fost de părerea lui Rodofinikin, recunoscând că acesta nu era de loc obligat să plătească pentru angajamentul luat de Ipsilant.

Correspondentul anonim din București scrie, la 12 Iulie 1812, că Ciceagov adresase, la sfârșitul lui Iunie, Divanului o scrisoare al

---

(1) No. 359. Despre satisfacerea negustorului din Nejinsk, Dimitrie Mavriche pentru armele luate dela el pentru voluntari de către maiorul Condoguni, din ordinul lui Pangalo și al Postelnicului Caliarhi, 1808. Extract Halippa în Труды, III, p. 479.

cărei conținut eră ținut secret de către membrii lui, dar din care au transpirat totuș următoarele în cercurile bine informate :

După plecarea trupelor împărătești(1), apărarea țerii urmează să fie încredințată unei miliții pământești de 20.000 oameni, ce are a fi întreținută de către țară. Cu ridicarea și organizarea acelei miliții în cele 12 județe ale Munteniei este însărcinat Banul Constantin Varlam, iar în cele 5 județe de peste Olt fostul Caimacam al Craiovei și Vistier Samurcaș.

Această măsură ce se privește ca neputând fi adusă la îndeplinire, eră pentru acești doi oameni, cunoscuți ca deosebit de lacomi, o împrejurare din cele mai îndemânatice spre a încărcă țara cu cheltueli uriașe din cari aveau să-și însușească cea mai mare parte.

Cheltuelile pentru atingerea scopului propus se ridicau după cea mai modestă socoteală la 8.000 pungi sau 4 milioane de lei cari urmau să fie ridicate din țară, *cu toate că nu eră cu putință a adună în Țara-Românească 20.000 oameni în stare să poarte armele.*

Nota în chestiune a neliniștit foarte mult pe boieri cari, pe de o parte se temeau să se compromită față de Poartă, iar pe de alta nu cutezau să se opună Rușilor cari dispuneau de toată puterea.

Langeron ne povestește și el despre proiectul lui Ciceagov de a înființa oștiri pământene, adăogând că această încercare ar fi avut drept rezultat să coste Visteriei Valahiei sume simțitoare de bani cari fură cheltuiți pentru confecțiune de uniforme luxoase. Ar rezultă de aci că proiectul lui Ciceagov începuse chiar să fie adus la îndeplinire.

Acest proiect nu eră datorit inițiativei bizarului amiral, ci acelei a însuș Împăratului Alexandru.

Intr'adevăr, în instrucțiunile date de el lui Ciceagov la 19 Aprilie 1812, îi recomandă, ca unul din obiectele de căpetenie ale activității sale, înarmarea popoarelor creștine din Imperiul Otoman, pentru ca ele să fie în stare a sprijini operațiunile militare rusești împotriva Franței și a Austriei, cari acum se unise împotriva Rusiei. Pentru organizarea militară a acelor popoare, aveă să se conforme celei proprii țerii lor. Totuș, dacă principiile disciplinei militare ar puteă fi introduse măcar în parte la ele, va trebui să nu se piardă din vedere că ordinea și regularitatea sunt utile pretutindeni, dar mai ales pentru operațiunile militare. Armele și echipamentul pentru acele înarmări se puteau obține de la Anglia.

(1) Corespondentul anonim din București, la 12 Iulie 1812.

In arhiva senatorilor am găsit dosarul No. 4.034 privitor la proiectul de a înființa, în anul 1812, o oștire pământeană și am constatat că Ciceagov făcuse aceeași propunere și pentru Moldova.

Iată mai întâiu adresele lui Ciceagov către Divanuri și proiectul de organizare :

L'amiral Tschitschagov au Divan de Valachie.

Votre zèle pour le bien-être du peuple confié à votre sollicitude et les dispositions que vous avez manifestées de tout temps à l'égard d'une puissance protectrice de vos droits et de vos privilèges sont assez connus pour que je n'hésite pas à placer en vous toute ma confiance dans un moment qui, indépendamment de l'influence qu'il peut avoir sur la prospérité de ce pays est en outre d'une importance majeure pour le sort des peuples qui souffrent et qui sont menacés du despotisme français. En armant les Valaques pour la défense de leur patrie et pour qu'ils donnent à tous les peuples limitrophes la preuve effective d'une grande vérité, c'est-à-dire qu'un peuple qui connaît ses moyens et qui sait faire valoir ses droits les armes à la main, finit par obtenir l'amélioration de son sort.

Les Valaques en se mettant aujourd'hui dans cette attitude imposante ne risquent rien et même ils peuvent contribuer puissamment à un ordre de choses aussi nouveau que salulaire pour eux. On n'attend que l'échange des ratifications pour que la paix avec les Turcs soit consommée, mais cette paix sans une alliance offensive et défensive est frappée de nullité.

Si cette alliance a lieu, les Valaques armés seront des sujets chers à la Porte, des collaborateurs agréables à la Russie. Si cette alliance ne s'effectue pas, ils doivent s'armer pour défendre leur pays et pour mériter la bienveillance de Sa Majesté l'empereur Alexandre.

Telle étant la ferme volonté de Sa Majesté mon Auguste maître, je crois que toutes les mesures que je prends pour faire concourir spontanément les Valaques à cet objet doivent engager leur reconnaissance et leur ardeur salulaire à se prononcer d'une manière signalée dans cette occasion. Je pourrais vouloir et ordonner, mais je désire que les Valaques devancent mes intentions et que cet armement s'opère par un mouvement spontané de la nation.

Dans la combinaison du règlement que je vous transmets ci-annexé, on a fait usage des observations que plusieurs d'entre vous, Messieurs, m'ont soumises. Je désire que vous vous occupiez sans retard à l'effet d'en accélérer l'entière exécution.

Les principes qui servent de base à ce règlement sont irrévocables ; mais il vous est libre, Messieurs, de proposer les modifications que vous juge-

rez propres à en faciliter les détails pourvu que ces représentations n'entraînent aucune perte de temps.

Dirigez vers cet objet important la prévenante sollicitude qui vous distingue et rendez-moi compte le plus tôt possible du résultat de vos travaux.

28 Juin 1812.

L'amiral Tchitchagoff au Divan de Moldavie.

Messieurs,

Ayant fait des dispositions en Valachie pour l'organisation d'une milice, mesure motivée par les circonstances et qui doit s'étendre à tous les pays que Sa Majesté Impériale, mon Auguste maître, a confiés à ma sollicitude, j'ai jugé qu'il était nécessaire de vous notifier le règlement promulgué à à cet effet. Je ne doute pas, qu'émules d'attachement envers l'auguste souverain qui vous a protégés, vous ne rivalisiez aussi dans cette occasion de zèle et d'ardeur pour effectuer cet armement.

Votre premier soin doit être d'opérer la levée de la milice en proscrivant toute vexation et en évitant tout expédient onéreux au peuple moldave. En outre, afin d'alléger autant que possible la charge qui résulte de cette nouvelle organisation, je vous autorise, Messieurs, à ne mettre sur pied la milice que graduellement. Les premières levées serviront de modèle et de point de ralliement à celles qui se formeront par la suite et cet enchaînement de mesures étroitement liées, rendront plus facile la fourniture de tous les objets nécessaires à l'armement de la milice.

C'est dans la même intention et pour ne point porter atteinte à l'industrie que je crois convenable de permettre aux individus aisés de se procurer l'exemption du service personnel au prix d'une rétribution en argent, laquelle peut être destinée à la levée d'un corps de volontaires.

Je vous recommande, Messieurs, de vous occuper de l'exécution du règlement ci-annexé sans perdre de temps. En l'appliquant à la Moldavie vous pouvez, d'après vos connaissances locales, y faire certaines modifications que vous aurez à me soumettre afin qu'elles soient sanctionnées.

Mr Croupensky qui faisait partie de la députation de la Moldavie est chargé de vous transmettre ces communications impérieuses. Il m'est agréable de lui rendre publiquement le témoignage et de vous assurer, Messieurs, que j'en ai été entièrement satisfait.

No. 56, Bucarest, 2 Juillet 1812.

(signé) *P. Tschitschagoff.*

Bases de l'organisation des milices et de la garde bourgeoise de la Valachie.

Art. I.

Les milices et les gardes bourgeoises de la Valachie se composent des habitants de la Valachie en état de porter les armes.

Art. II.

Les habitants des campagnes constituent la milice, ceux des villes la garde bourgeoise.

Art. III.

La milice est composée de 20.000 hommes armés et habillés et en état d'entrer en activité de service.

Art. IV.

La garde bourgeoise est enregistrée et organisée pour la défense des cités. Elle entre en état de service toutes les fois que les circonstances l'exigent. Elle s'exerce à cet effet, son nombre résulte de l'enregistrement.

Art. V.

La milice se partage en deux corps distincts : l'un est tiré de la Petite Valachie sous la dénomination de *Pandours*, l'autre est tiré de la Grande Valachie et se nomme *Cattanes*.

Art. VI.

Des Pandours.

Les 5.000 Pandours qui existent actuellement sont portés, si cela se peut sans trop de préjudice pour les finances, à un plus grand nombre. A cet effet on procède sans délai au dénombrement de ceux qui se trouvent maintenant sur pied. Les districts respectifs fourniront les fonds nécessaires.

Art. VII.

L'ancienne organisation des Pandours est conservée.

Art. VIII.

Monsieur le chevalier Samourcasce est destiné, avec le titre d'Ephore, à la surintendance de ce corps. Il procède sur le lieu à sa formation et il

se sert à cet effet des gens qui possèdent sa confiance et il conforme ses mesures aux décisions préalables du Divan. Il dépend du Divan pour la partie administrative de ce corps d'armée et du commandement militaire pour ce qui a rapport au service.

Art. IX.

La Grande Valachie, suivant la division de ses districts ou cadiliks, fournira 25.000 hommes ou un nombre moindre en cas que celui des Pandours actuels soit augmenté.

Art. X.

Chaque district aura un capitaine au plus, d'après son étendue et sa population. Chaque capitaine, d'après les instructions du Divan, procèdera à l'organisation de sa compagnie. .

Art. XI.

Les frais d'habillement, d'armement et d'entretien des cattanes sont répartis avec égalité sur les districts respectifs. Dans cette armée sont compris tous les cattanes subordonnés aux Capitaines et aux Polcovnics de la Spatharie.

Art. XII.

Dès que l'organisation de cette armée aura été arrêtée par le Divan, Monsieur le Chevalier Varlam en aura, avec le titre d'Ephore, la surintendance. De même que l'Ephore préposé à l'armée de la Petite Valachie, (§ VIII.), il dépend du Divan pour la partie administrative et du commandement militaire pour ce qui concerne le service.

Gardes Bourgeoises.

Art. XIII.

Dans chacune des villes de la Valachie on procèdera à l'enregistrement des hommes en état de porter les armes.

Art. XIV.

D'après ce registre le Divan règle la formation de cette force armée et établit une discipline au moyen de laquelle les gardes bourgeoises apprennent à reconnaître leurs chefs et contractent l'habitude de se rassembler au premier signal.

Art. XV.

Le Spathar aura la surintendance de la garde bourgeoise.

Art. XVI.

Le Divan, pour tout ce qui concerne les mesures tendant à la prompte exécution de ce règlement, se réduit en un comité permanent. Ce comité se compose de Son Éminence le Métropolitain Ignace, de Sa Sainteté le Vice-Président, de Mr le Vestiar et des deux Éphores.

Art. XVII.

Le comité a la surintendance générale de la milice, des Pandours, et de la garde bourgeoise.

Articles additionnels
au règlement relatif à l'armement militaire.

Art. I.

Cet armement étant motivé par les circonstances actuelles et, par conséquent, devant être considéré comme une mesure temporaire, il est nécessaire de fixer un terme de cinq ans au service des individus appelés à la défense de leur patrie. Après avoir mis le sol natal à l'abri de toute atteinte, ils pourront, à l'expiration de ce terme, rentrer dans leurs foyers.

Des privilèges quelconques dont le Divan spécifiera la nature pourront leur être accordés pour récompense, en veillant à ce que de telles concessions n'aient rien d'onéreux pour le reste de la nation.

Art. II.

On accordera à la milice des officiers russes, tant supérieurs que subordonnés pour la former aux évolutions militaires et à la discipline, premier mobile de la force armée.

Art. III.

Plusieurs des membres des Divans ayant manifesté leurs idées au sujet du mode d'enrôlement qui sont le fruit de leurs connaissances locales, ils sont engagés à les reproduire dans leurs délibérations, afin, qu'après les avoir mûrement examinées, l'on puisse se déterminer pour celui qui obviendra aux inconvénients majeurs et réunira le plus d'avantages pour le peuple de ce pays

(Signé)

P. Tschitschagoff

Precum reiese din textul proiectului, Țiceagov se ținea strict de instrucțiunile împăratului; pentru noua oștire a Țerii-Românești, negăsind vreo alcătuire în ființă, păstră denumirile de *Panduri* și de *Catane*. De altmintrelea este de observat că proiectul lui este foarte confuz, ca în deobște tot ce ieșea din creierii lui.

Divanul Țerii-Românești care, precum arată corespondentul nostru anonim, nu gustase de loc proiectul, nu răspunse nimic, boierii știind că zilele ocupațiunii rusești erau numărate și că proiectul amiralului nu va ajunge să fie pus în lucrare.

Din nenorocire, Divanul Moldovei nu fu atât de înțelept și adresă lui Țiceagov următorul raport:

Les ordres de Votre Excellence, contenus dans la dépêche dont elle a daigné nous honorer, ont été reçus dans l'Assemblée Générale avec cette déférence et cette soumission que l'on doit à l'administration bienfaisante qui s'efforce d'affermir la prospérité du pays confié à ses soins, par tous les règlements que l'équité et une saine prévoyance peuvent lui dicter. Telles sont incontestablement les dispositions que Votre Excellence vient de nous prescrire par rapport à la mise sur pied d'une milice nationale et d'une garde bourgeoise; l'urgence des circonstances actuelles en a fait unanimement envisager la levée comme très avantageuse et très salutaire pour le bonheur des habitants de ces contrées. Nous avons aussi pris connaissance des règlements prescrits sous ce rapport à la Principauté de Valachie et nous sommes convaincus que la destinée et le salut de ce pays sont attachés à la puissante protection du vaste Empire de Russie. En conséquence, pour nous conformer aux ordres de Votre Excellence et pour satisfaire au désir de nous assimiler aux autres nations, en ce qui concerne au moins la libre exposition de nos droits, nous avons mûrement délibéré sur les moyens d'effectuer la levée de ces troupes, et nous croyons qu'elle serait avantageuse aux habitants d'après l'assurance même de Votre Excellence. Mais plus nous sommes pénétrés de la nécessité du recrutement projeté, plus nous avons été effrayés des difficultés qu'il présente et qui nous paraissent si graves que nous craignons également de nuire à nous mêmes par l'exposition de la vérité, ou de nous rendre coupables envers Votre Excellence par des promesses hasardées et difficiles à remplir. Dans cette alternative, le seul refuge qui nous reste c'est la bienveillance de Votre Excellence. Elle nous en a donné tant de preuves que nous nous croyons autorisés de soumettre à son jugement quelques observations simples et succinctes. Fondées sur des faits évidents et sur la connaissance que nous avons du caractère de la nation, elles ne sauraient répandre aucun doute sur la pureté de nos intentions

qui ne s'est que trop manifestée par les preuves que nous avons toujours données de notre fidélité, de notre dévouement et de notre entière soumission aux ordres de Votre Excellence.

Il y a plus de deux siècles depuis que les habitants de Moldavie ont entièrement renoncé au maniement des armes, par l'entier abandon desquelles ils crurent, sous l'ancien Gouvernement, pouvoir mieux assurer leur salut, en prévenant les soupçons qu'une attitude plus imposante aurait pu exciter. Ce long abandon, transmis de génération en génération, les a forcés de concentrer toute leur activité dans la culture des terres et d'oublier tellement l'usage des armes que leur seul bruit suffit maintenant pour répandre parmi eux l'épouvante et l'alarme.

C'est la crainte de se voir inscrits dans les troupes des puissances voisines qui a empêché jusqu'ici l'émigration des habitants de la Moldavie, à l'époque où l'énormité des impositions et les charges nécessitées par les circonstances devaient les y entraîner. L'usage des armes leur est devenu enfin si étranger que lorsque des bandes de voleurs, composées de 20 et de 30 scélérats, venaient ravager le pays, ils préféraient plutôt se rendre paisibles spectateurs du pillage de leurs foyers que de les repousser par la force, de sorte que le Gouvernement, pour en purger le territoire, fut contraint de mettre à leur poursuite des étrangers armés, tels que des Albanais et des Serviens. Un autre trait fera bien plus connaître à Votre Excellence la terreur que le seul bruit d'un recrutement inspire aux Moldaves. L'Autriche après avoir raffermi son autorité par une domination de plus de trente années dans le territoire de la Bucovine, a voulu en assujettir les habitants aux lois de la conscription, mais leur désertion totale à travers les gardes destinées à la défense des frontières l'a bientôt contrainte à se désister de ce dessein. Les Moldaves domiciliés dans cette contrée furent tellement effrayés du seul mot de recrutement, qu'ils y (sic) bravèrent tous les dangers pour s'y soustraire par la fuite, et que le gouvernement a été bientôt forcé de révoquer les ordres qu'il avait donnés à cet égard. Au commencement de la guerre actuelle, le Prince Ypsilanti a encore procédé à une nouvelle levée de volontaires et de tous les *slousitors* attachés aux *Capitainies* destinées à la surveillance des frontières. Le pays se donna toutes les peines, les dépenses ne furent pas épargnées et toutefois le nombre des conscrits ne put être porté au-delà de mille individus, qui se dispersèrent même pour la plupart avant que d'arriver à leur destination. Une multitude de brigands et de meurtriers dans le pays furent le seul fruit d'une levée si incompatible avec le caractère de la nation. Tel est l'état actuel des habitants de la Moldavie; l'exposition succincte que nous en faisons est de la plus exacte vérité et pourra être attestée par tout le monde.

A juger d'après la connaissance que nous avons du caractère national, nous sommes assurés que, pour contenir dans le devoir et pour empêcher le désertion des troupes qu'on pourrait recruter dans les villages, par conséquent il faudrait proportionner le nombre des gardiens à celui des conscrits eux-mêmes, sans que cette précaution si difficile avançât de beaucoup le but qu'on se propose; car le reste des habitants, saisis de frayeur, prendraient indubitablement la fuite de tous côtés et, par l'abandon de la culture des terres et de tous les métiers, réduiraient le pays bientôt à l'impossibilité de fournir aux dépenses nécessaires à l'entretien des recrues.

En exposant ces observations à Votre Excellence, nous nous en remettons à son jugement et nous nous bornons à l'assurer qu'en tous cas Elle trouvera en nous le zèle et le dévouement que nous avons toujours témoignés.

Nous sommes néanmoins d'avis que pour réorganiser la garde bourgeoise, l'on commence, (comme l'on vient de faire) par ordonner un dénombrement exact de tous les habitants des villes de la Moldavie et par armer toutes les personnes qui ont encore conservé l'usage des armes, qui seront tenues de marcher au premier signal, partout où leur présence serait jugée nécessaire, conformément aux réformes statuées par Votre Excellence elle-même. L'organisation d'une milice nationale pourrait s'effectuer, faute de meilleurs expédients, par une invitation libre, faite de tous les habitants et par des privilèges avantageux que le gouvernement promettra d'accorder aux hommes qui voudraient s'enrôler. On publiera à cet effet des proclamations par lesquelles les habitants de toute la Moldavie et Bessarabie seront efficacement invités à se faire inscrire dans la nouvelle milice nationale pour cinq années seulement, avec promesse formelle de la part du Gouvernement, qu'après l'expiration de ce terme, le nom des conscrits sera rayé du rôle de tributaires et inscrits dans celui des *Mazils* et *Rouptaches* et qu'outre l'armement et la nourriture on donnera à chaque individu une paye de trente piastres par an.

Ces conditions quelque avantageuses qu'elles soient, néanmoins le Divan ne négligera aucun des moyens qui sont en son pouvoir et promettra de ne molester en rien et de n'assujettir à aucune taxe les familles des enrôlés pendant toute la durée de leur service. Ces privilèges sont assez importants et assez avantageux pour nous faire espérer la réussite désirée de ce projet; mais la discipline des enrôlés sera confiée à des officiers russes que Votre Excellence voudra bien leur donner, attendu que nous sommes dans l'impossibilité de leur donner des chefs habiles et versés dans l'art militaires.

La sagesse et la clémence de Votre Excellence consentiront à ce que les dépenses nécessaires pour l'armement et l'entretien des personnes qui voudront participer aux privilèges promis pour un enrôlement volontaire dans la milice

soient prélevées sur les impositions que l'on perçoit sur les habitants de la Moldavie et Bessarabie, d'après l'ordre actuel des finances, pour que le pays ne vienne pas à être surchargé de nouvelles taxes, dans l'épuisement total où il se trouve. C'est par un tel emploi des contributions que l'on prélève actuellement sur les habitants, par les privilèges que l'on projette d'accorder aux individus qui s'offriront à prendre volontairement du service, et par la mise sur pied de la garde bourgeoise à recruter dans les villes de la Moldavie, que le Divan espère pouvoir effectuer la levée des troupes que Votre Excellence requiert, levée qui n'a sûrement d'autre but que notre propre prospérité; mais qui, vû l'état déplorable des habitants de ces contrées, ne saurait s'opérer d'une autre manière sans exposer ce pays à une désertion générale.

Les mesures que nous venons de proposer nous paraissent les plus propres à opérer la levée de la milice demandée dans le sein d'une nation souffrante depuis longtemps, qui ne connaît que les pénibles travaux de l'agriculture et pour laquelle tout ce qui a rapport à l'état de guerre et à la gloire des armes lui est parfaitement étranger.

La nation moldave qui connaît vos dispositions bienveillantes, magnanimes et paternelles attend avec soumission les ordres ultérieurs de Votre Excellence et un assentiment généreux aux mesures qu'elle vient de proposer par notre voix.

(Signés dans l'original)

L'évêque Gherasim de Roman,
Le Logothète Constantin Ghyka,
Le Logothète Constantin Balsche
Le Hetman Sandoulaki Stourdza
Le Vornic Loupul Balsche,
Le Vornic Emmanuel Dimaki,
Le Vornic Constantin Palladi,
Le Trésorier Alexandre Stourdza,
Le Trésorier Georges Rosset,
Le Trésorier Alexandre Balsche,
Le Vornic Grégoire Ghyka,
Le Vornic Nicolas Chrissoverghy,
Le Spatar Georges Catargi.

Iassy, 14 Juillet 1812. No. 591.

Nu cunosc alt caz în care fruntaşii unei ţeri să fi avut lipsa de ruşine să declare străinului că neamul din care au ieşit şi în fruntea căruia se află este prea mişel pentru a purta armele. Acest fapt arată cât de cu desăvârşire lipsiţi de simţimânt şi de ideal naţional erau boierii produşi de un veac de regim fanariot. Aceşti oameni, aduşi în fruntea ţerii de privilegiul naşterii sau al averii lor, erau

poate în stare să îngrijească de interesele materiale ale Moldovei, dar erau de sigur incapabili să conceapă măcar ce este cinstea ei.

Cuvintelor boierilor Divanului dela 1812 opun cuvintele lui Var-tolomeiu Măzăreanu (1), călugărul ieșit din popor, care, într'un graiu atât de viu și de puternic, plânge împilarea poporului de către niște fruntași cari nu mai sunt în stare să-i dea, ca altădată, pilda bărbăției.

Și, urmă îndărătnică a regimului fanariot, cuvintele nelegiuite și mincinoase ale boierilor dela 1812 au mai găsit încă îndelungată vreme răsunet prin unele cercuri, până când le-au innăbușit pentru totdeauna, pe câmpiile Bulgariei, în sângele lor, dorobanții moldoveni.

Dar cum eră să nu fim de răsul și batjocura străinilor, când singuri ne descriam ca mișei!

Adevăratul temeiu pentru care boierii Divanului s'au făcut vinovați de o atât de incalificabilă faptă, a fost fără îndoială dorința de a nu încărcă Visteria țerii cu cheltueli mari, cari ar fi necesitat și supunerea lor la birurile de cari fusese scutiți până atunci.

---

(1) *Acte și Legiuri privitoare la chestia țărănească*, seria I, vol. IV, 761.

ANEXĂ.

Lista dosarelor din arhiva senatorilor dela Chişinău, cari par a prezenta un interes mai deosebit.

1. Condiţă cuprinzătoare de toate lefile ce s'au plătit dela Visteria Valahiei pe un an întreg, 1808, cum înlăuntru întocmai se arată după cum s'a urmat. 1808.
3. Jurnalul hârtiilor ieşite dela Preşedintele Divanurilor pe anul 1808. Tomul I. 755 f.; Tomul II. 746 f.; Tomul III. 617 f. In cea mai mare parte franţuzeşte. (Còpii de pe răspunsurile lui Cuşnicov la petiţiunile şi jelhile ce-i sunt adresate).
4. Numirea lui Cuşnicov la Preşedinţia Divanurilor Moldovei şi Valahiei. 1808. 76 f.
5. Intoarcerea în Rusia a ţăranilor fugiţi în Moldova. 1808. 244 f.
6. Despre privilegiile breslei blănarilor şi a cojocarilor din Iaşi. 1808. 29 f.
10. Despre afacerile raiei Hotinului. 1808. 177 f.
11. Despre cvartirurile militare ruseşti în Iaşi şi regulamentarea întrebuinţării lor. 1808. 142 f.
13. Deosebitele lămuriri cerute dela ambele Divanuri şi dela Isprăvnicii asupra slujbelor ţerii. 1808. 249 f.
15. Lipsa de furaj şi de proviant pentru antegarda Atamanului Platow în oraşul Buzău. 1808. 16 f.
17. Despre scutirea de contribuţie a lucrătorilor cari lucrează la pavarea Iaşului. 1808. 16 f.
21. Neajunsul din fân pentru magazia boilor în ținuturile Hârlău, Suceava, Neamţul şi Romanul. 1808. 16 f.
22. Neajunsul de fân pentru caii *cazoni* în ținutul Hotinului. 1808. 8 f.
23. Despre poşlinile nelegiuite pe vin şi pe rachiu luate de Evreul Bercu Sandomirski. 1808. 8 f.
24. Jalba negustorului din Chişinău, Evreul Abramovici, asupra fostului pole de voluntari pentru neplata celor furnizate după contract. 1808. 8. f.
30. Statul veniturilor şi cheltuelilor ştatului cancelariei Preşedintelui Divanurilor Moldovei şi Valahiei pe un an întreg. 1808—1809. 1808. 93 f.

31. Despre diferitele asupriri suferite de locuitorii Principatelor din partea oștenilor. 1808. 120 f.

32. Dispoziția ca încălzitul oștirii să nu fie cuprins în datoria de înecvartuire. 1808. 144 f.

38. Despre batjocurile și asupririle suferite de personalul stațiilor poștale din partea pasagerilor. 1808. 314 f.

39. Prețurile cărnii în Iași. 1808. II f.

40. Jelbile către Divanul Moldovei ale acelor cari au furnisat proviant armatei. 1808. 27 f.

41. Despre silitra și pucioasa ce se găsesc în Moldova și Valahia. 1808. 236 f.

42. Hârtii ajunse la cunoștință în 1808 și 1809. 1808. 242 f.

43. Despre sporirea ștatului poliției în Iași și în București. 1808. 248 f.

44. Despre focuri și despre ștrafurile (amenzile) impuse pentru imprudență și negligență în Moldova și în Valahia. 1808. 26 f.

46. Despre funcționarii moldoveni cari s'au distins prin zelul lor. 1808. 33 f.

48. Despre afectarea de locuri pentru cimitire. 1808. 59. f.

49. Despre limitarea concediilor ce se pot acorda funcționarilor. 1808. 10 f.

51. Despre materialul trebuitor flotilei la Galați. 1808. 216 f.

54. Înființarea unei Hauptwachte orașenești în Iași. 1808. 33 f.

62. Despre averea protoereului Mihaiu Strelbițki, descoperită de asesorul de colegiu Strelbițki. 1808. 17 f.

65. Despre transportul proviantului și a furajului și despre magazinele dela Focșani. 1808. 97 f.

68. Despre costul întreținerii spitalurilor și acel al porției de carne pentru armată. 1808. 259 f.

70. Despre otcupul lacurilor sărate din Valahia. 1808. 72 f.

71. Despre exportul făcut în Transilvania și Austria de către locuitori ai Moldovei și Valahiei, de vite cornute, de oi și de cai. 1808. 56.

72. Jalba Paharnicului Neculai Rizu pentru neplata alocațiunii de 400 lei pe lună. 1808. 26 f.

73. Despre Caimacamul Craiovei și despre hotărîrea Divanului Țerii-Românești să nu se facă nici un fel de schimbări în așezarea Guvernului și să nu se elibereze persoanelor particulare nici o sumă de bani fără a aviza mai întâiu pe Președinte. 1808. 72 f.

77. Desființarea polcului de Cazaci alcătuit de Ipsilant. 1808. 135 f.

80. Despre posesiunile lui Stanislav Hagi în raiaoa Hotinului. 1808. 20 f.

82. Despre numirea ispravnicilor în Moldova și Valahia. 1808. 160 f.

83. Despre veniturile Căminarului în Valahia, 1808. 14.

86. Mezatul arendării goștinei logofătului Constantin Balș pentru 115.000 lei. 1808. 2 f.

89. Despre oamenii cari au slujit în corpul lui Pangalo și despre husarii cernosârbi cari bat paveaua în București. 1808. 112 f.

93. Pregătirea la Focșani, a magazinelor pentru 41.000 cetverturi de proviant; jumătate din partea Moldovei și jumătate din partea Valahiei. 1808. 33 f.

95. Despre gloaba de 1.500 lei pusă asupra Tătarilor basarabieni pentru arderea caselor din satul Gotești. 1808. 10 f.

98. Despre ștatul Președintelui Divanului și despre achitarea acestor cheltuieli. 1808. 185 f.

100. Despre jalba negustorului ieșan Benica Bacalu asupra Polcovnicului Manolache Balș, fiindcă acesta i-a luat un loc de crăsmă și de casă în orașul Iași. 1808. 43 f.

102. Cererea negustorilor Mavrichie și Zoia Popa Nicolae ca să fie despăgubiți pentru polițele fostului Domn Scarlat Calimah. 1808. 47 f.

103. Țiganii cari au bătut până la moarte pe părinții lor în satul Herăstrău din județul Ilfov. 1808. 46 f.

114. Deslegare pentru prețurile ce sunt a se plăti de către regimente și comandamente pentru fân și lemne. 1808. 55 f.

115. Despre spitalele militare dela Iași, Bender și Hotin, despre reparațiile clădirilor și sumele cu cari Visteria Moldovei a rămas în urmă. 1808. 116 f.

116. Despre înființarea unor comisii de cercetare în București și Craiova și însărcinarea lor cu cercetarea sămilor foștilor ispravnici. 1808. 348 f.

120. Despre datoriile funcționarilor din Moldova și din Valahia și despre concedii. 1808. 180 f.

122. Despre cei șapte subofițeri comandați în Valahia pentru executarea impozitelor Visteriei Valahiei. 1808. 6 f.

123. Despre venitul sării și alte oțcupuri în Moldova. 1808. 163 f.

125. Despre pretenția supusului francez, negustorul Capșa, ca să fie despăgubit de cei 38.280 lei cheltuiți de el pentru oștirea lui Pangalo. 1808. 32 f.

126. Despre banii ce fusese luați dela negustorii ruși și austriaci din Craiova în vremea invaziunii lui Pasvantoglu în Valahia-Mică. 1808. 45 f.

128. Despre expirarea termenului pedepselor arestanților și despre măsurile de luat în privința lor. 1808. 92 f.

129. Despre cursul monetelor de aur și de argint. 1808. 180 f.

130. Desființarea mai multor slujbe mari și mici în Țara-Românească. 1808. 40 f.

131. Despre aprovizionarea armatei și despre transportarea la Frumoasa și Galați a proviantului și a ovăzului luat în întreprindere de Medelnițerul Teodosiu, Căminarul Pruncul și negustorul Ursul. 1808. 279 f.

134. Suma veniturilor și cheltuelilor Visteriei Țerii-Românești. Depărta-rea din slujbă a Visternicului Varlam și înlocuirea lui prin Visternicul Filipescu. 1808. 172 f.

137. Despre urmărirea și distrugerea bandelor de hoți în Moldova și în Țara-Românească. 1808. 52 f.

140. Despre ocupurile deosebitelor venituri ale Țării-Românești. 1808, 34 f.

141. Despre suma cheltuită în Moldova și Valahia pentru faceri de bine. 1808. 30 f.

142. Despre cererea Postelnicului Antonie ca Vistierul Filipescu să fie îndatorit a achita suma de 15.000 lei ce i-ar fi datorit-o pentru arenda unei moșii a Domnitorului Constantin Ipsilant. 1808. 4. f.

143. Despre satisfacerea negustorului Palizache Dumitru pentru mobilele furnisate de el pentru palatul din Iași. 1808. 6 f.

146. Funcționarii numiți și depărtați de Divan. 1808. 563 f.

163. Impresurarea granițelor Principatelor de către locuitorii din Austria. 1808. 25 f.

174. Despre maiorul rus Seinovici, care s'a stabilit în satul Oroftiana și despre greutățile ce le face locuitorilor întru îndeplinirea datoriilor lor. 1808. 50 f.

183. Despre revendicarea averii moștenite dela tatăl său de către negus- torul Hasnaș din Nejinsk, care avere se află în mâinile boierilor moldo- veni. 1808. 108 f.

186. Despre buna stare a locuitorilor Moldovei și Valahiei și despre pur- tarea față de ei a oștenilor și despre îndatorirea de a se lua cvitanții dela regimente și comande. 1808. 244 f.

187. Trimiterea în Basarabia a revizorului Stanchevici spre a cercetă, îm- preună cu Sulgerul Ioan Cuza, jebile locuitorilor de acolo. 1808. 140 f.

188. Despre cercetările făcute asupra purtării și a chipului de traiu a fostului consul împărătesc austriac Hammer, acum șezător în București. 1808. 37 f.

189. Invoirea dată Mitropolitului Valahiei Dositeiu, să meargă la «apele calde». 1808. 5 f.

193. Satisfacerea negustorului ieșan Turgi Bașa de către Spătarul Ior- dache Catargiu care îi datorită 400 lei. 1808. 6 f.

198. Reducerea câtimii de fân de furnisat pentru caii armatei pentru su- pușii austriaci cari țineau moșii în arendă. 1808.

201. Numirea și depărtarea cinovnicilor cari au fost în Divan. 1808. 227 f.

218. Despre furnisarea fânului pentru oștirile (Pandurii) cari se aflau în Oltenia 1808. 10 f.

223. Ordin dat Divanului Întăiu să nu dea ordin ispravnicilor din Oltenia decât prin Divanul Craiovei. 1808. 16 f.

226. Despre comandantii deosebitelor cetăți și despre îndatoririle locuitorilor acelor cetăți. 1808. 243 f.

222. Despre revendicarea de către Leitenantul-General Nicoriță a unor moșii în ținutul Hotinului și în alte locuri. 1808. 51 f.

235. Despre deputații atașați de către amândouă Divanurile pe lângă comandamentele armatei rusești. 1808. 86 f.

237. Despre compania de poliție din Iași, alcătuită din oameni luați din miliția Poltavei și despre completarea ei prin recrutare de voluntari. 1808. 1.136 f.

238. Despre funcționarii cancelariei Divanului moldovenesc. 1808. 238 f.

244. (Secret) Amănunte asupra poporului bulgar din Turcia. 1808. 11 f.

145. Deciziunea Divanului ca să se ușureze formalitățile pentru acei din nobilii din Principate cari merg în Rusia. 1808. 35 f.

246. Porunca Feldmareșalului pentru statornicirea prețului fânului. 1808. 35.

248. Despre desființarea consulatelor rusești din Iași și din București. 1808. 10 f.

249. Porunca dată de Prozorovski ca să se adune informațiuni asupra prețurilor furajului. 1808. 35 f.

251. Cercetare asupra purtării Grecului Mateiu Roset care a vrut să se întoarcă la Constantinopole. 1808. 8 f.

256. Uneltirile boierilor din București cu Vistiernicul Varlam. 1808. 47 f.

267. Organizarea Divanurilor Moldovei și Valahiei. 1808. 57 f.

278. Despre uciderea fără voie a locotenentului Slavinski de către Ispravnicul de Tecuciu, Conache. 1808. File 66.

283. Despre poștele din Valahia. 1808. 46 f.

285. Despre vămile din Moldova cari sunt ținute în arendă de Hatmanul Paladi. 1808. 2 f.

287. Registrul de intrare al hărților secrete. 1808. 4 f.

289. Interzicerea făcută țăranilor să se mute în cetăți și în mahalalele acestora. 1808. 12 f.

292. Despre urmărirea dezertorilor și a acelor cari le dau găzduire. 1808. 153 f.

293. Despre cărțile deschise date țăganilor spre a merge din loc în loc. 1808. 4 f.

295. Condica scrierii sufletelor și a familiilor stării de jos din târgul Iași. 1808. 100 f.

304. Despre afectare de fonduri de către Divanul Valahiei pentru cumpărare de crupe pentru armată. 1808. 59. f.

308. Despre satisfacerea lui Suiulgi Bașa din Iași, care a făcut, la Focșani, conductele de apă și fântânile. 1808. 23. f.

310. Despre oprirea pusă pe sarea otcupciului sării Moldovei, Hatmanul Sturdza, din cauza neîndeplinirii contractului Evreului Bercu Herșcovici. 1808. 97 f.

313. Despre dislocarea corpului de rezervă în amândouă Principatele și în Basarabia. 1808. 23 f.

315. Despre judecarea, de către Consiliul de războiu din Iași, a podparucului Șuhanov dela magazinul mobil de fân. 1808. 45 f.

317. Despre aprovizionarea magazinelor de proviant și de ovăz din amândouă Principatele. 1808. 541 f.

319. Despre purtarea lui Alecu Balș și despre necuviința oamenilor săi față de funcționarii poliției nevoind să primească în cartier pe niște ofițeri nici pentru o noapte. 1808. 21 f.

320. Despre nisipul conținând aur care se găsește în Valahia. 1808. 99 f.

321. Statistica pădurilor din Moldova, Valahia și Basarabia. 1808. 80 f.

335. Dispozițiunile luate pentru a împiedeca pe Evreii cari fug de oaste din Austria să intre în Moldova. 1808. 8 f.

336. Despre starea jalnică a locuitorilor Moldovei, cari sunt încărcăți cu fel de fel de sarcini grele, cu specificarea acelor sarcini. 1808. 27. f.

340. Despre sarea oprită de cazacii postați în Călărași și la Măgureni. 1808. 24 f.

341. Niște locuitori din satele Șerbeștii și Sardarii din ținutul Covurluii reclamă împotriva abuzurilor ocolășului. 1808. 19 f.

347. Despre inspecția făcută de Inspectorul Savițki în ținuturile Botoșani, Hârlău, Dorchoiu, Hertza și Suceava. 1808. 13 f.

349. Despre purtarea abuzivă a foștilor consuli francezi și austriaci din Valahia, ademenind fel de fel de oameni să se declare supuși ai curților lor. 1808. 41. f.

351. Despre construcțiunea de depouri mobile de proviziuni în Chișinău și în satele din împrejurime. 1808. 54 f.

354. Despre boala vitelor cornute în Moldova și Valahia. 1808. 22 f.

404. Despre ajutorul și protecția acordate rudelor cneazului Cantemir, Graful Dudescu și Câmpineanu. 1808. 36 f.

412. Jalba agentului austriac Brenner, cum că unii din boieri obijduiesc pe supușii săi. 1808. 37 f.

413. Prețurile curente ale pâinii în Iași. 1808. 7 f.

415. Pamflet asupra stării Moldovei și a ocârmuirii ei comunicat de consulul rusesc din Frankfurt. 1808. 6 f.

416. Sama scutelnicilor Mitropoliei Moldovei. 1808. 4 f.

434. Despre cumpărarea unei mari câtimi de proviant în Țara-Românească și despre plata acestui proviant din Visterie. 1808. 66 f.
436. Urmărirea de către Ministrul de Răsboiu a căpitanului de poștă dela Tecuciu, Pelivan, pentru despecetuire și reținere la sine de pachete. 1808. 21 f.
451. Sosirea din Petersburg la Iași a baletistului Procopie Ivanov. 1808. 6 f.
462. Despre jebile mai multor vornici de sate asupra Hatmanului Sandulache Sturdza și a Jitnicerului Constantin cari îi încarcă cu dări. 1808. 2 f.
465. Despre denunțurile făcute asupra unor funcționari la Tecuciu. 1808. 2 f.
471. Despre numirea Căpitanului corpului elin-grecesc. 1808. 8 f.
493. Despre instrucțiunile ce trebuiesc făcute în ambele Principate pentru o uniformă instruire a afacerilor de urmărire și criminale și pentru a împiedecă abuzurile slujbașilor. 1808. 22 f.
523. Cercetare pentru averea Dudescului, care a fost luată pe nedrept de Domnitorul Ipsilant și la cine se află acea avere. 1808. 15 f.
545. Publicații de cei ce au purtări rele pentru ca să se dea judecății. 1808. 15 f.
553. Conturile încheiate de Comitet cu Divanurile Moldovei și Valahiei în privința ținerii oștirii. 1808. 722 f.
533. Cercetarea ambelor Divanuri. 1808. 241 f.
589. Dispoziții ca pușcașii domnești s'aducă vânat la cvartirul general. 1808. 28 f.
743. Despre niște echipajuri luate dela boieri. 1809. 309 f.
742. Catagrafia slujbașilor din Valahia. 1809.
588. Prețurile curente din București și Iași. 1808. 64 f.
611. Critică făcută Exarhului Gavril. 1808. 13 f.
644. Despre impunerea excesivă a locuitorilor creștini și evrei din Hotin de către poliție. 1808. 305 f.
652. Despre învoirea intrării în țară a dragomanului Manuc Bei cu familia (de peste Dunăre). 1808. 6 f.
656. Despre neurmarea Divanului Valahiei la întreținerea oștirii. 1808. 305 f.
659. Denunțurile boierilor Valahiei împotriva lui Filipescu. 1808. 138 f.
678. Veniturile și cheltuelile luate dela Divanurile Moldovei și Valahiei pentru ținerea statului Președintelui Plenipotențiar. 1809. 121 f.
705. Abuzurile soldaților. 1809. 221 f.
709. Numirea și depărtarea funcționarilor Moldovei și Valahiei. 1809. 362 f.
721. Sama Visteriei Valahiei. 1809. 118 f.
742. Catagrafia slujbașilor din Valahia. 1809. 7 f.
743. Despre niște echipajuri luate dela boieri. 1809. 309 f.
760. Bani strânși pe nedrept din Valahia pentru slujba Feldmareșalului comandant al armatei. 1809. 4 f.

779. Asuprirea adiutantului șef din satul Pleșești de către ispravnicul Cantacuzin. 1809. 11 f.

793. Inventar în care sunt trecute fel de fel de acte. 1809. 131 f.

795. Sama veniturilor din Besarabia. 1809. 11 f.

803. Luare abuzivă de biruri de către ispravnicii Valahiei. 1809. 12 f.

808. Ucazurile senatului. 1809. 287 f.

848. Interzicere de a cununa Ruși cu Moldovence. 1809. 8 f.

894. Așezare în Valahia a 1.000 emigranți. 1809. 18 f.

898. Cererea Pârcalabului de Hotin, Catargiu, să i se pună la dispoziție o casă. 1809. 13 f.

900. Depărtarea ispravnicilor de Vâlcea și Romanați pentru asuprirea preoților. 1809. 13 f.

909. Despre tâlharii cari au făcut prădăciuni. 1809. 13 f.

928. Primirea în slujbă a pandurilor și scutirea lor de bir. 1809. 1 f.

951. Silniciile oștirilor turcești în Valahia. 1809. 59 f.

957. Despre scutelnicii din Moldova. 1809. 28 f.

961. Catagrafia locuitorilor din raiaoa Brăilei. 1809. 6 f.

966. Rănirea la cap, cu sabia, a ispravnicului Sturdza de către parucicul Albu. 1809. 8 f.

1011. Despre Domnii răposați. 1809. 12 f.

1012. Despre podvoda trebuitoare pentru cneazul Ghika. 1809. 6 f.

1037. Despre oamenii din Principate cari au fost de folos Rusiei și bine dispuși pentru ea și despre cei ce i-au fost dușmani (secret). 1809.

1040. Scrisoarea Feldmareșalului care ar dori să trimită hârtii secrete la Constantinople (secret). 1809.

1062. Despre profesorul de matematică Gobelas. 1809. 14 f.

1067. Divanul Moldovei certifică buna credință a dragomanului Manuc Bei. 1809. 6 f.

1058. Despre svonurile de abuzuri comise de către funcționari ai Divanului Valahiei (secret) 1809.

1083. Niște locuitori din Mntgereaști se jăluiesc împotriva ispravnicului Canano, pentru măsura pământului. 1809.

1130. Despre moșii turcești și altele. 1809. 412 f.

1155. Exarhul Gavril denunță că în casele boierilor se ascund femei. 1809. 8 f.

1159. Generalul major cneaz Viazemski denunță abuzurile ispravnicului de Buzău, Vilară. 1809. 23 f.

1176. Dosar secret despre boierul muntean Filipescu. 1809. 22 f.

1223. Maltratarea slugilor Visternicului Roznovanu de către soldații ruși. 1808. 6 f.

1231. Judecarea lui Constantin Canta. 1808. 173 f.

1369. Bisericile armenesti din Moldova, Valahia și Basarabia. 1809. 6 f.
1306. Tâlhari iviți în țară. 1809. 90 f.
1321. Porunca Împăratului de a se strânge în țară provizii de grâne 1809. 419 f.
1322. Târgușoarele din Moldova și din Valahia. 1809. 220 f.
1329. A nu se îngădui ca locuitorii să se strămute dintr'un loc într'altul. 1809. 9 f.
1340. Polcovnicul Manolache Balș, otcupciul Basarabiei, se tângue că nu i se plătește poșlina. 1809. 31 f.
1349. Despre cererea făcută de Ion Gardie să deschidă tipografie în Iași. 1809. 4 f.
1351. Însemnările polițailor din Iași și București. 1809. 532 f.
1369. Jalba locuitorilor din Bacău pentru abuzurile ispravnicului. 1809. 1 f.
1370. Reclamația locuitorilor răielei Brăila cum că s'au așezat acolo fel de fel de sate. 1809. 485 f.
1388. Despre averea din raiaoa Hotinului a boierilor Sturzești. 1809. 173 f.
1399. Idem. 1809. 8 f.
1412. Însemnarea tuturor cinovnicilor din Moldova și din Valahia. 1809.
1426. Poștele din Moldova și Valahia. 1809. 184 f.
1430. Porunci pentru dare de căruțe pentru treaba oastei. 1809. 277 f.
1434. Prețurile curente din Iași și București. 1810. 52 f.
1438. Reclamația locuitorilor din Frumoasa asupra ispravnicului. 1810. 8 f.
1468. Jurnalul în care sunt trecute hotărârile Senatorului Cușnicov. 1810. 768 f.
1440. Silniciile suferite de locuitori dela soldați. 1810. 374 f.
1445. Jelbile întoarse cu hotărîre. 1810. 330 f.
1459. Despre abuzurile unor boieri din Valahia. 1810. 34 f.
1262. Lucruri rămase după moartea Leitenantului-General cneaz Ghica. 1810. 14 f.
1471. Hotărîri secrete. 1810. 21 f.
1478. Darea în oțcup a cărților de joc în Moldova și în Valahia. 1810. 94 f.
1487. Despre dreptul de a face vânzări în Principate și altele. 1810. 101 f.
1488. Schimbări în guvernul Valahiei. 1810. 80 f.
1502. Instituirea în București a unei comisii spre a judecă abuzurile de tot felul, comise în Valahia. 1810. 129 f.
1503. Numirea și plata funcționarilor din comisia de mai sus. 1810. 229 f.
1504. Lucrare asupra birurilor în ființă în vremea Domnilor. 1810. 632 f.
1509. Despre posturile ce s'au dat pe nedrept boierilor de clasa întâia 1810. 34 f.
1511. Biruri împlinite pe nedrept. 1810. 39 f.

1512. Nelegiuite încassări făcute de slujbașii ținuturilor sub cuvântul întreținerii oastei. 1810. 129 f.

1513. Sporirea cheltuelilor Divanului. 1810.

1515. Veniturile ce au avut drept să iea membrii Divanului Valahiei. 1810. 27 f.

1520. Despre sămile cerute de boieri dela Vistierul Filipescu. 1810. 162 f.

1521. Luarea a 10.000 boi din pământul Moldovei și Valahiei. 1810. 8 f.

1523. Jalba locuitorilor satelor Dorna Șarului și Negrileștii pentru luarea moșiei. 1810. 218 f.

1536. Actele comisiei însărcinate cu cercetarea abuzurilor boierilor din Valahia. 1810. 730 f.

1537. Hotărârile aceleiaș comisii. 1810. 359. f.

1541. Ordin împărătesc pentru a trimite la Bolgrad, cu toată casa lui, pe Vistierul Filipescu. 1810. 83 f.

1542. Bani pentru ținerea spitalelor. 1810. 127 f.

1547. Acte și hotărâri ale comisiei pentru cercetarea abuzurilor. 1810. 123 f.

1560. Jalba otcupciului Basarabiei, Polcovnicul Manolache Balș, asupra unor târgoveți cari nu achită taxele datorite lui. 1810. 55 f.

1561. Jalba Pitarului Cornea Brăiloiu fiindcă nu i se dă recompensa ce i se cuvine. 1810. 165 f.

1569. Despre darea unei recompense lui Crasno Mileșevici. 1810. 186 f.

1571. Condica hotărârilor senatorului Crasno Milașevici. 1810. 1.284 f.

1572. Despre încavartuirea oștii. 1810. 204 f.

1587. Instrucțiuni diverse. 1810. 21 f.

1588. Jalba locuitorilor județului Muscel împotriva ispravnicului Constantin Goleșcu, fiindcă n'au strâns bani pentru boli. 1810. 52 f.

1591. Ordinul de zi al Comandantului superior al oștirii arătând că în Oltenia se comit fel de fel de abuzuri. 1810. 41 f.

1592. Altă poruncă de zi arătând abuzurile și nedreptățile suferite de locuitori. 1810. 58 f.

1602. Locuitorii din Geamăna se jăluiesc că sunt luați la fel de fel de slujbe. 1810. 110 f.

1623. Fel de fel de hârtii secrete. 1810. 83 f.

1631. Despre înființarea unei poște de scrisori între Iași și Cernăuți, de către Duldner, fostul secretar al Agenției austriace din Iași. 1810.

1664. Despre venirea Exarhului Gavril în București. 1810. 4 f.

1672. Strângerea banilor dela locuitori. 1810.

1680. Banul Ilie Cantacuzinò reclamă că boierii Sturdzești stăpânesc pe nedrept o moșie a lui la Hotin. 1810. 75 f.

1686. Prădarea Banului Andronache Donici. 1810. 31 f.
1687. Judecarea lui Ilie Catargiu. 1810. 88 f.
1696. Veniturile și cheltuelile amânduror Principatelor. 1810. 385 f.
1700. Mărirea alocațiunii funcționarilor Divanului. 1810. 4 f.
1702. Ducerea Președintelui la București. 1810. 35 f.
1706. Reclamațiunea Văcărească cum că Divanul ar fi hotărît pe nedrept vânzarea averii ei. 1810. 112 f.
1707. Despre catagrafia Moldovei și a Valahiei. 1810. 3 f.
1715. Despre doftorii din Iași. 1810. 66 f.
1719. Condica funcționarilor din Moldova și din Valahia. 1810. 117 f.
1732. Pricina Căpitanului Ion Bărlădeanu pentru averea familiei Hajdău. 1810. 22 f.
1734. Despre locuitorii din Moldova și Valahia cari s'au declarat supușii Austriei și ai Franței. 1810. 159 f.
1736. Despre instituirea unei comisii de recensământ în Valahia. 1810. 355 f.
1737. Despre biruri în Valahia și despre împlinirea lor. 1810. 500 f.
1738. Rânduirea de ofițeri prin județele Valahiei și dare de instrucțiuni. 1810. 153 f.
1739. Despre posturile ocupate de boieri în Divan. 1810. 37 f.
1740. Revizia Visteriei Valahiei. 1810. 34 f.
1752. Ajutoare (mile) în Moldova și în Valahia. 1810. 292 f.
1755. Despre incvartiruirea oștii. 1810. 126 f.
1757. Poruncă de a adună căruțe pentru aducere de proviant la oaste. 1810. 15 f.
1760. Jalba membrilor Divanului Craiovei și a boierilor olteni asupra Președintelui acelu Divan, Samurcaș. 1810. 83 f.
1767. Jalba Vornicului Constantin Bălăceanu cerând leafa cuvenită lui și care a luat-o predecesorul său, Logofătul Samurcaș. 1810. 41 f.
1771. Condica pricinilor hotărâte și nehotărâte. 1810. 44 f.
1774. Despre scutelnicii și poslușnicii boierilor Moldovei și Valahiei. 1810. 572 f.
1775. Lista boierilor Moldovei și Valahiei. 1810. 61 f.
1776. Slujbașii ambelor Principate. 1810. 55 f.
1777. Despre nelegiuitele luări de bir dela locuitori de către ispravnici. 1810. 4 f.
1794. Restituirea către boieri și mănăstiri a moșiilor din raiaoa Brăilei. 1810. 34 f.
1800. Despre poliția Craiovei. 1810. 59 f.

1811. Președintele Divanurilor arată că sameșul Cristodulo a luat pe nedrept bani dela locuitorii județului Romanai. 1810. 121 f.

1815. Diferite venituri din Valahia. 1810. 145 f.

1831. Despre despăgubirea celor pradați de Bujor și de ceilalți hoți. 1810. 518 f.

1845—1864. Dosare relative la percepere ilegale de bani de către ispravnici. 1810.

1902. Trimiterea lui Pehlivan Pașă, la Rusciuc, a unor lucruri dela femeia lui. 1810. 37 f.

1911. Polițmaestrul din Iași, Dicescu, se plânge că boierii și locuitorii ținutului Iași nu se pleacă la el. 1810. 4 f.

1934 sau 1954. Despre contribuția de pâne ce s'a strâns dela locuitorii Moldovei și Valahiei. 1810. 636 f.

1947. Ștutul cancelariei Vicepreședintelui Divanurilor. 1810. 37 f.

1973. Podurile din București. 1810. 31 f.

1974. Despre țiganii boierilor din Valahia. 1810. 97 f.

1978. Cererea unui Grigorie Ventura să fie pus în lista boierilor dându-i-se și scutelnici. 1810. 8 f.

1982. Regulament pentru vânzarea pâinii în Iași. 1810. 15 f.

1989. Postelnicul Emanuil Balș reclamă că Comisul Constantin Sturdza a bătut pe un scutelnic al lui. 1810. 43 f.

2000. Banul Constantin Miclescu reclamă că supusul austriac Musteață a luat pe nedrept moșia Călineștii. 1810. 164 f.

2002. Dosarul Spătarului Iordache Catargiu, 1810. 39 f.

2006. Generalul-maior Engelhardt, Vicepreședintele Divanului, cere ca Divanul să pună mai multă râvnă în lucrări. 1810. 10 f.

2015. Hotărîrea Divanului în privința tâlharului Gheorghe Ciolac. 1810. 23 f.

2016. Aceeaș pentru mai mulți tâlhari. 1810. 21 f.

2017. Asemenea pentru alți tâlhari. 1810. 29 f.

2022. Denunțul Spătarului Grigorie Ghica și a vornicului Bălăceanu asupra Visternicului Varlam. 1810. 15 f.

2023. Prefacerea sobelor din Curtea Domnească după hotărîrea Divanului. 1810. 6 f.

2041. Consulul francez Martin înștiințează Divanul că Logofătul Constantin Balș a luat 712 galbeni dela supusul francez Stamu. 1810. 82 f.

2046. Hotărîrea Divanului în privința tâlharului Ștefan Burlacu. 1810. 19 f.

2047. Asemenea despre alți tâlhari. 1810. 8 f.

2048. Asemenea. 1810.

2049. Asemenea. 1810.

2050. Asemenea. 1810.

2063. Condică de hotărâri administrative și judecătorești. 1810. 1.214 f.
2075. Cererea fiului Domnului Scarlat Ghica, cu petiție la Împărat, arătând că este foarte sărac. 1810. 19 f.
2078. Dosarul tâlharului Ștefan Bujor. 1810. 332 f.
2112. Cererea Mitropolitului Gavril de a se scuti preoții de contribuția pâinii. 1810. 25 f.
2142. Neajungerea pâinii pentru hrana locuitorilor. 1810. 127 f.
2145. Invoirea de a aduce în Moldova cărți dela Kiev. 1810. 4 f.
2146. Despre scrisoarea Doamnei lui Calimah trimisă Grafului Șuvalov. 1810. 15 f.
2152. Președintele Crasno Milașevici dispune ca Divanul să-i prezente rapoarte în fiecare lună. 1810. 44 f.
- 2159 sau 2189. Jalba egumenilor mănăstirilor din Moldova împotriva dispozițiilor luate de Mitropolitul Gavril. 1810. 380 f.
- 2200—2205. Dosare relative la tâlhari. 1810.
2217. Despre chipul în care Vornicul Vasile Roset obijduște pe ȣiganii lui. 1810. 20 f.
2237. Reclamația Consului francez Ledoulx în contra datornicilor lui, supuși austriaci și francezi. 1810. 98 f.
2252. Unelte pentru incendiu în București. 1810. 68 f.
2272. Despre abuzurile săvârșite în diregătoriile Valahiei. 1810. 183 f.
2288. Polițmaestrul din Iași cere să se așeze fanare în oraș. 1810. 39 f.
2311. Hotărîrea Divanului ca ȣiganii să plătească bir. 1810. 23 f.
2331. Abuzuri comise în Valahia cu prilejul străngerii de fân. 1810. 685 f.
2337. Despre poșlina luată dela locuitori. 1810. 313 f.
2351. Locuitorii satului Fădeanii se plâng de impilările arendașului. 1810. 8 f.
2354. Graful Camenski face cunoscut că Bimbașa Sava a fost tovarăș la mai multe prădăciuni. 1810. 11 f.
2366. Jurnalul hotărîrilor Președintelui pe 1811. Tomul I. 1.290 f.; Tomul II. 1.761 f.; Tomul III. 1.463 f.
2371. Despre abuzurile comise de oștire. 1811. 479 f.
2372. Diferitele venituri din otcupuri ale Valahiei. 1811. 160 f.
2373. Prefacerea poștelor în Valahia și Moldova. 1811. 107 f.
2375. Ordinul Comandantului armatei să nu se trimită aur și argint peste granița Principatelor. 1811. 447 f.
2382. Hotărîri secrete. 1811. 227 f.
2397. Jelbile întoarse cu răspuns. 1811. 536 f.
2398. Ordine secrete pentru schimbul aurului și al argintului. 1811. 29 f.
2401. Conдика tuturor slujbașilor din Moldova și din Valahia. 1811. 537 f.
2406. Prefacerea caselor așezate în casele locuitorilor. 1811. 449 f.

2412. Prețurile curente din Iași și din București. 1811. 83 f.
2413. Cheltueala spitalelor. 1811. 167 f.
2429. Chiriile ce se cuvin a se plăti de către Divanurile Moldovei și Valahiei. 1811. 580 f.
2442. Rechiziționare de cai dela locuitori. 1811. 9 f.
2453. Jalba Spătarului Balș că i s'au luat în cărți 500 galbeni de către Paharnicul Dișmo. 1811. 16 f.
2457. Slujbașii isprăvniciilor din Valahia. 1811. 25 f.
2462. Inlocuirea Vicepreședintelui General-Maior Engelhardt prin Stetter. 1811. 24 f.
2466. Suma arătată de Scarlat Grădișteanu ca cheltuită pentru găzduirea Președintelui Divanurilor când a fost la București. 1811. 14 f.
2472. Despre pandurii cari n'au plătit bir. 1811. 23 f.
2476. Hârtii secrete relative la fel de fel de lucruri. 1811. 23 f.
2493. Răspunsuri cerute dela ispravnici pentru Consiliul de războiu. 1811. 122 f.
2496. Veniturile și cheltuelile Visteriilor Moldovei și a Valahiei. 1811. 350 f.
2503. Întâmpinarea numitului (?) Baron că pe ne drept a fost acuzat. 1811. 44 f.
2506. Paharnicul Pană Costescu se plânge Divanului că nu i se restituie banii ce i-a cheltuit pentru prefacerea spitalelor. 1811. 86 f.
2510. Șaptesprezece denunțuri în privința fânului vândut la poște. 1811. 414 f.
2535. Abuzurile comise de membrii Divanului Valahiei: Banul Crețulescu, Banul Pechi (?) și Banul Văcărescu. 1811. 46 f.
2572. Jelbile locuitorilor din cinci sate pentru abuzurile suferite. 1811. 394 f.
2594. Despre felurite venituri ale Moldovei. 1811. 30 f.
2605. Douăzeci de jelbi ale pristavilor cerând să fie scutiți de bir. 1811. 45 f.
2652. Venirea lui Cutuzov în capul oștirii din Moldova. 1811. 30. f.
2669. Ministerul Afacerilor Străine cere deslușiri asupra însușirilor oilor țigăi. 1811. 73 f.
2672. Divanul despre abuzurile ispravnicilor și ale celorlalți funcționari. 1810. 10 f.
2676. Despre hoții ce s'au ivit în Moldova și în Valahia. 1811. 287 f.
2679. Arendarea poștelor în ambele Principate pe doi ani. 1811. 117 f.
2687. Jelbile boierilor din Valahia asupra Mitropolitului Ignatie. 1811. I. 73 f.; II. 240 f.
2701. Despre proviziile de fân ce sunt a se pregăti în ambele Principate. 1811. 324 f.
2717. Trimiterea vagabonzilor la muncă silnică. 1811. 963 f.
2734. Un anume Hoppe propune să înființeze un colegiu pentru tineri de ambele sexe. 1811. 18 f.

2742. Despre hoțul Atanasie Topuz. 1811.
2874. Venitul cărților de joc. 1811. 121 f.
2938. Contribuțiunea de pâne (cereale) a Moldovei și a Valahiei. 1811. 694. f.
2971. Cercetările d-lui Sonini în Moldova și în Valahia. 1811. 20 f.
2979. Jalba răzeșilor din Costiujăni plângându-se că Logofătul Mihaiu Sturdza li-ar fi răpit o parte de moșie. 1811. 13 f.
2984. Neînțelegerile Visternicului Vasile Crupenski cu soția lui. 1811. 15 f.
2989. Ministrul de Justiție al Rusiei urmărește în Moldova averea fiului lui Cantacuzino. 1811. 319 f.
3006. Înființarea de aziluri pentru săraci în București. 1811. 27 f.
3018. Cererea Consulului francez de a împlini dela Spătarul (?) mai multe datorii. 1811. 59 f.
3019. Cutusov cere să se facă o ofertă de 2.000 boi pentru oaste. 1811. 89 f.
3033. Plângerea orășenilor din Focșanii Valahiei că se incassează dela ei biruri nedatorite. 1811. 2 f.
3035. Cutusov cere a i se da însemnare de toți funcționarii Moldovei. 1811. 16 f.
3039. Exarhul Gavril face cunoscut că a luat un schit dela mănăstirea Câmpulung. 1811. 33 f.
3047. Inlocuirea Consulului francez Ledoulx prin Fornetti. 1811. 22 f.
3049. Răzeșii de Costești reclamă că nu li s'a făcut dreptate în pricina lor cu Hatmanul Sandulache Sturdza. 1811. 33 f.
3051. Inventarierea averii de pe moșia Serdarului Ioniță Crupenski. 1811. 8 f.
3054. Jalba mai multor Evrei asupra boierului Pruncu, care nu le-a plătit furniturile făcute de ei spitalelor. 1811. 376 f.
3075. Pitarii se plâng că se iea dela ei bir pe nedrept. 1811. 137 f.
3083. Căminarul Dracache Roset se plânge că nu i s'au achitat podurile făcute de el. 1811. 49 f.
3090. Se cer dela Divanul Moldovei 2.000 boi pentru dusul proviantului. 1811. 14 f.
3093. Cărute mocănești luate pentru dusul fânului. 1811. 123 f.
3102. Trimiterea unui revizor din Statul Președintelui în ținutul Orheiului pentru îndreptarea slujbei călărașilor. 1811. 37 f.
3112. Cheltueala mesei funcționarilor Statului președintelui. 1811. 22 f.
3119. Scrisoarea lui Cutusov pentru transportul recruților. 1811. 85 f.
3168. Scrisoarea Divanului despre numărul locuitorilor din Moldova. 1811. 13 f.

3190. Trimiterea cîlenului Safirov în ținuturi pentru descoperirea abuzurilor 1811. 192 f.

3195. Jalba sătenilor din Chiltești pentru obijduirile suferite dela arendaș. 1811. 152 f.

3209. Ministrul de finanțe (al Rusiei) cere un raport despre sarea ce se găsește în Moldova și în Valahia. 1811. 67 f.

3249. Depărtarea lui Stetter din postul de Președinte al Divanului Valahiei și înlocuirea lui prin Generalul-Maior Comnino. 1811. 71 f.

3362. Despre înființarea unu pension pentru copiii de boieri în Iași. 1811. 29 f.

3385. Jurnalul hotărîrilor administrative și judecătorești pe anul 1812. Tomul I, 1.489 f.; Tomul II, 961 f.; Tomul III, 1.296 f.

3396. Abuzurile săvârșite de Ispravnicul de Greceni, Vărnăv. 1811. 41 f.

3398. Despre fel de fel de venituri. 1812. 195 f.

3400. Despre vagabonzii puși la lucru silnic. 1811. 742 f.

3408. Despre cursul banilor în Iași. 1811. 79 f.

3417. Despre abuzurile ispravnicului de Iași. 1812. 17 f.

3426. Hărții secrete. 1812. 293 f.

3427. Hotărîri date dar neaduse la îndeplinire. 1812. 351 f.

3430. Prețurile curente pe 1812. 37 f.

3431. Despre Hatmani și alții în Iași. 1812. 117 f.

3442. Veniturile și cheltuelile Visteriilor Moldovei și Valahiei. 1812. 236 f.

3452. Despre felurite venituri în Moldova. 1812. 115 f.

3456. Generalul-maior Comino despre abuzurile descoperite în sarcina cinovnicilor pămînteni. 1812. 53 f.

3457. Acelaș despre abuzurile comise în județul Romanai. 1812. 222 f.

3470. Despre Căpitanul Ienache care a scris locuitorii ținutului Hotin. 1812. 6 f.

3484. Banii pentru ținerea spitalelor. 1812. 77 f.

3489. Supușii ruși târgoveți se plîng că Episcopul nu-i învoește să vîndă ceară albă. 1812. 35 f.

3499. Porunci pentru dregerea podurilor și a drumurilor în Principate. 1812. 8 f.

3505. Se cere voie a se înființa în Iași o tipografie în limba greacă. 1812. 12 f.

3558. Abuzurile săvârșite de partea duhovnicească în satele din Valahia. 1812. 26 f.

3632. Divanul Moldovei arată asupririle suferite de Bulgarii cari locuiesc în ținutul Grecenilor. 1812. 30 f.

3645. Episcopul Dimitrie face cunoscut că un preot a obijduit pe soția Căpitanului Constantin. 1812. 10 f.

3690. Istratie Roset se plânge de intrigile ce se fac între el și soția lui. 1812. 4 f.

3698. Căminarul Pruncu și Serdarul Vartolomeiu denunță abuzurile membrilor Divanului. 1812. 51 f.

3726. Instrucție dată elenurilor Divanului să trateze bine pe funcționari. 1812. 4 f.

3728. Despre jalba dată de către preoți împăratului și în care se plâng că sunt împovărați cu biruri grele. 1812. 71 f.

3764. Numirea Amirarului Ciceagov ca comandant suprem al oastei Dunărei. 1812. 45 f.

3767. Intendentul general Lanski cere să i se prezente cinovnici. 1812. 12 f.

3799. Raportul făcut de Generalul-major Repninski despre abuzurile comise de funcționarii pământeni. 1812. 16 f.

3822. Polițaiul de Focșani se plânge de abuzurile comise de către comandantul orașului. 1812. 151 f.

3850. Amiralul Ciceagov întreabă ce remunerație i se cuvine din Visteriile Principatelor. 1812. 70 f.

3870. Porunci date pentru a strânge fân din Moldova și din Valahia. 1812. 177 f.

3881. Episcopul Dimitrie reclamă că nu a primit dela Divan bani pentru ținerea statului Exarhatului. 1812. 4 f.

3898. Despre clădirea unei biserici luterane în Iași. 1812. 14 f.

3935. Amiralul Ciceagov ordonă să se dea căruțe din Moldova spre a aduce munițiuni de artilerie la Hotin. 1812. 12 f.

3963. Vistiernicul Iordache Roset Roznovanu înștiințează că locuitorii fug din sate. 1812. 6 f.

3988. Admiralul Ciceagov scrie că consulii francez și austriac au plecat din Iași. 1812. 30 f.

4032. Despre obiectele de preț găsite în pământ pe moșia Concești. 1812. 32 f.

4034. Despre alcătuirea unei oștiri pămâtenă în Moldova și în Valahia. 1812. 32 f.

4056. Despre pacea dintre Rusia și Turcia. 1812. 43 f.

4067. Pricina dintre Divan și epitropii bisericii armenesti. 1812. 6 f.

4122. Predarea tuturor dosarelor Divanului revizorului Niloicenco. 1812. 7 f.

4154. Numirea consilierului de Stat Sturdza în calitate de Guvernator al Basarabiei. 1812. 32 f.

4170. Ordinul lui Ciceagov prin care se invită funcționarii ruși să se poarte bine cu cei români. 1812. 6 f.

4199. Despre funcționarii cari s'au purtat cu osârdie. 1818. 22 f.
4231. Niște actori reclamă că antreprenorul lor, Magini, nu le-a plătit. 1812. 6 f.
4261. Mitropolitul Gavril denunță abuzurile funcționarilor Divanurilor. 1812. 7 f.
4270. Doctorul Moscu reclamă că funcționarii poștelor ieau taxe mai mari decât se cuvine. 1812. 28 f.
4279. Vistiernicul Iordache Roset Roznovanu arată că consilierul de Curte Dicescu datorește bani Visteriei. 1812. 8 f.
4310. Generalul-maior Jeltuhin raportează că Calimah s'a numit Domn în Moldova. 1812. 60 f.
4315. Divanul înștiințează că Mitropolia din București este în stare de desăvârșită sărăcie. 1812. 6 f.
4323. Divanul denunță abuzurile Vistiernicului Nenciulescu. 1812. 6 f.
4324. Cererea Mitropolitului Gavril să i se dea o sumă din venitul vădrăritului spre a răsplăti slujbele făcute de el în calitate de Președinte al Divanului Moldovei 1812. 4 f.
4315. Gratificațiile date funcționarilor Divanului. 1812. 4 f.
4385. Numirea lui Pisani în calitate de Consul rusesc la Iași. 1812. 16 f.

CUPRINSUL

Pag.

I. Negociațiunile dintre Napoleon și Alexandru I în privința păstrării de către acest de pe urmă a Moldovei și a Țerii-Românești, dela sfârșitul iernii 1807—1808 până după întrevederea dela Erfurt	1
II. Operațiunile militare dela Dunăre, dela reluarea ostilităților în Aprilie 1809 până la sfârșitul anului 1809	31
III. Operațiunile militare dela Dunăre din cursul anului 1810	36
IV. Negociațiunile dintre Austria, Franța, Rusia și Turcia privitoare la Principate dela întrevederea dela Erfurt până la sfârșitul anului 1810	39
V. Operațiunile militare dela Dunăre dela deschiderea campaniei anului 1811 până la încetarea ostilităților	50
VI. Negocierile dintre Austria, Franța și Rusia, și cele dintre Turcia și Rusia dela începutul anului 1811 până la izbucnirea războiului dintre Franța și Rusia; tratatul de pace dela București	52
VII. Câteva amănunte privitoare la ocărnuirea ambelor Principate 1808—1812	59
VIII. Amănunte asupra cheltuelilor făcute pentru armatele rusești de către ambele Principate și a sarcinilor ce le pricinuiău ocupațiunea rusească atât în bani cât și în natură	78
IX. Amănunte asupra stabilirii cursului monetelor în timpul ocupației dela 1806 la 1812	104
X. Amănunte asupra încercărilor de a se înființa în Principate corpuri de oaste pământească	111
Anexă	126

Despre Cnejii Români, de <i>I. Bogdan</i> .	—,40
Din viața romană: Podoabele, toaleta și petrecerile unei elegante, de <i>Ion Kalinderu</i> .	—,50
Un hrisov al lui Mircea cel Bătrân din 10 Ianie 1415, de <i>Ioan Bogdan</i> .	—,20
Ilirii, Macedo-Românii și Albanezii. Disertațiune istorică, de <i>Dr. Atanasie M. Marienescu</i> .	—,60
Episcopia Strehaiei în anii 1673—1688. Notă istorică, de <i>I. Bianu</i> .	—,20
Nicopole 1396—1877—1902. — Cuvântare rostită de CAROL I, Regele României.	
Din viața romană: Societatea înaltă pe vremea lui Pliniu cel tânăr, de <i>Ion Kalinderu</i> .	1.—
Biserica și podul din Borzești, precum și o ochire relativă la bisericile zidite de Ștefan cel Mare, de <i>Dr. C. I. Istrati</i> .	2.—
Tom. XXVII.—Desbaterile Academiei în 1904—5.	8.—
XXVII.— <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i> .	4.—
Ștefan cel Mare, Mihail Viteazul și Mitropolia Ardealului, de <i>N. Iorga</i> .	—,40
Românii din Bosnia și Herțegovina în trecut și în prezent, de <i>Isidor Ișan</i> .	—,30
Câteva manuscrise și documente din țară și din străinătate relative la istoria Românilor, de <i>N. Iorga</i> .	—,20
Vieța lui Alexandru Vodă Callimachi, Domn al Moldovei, cu prilejul descoperirii testamentului său, de <i>N. Iorga</i> .	—,20
Indreptări și întregiri la istoria Românilor după acte descoperite în arhivele săsești. I. Brașovul, de <i>N. Iorga</i> .	—,50
Bărbați culti greci și români și profesorii din Academile de Iași și București din epoca zisă fanariotă (1650—1821), de <i>C. Erbiceanu</i> .	—,50
Nichifor dascălul, exarh patriarhal, și legăturile lui cu țările noastre (1580—1599), de <i>N. Iorga</i> .	—,20
Datele cronicelor moldovenești asupra anilor de domnie ai lui Alexandru cel Bun, de <i>Dimitre Onciul</i> .	—,30
Contribuțiuni la biografiile unora din cronicarii moldoveni, de <i>I. Tanoviceanu</i> . (Cu 1 tabelă.)	—,30
Despre Ungurii și Episcopiile catolice din Moldova, de <i>Radu Rosetti</i> .	—,80
Vieța și Domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei, Domn al Terții-Românești (1849—1856). Memoriul I, de <i>N. Iorga</i> .	—,30
XXVIII.—Desbaterile Academiei în 1905—6.	5.—
XXVIII.— <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i> .	6.—
Vieța și Domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei, Domn al Terții-Românești (1849—1856). Memoriul II, de <i>N. Iorga</i> .	1,60
Cronica Bohotinului, de <i>Radu Rosetti</i> .	1,60
Noțiunea valorii în istorie, de <i>A. D. Xenopol</i> .	—,30
Un Nichita Acominatos Honiatul, traducere a părților privitoare la Istoria Asanizilor, cu introducere și index, de <i>Gheorghe Murnu</i> .	1,20
Note genealogice și biografice despre familiile Buhuș și Rosetti, foști proprietari ai moșiei Bohotinul, de <i>Radu Rosetti</i> .	—,40
Câteva manuscrise și documente din țară și străinătate relative la istoria Românilor, de <i>N. Iorga</i> .	—,30
Cauzalitatea în succesiune, de <i>A. D. Xenopol</i> .	—,50
Originile partidului național în România, de <i>A. D. Xenopol</i> .	—,20
XXIX.—Desbaterile Academiei în 1906—7.	6.—
XXIX.— <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i> .	8.—
Cronica Vascanilor (Județul Suceava), de <i>Radu Rosetti</i> .	1,50
Despre originea și transformările clasei stăpânitoare din Moldova, de <i>Radu Rosetti</i> .	—,70
Un boier oltean la Karlsbad în 1796—1797: călătoria lui Barbu Știrbei în apus, de <i>N. Iorga</i> .	—,20
Congresul pentru Proprietatea literară și artistică, de <i>A. D. Xenopol</i> .	—,20
Câteva fărâme din corespondența lui Alexandru Vodă Ghica, Domn și Caimacam al Terții-Românești, de <i>N. Iorga</i> .	—,20
Congresul sociologic din Londra și organizarea militară a școalelor în România, de <i>A. D. Xenopol</i> .	—,30
Despre censura în Moldova. I. Influența cenzurii de guvernul provizor rus și funcționarea ei sub acel regim, 1828—1834, de <i>Radu Rosetti</i> .	—,40
— II. Censura sub Mihail Sturdza, 1834—1849, de <i>Radu Rosetti</i> .	1,50
— III. Censura cărților evreiești în Moldova sub domniile regulamentare, de <i>Radu Rosetti</i> .	—,60
Neconștiutul în istorie, de <i>A. D. Xenopol</i> .	—,30
Evoluția în istorie, de <i>A. D. Xenopol</i> .	—,30
Tradiția istorică în chestiunea originilor române, de <i>Dimitre Onciul</i> .	—,20
Două Zamfire, domnițe române din secolul XVI, trecute în Transilvania, de <i>Ioan Puseanu</i> .	—,30

